

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Odras britské regentské a viktoriánské
společnosti v dílech Jane Austenové a Charlotte
Brontëové**

Miroslava Procházková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Odraz britské regentské a viktoriánské
společnosti v dílech Jane Austenové a Charlotte
Brontëové**

Miroslava Procházková

Vedoucí práce:

PhDr. Ivona Mišterová, Ph.D.

Katedra anglického jazyka a literatury

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí mé práce PhDr. Ivoně Mišterové, Ph.D. za odborné rady, kritické připomínky, poskytnutou literaturu a za veškerý čas a podporu.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 ODRAZ BRITSKÉ SPOLEČNOSTI V LITERATUŘE	
19. STOLETÍ	4
2.1 Historický kontext	4
2.1.1 Regentské období	4
2.1.2 Viktoriánské období.....	8
2.2 Literatura v 19. století	12
2.2.1 Ženská literatura v 19. století	13
2.2.2 Román jako obraz společnosti	15
2.2.2.1 Rodinný román	17
2.2.2.2 Kritický realismus	20
3 JANE AUSTENOVÁ A VYBRANÉ ROMÁNY	24
3.1 Biografie Jane Austenové	24
3.2 Vybrané romány	35
3.2.1 <i>Rozum a cit</i>	37
3.2.2 <i>Emma</i>	41

4 ODRAZ REGENTSKÉ SPOLEČNOSTI V TVORBĚ JANE AUSTENOVÉ	45
4.1 Politické a historické pozadí.....	45
4.2 Společenské třídy a konvence.....	47
4.2.1 Společenské třídy.....	47
4.2.2 Způsoby a mravy.....	51
4.3 Role majetku.....	56
4.4 Manželství a postavení žen	61
4.4.1 Výchova a vzdělání žen	61
4.4.2 Manželství	64
4.4.3 Osud neprovdaných žen	70
4.5 Atmosféra regentské společnosti	74
5 CHARLOTTE BRONTĚOVÁ A VYBRANÉ ROMÁNY	80
5.1 Biografie Charlotte Brontëové.....	80
5.2 Vybrané romány	89
5.2.1 <i>Jana Eyrová</i>	92
5.2.2 <i>Shirley</i>	95

6 ODRAZ VIKTORIÁNSKÉ SPOLEČNOSTI V TVORBĚ CHARLOTTE BRONTĚOVÉ.....	99
6.1 Politické a historické pozadí.....	99
6.2 Společenské třídy a konvence.....	107
6.2.1 Společenské třídy.....	107
6.2.2 Způsoby a mravy.....	111
6.3 Role majetku.....	114
6.4 Manželství a postavení žen	117
6.4.1 Výchova a vzdělání žen	119
6.4.2 Manželství	120
6.4.3 Osud neprovdaných žen	125
6.5 Atmosféra viktoriánské společnosti	129
7 ZÁVĚR.....	135
8 SEZNAM PRAMENŮ A POUŽITÉ LITERATURY.....	140
9 RESUMÉ.....	145
10 PŘÍLOHY	146

1 ÚVOD

Tato diplomová práce je věnována reflexi regentské a viktoriánské společnosti ve vybraných románech soudobých autorek – Jane Austenové (1775-1817) a Charlotte Brontëové (1816-1855). Díla byla zvolena na základě období, která reprezentují s ohledem na historický a literární vývoj. Jedním z cílů této práce je charakterizovat a představit vybraná díla Austenové, a to *Rozum a cit* a *Emma*, coby tvorbu počínajícího realismu, a díla Brontëové *Jana Eyrová* a *Shirley* řadící se ke kritickému realismu. Realistický směr těchto autorek umožnil nastavit zrcadlo společnosti, která se v románech odráží. Hlavním cílem této práce je nahlédnout na zvolená díla prizmatem tehdejší doby a současně nastínit dobové i osobní události, jež románovou tvorbu obou autorek ovlivnily. Primárním cílem práce je interpretace zvolených děl a jejich analýza podložená konkrétními úryvky. Práce je příspěvkem k literární a kulturní oblasti.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. Do teoretické části náleží kapitola věnující se kulturně-historickému kontextu a jeho vlivu na literaturu a také dvě teoreticko-praktické kapitoly, které se soustředí na vybrané autorky, jejich tvorbu a daná díla. První uvedená kapitola se dále dělí na dvě podkapitoly. První podkapitola nastiňuje historické pozadí, na kterém vznikala literatura devatenáctého století. Druhá podkapitola představuje realistický směr, románovou tvorbu a ženskou literární tradici. Cílem této kapitoly je nalézt vzájemnou souvislost mezi společensko-politickou situací a vznikem realistické literatury, pro kterou se stal stěžejním žánrem román umožňující zrcadlit skutečnost v celé své komplexnosti.

Teoreticko-praktická část zahrnuje dvě kapitoly, které předcházejí kapitolám, které náleží do praktické části. Kapitola soustřeďující se na život a díla Jane Austenové předchází kapitole věnované reflexi

regentské společnosti, kapitola soustřeďující se na život a díla Charlotte Brontëové předchází kapitole zaměřené na reflexi viktoriánské společnosti. Každá z těchto kapitol je rozdělena do dvou podkapitol. První podkapitola se věnuje biografii dané autorky s ohledem na možné vlivy na její tvorbu. Druhá podkapitola charakterizuje a interpretuje vybraná díla s cílem představit hlavní témata a motivy, na něž se autorka soustřeďuje, a nastiňuje hlavní dějovou linii románů.

Praktická část je rozdělena na dvě stěžejní kapitoly. První kapitola je věnována odrazu regentské společnosti v dílech Austenové, druhá kapitola představuje odraz viktoriánské společnosti v dílech Brontëové. Tyto kapitoly jsou stejně strukturované, neboť jejich podkapitoly reprezentují témata vyskytující se ve vybraných románech. U jednotlivých autorek jsou určité podkapitoly přirozeně rozvedené detailněji, neboť některým oblastem věnovaly více pozornosti. Konkrétně se tyto podkapitoly zabývají politickým a historickým pozadím, společenskými třídami a konvencemi, rolí majetku, problematikou manželství a postavením žen a celkovou atmosférou daného období. Cílem těchto kapitol je analyzovat vybrané romány a interpretovat konkrétní úryvky, ve kterých se odráží určité aspekty regentské a viktoriánské společnosti, coby obraz společnosti první poloviny devatenáctého století, viděný očima soudobých autorek, a za pomoci sekundární literatury osvětlit tyto aspekty na základě kulturně-historického kontextu.

Jako primární a sekundární literatura byly vzhledem k tématu práce vybrány české i cizojazyčné publikace. Teoretická část práce věnovaná literatuře je podložena mnoha díly českých i zahraničních autorů, například *Dějiny anglické literatury* Zdeňka Stříbrného, *Literatura a feminismus* Pam Morrisové, *Stručné dějiny anglické literatury* Roberta Barnarda či *A Survey of English Literature* Evy Oliveriusové. Jako zdroje pro biografii vybraných autorek byly použity *Jane Austen: A Life* Claire Tomalinové a *The Life of Charlotte Brontë* Elizabeth Gaskellové, neboť

jde o nejčastěji citované biografické zdroje. Nejvýznamnějšími zdroji pro stěžejní kapitoly jsou *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels* Holly Ivinsové, *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago* Roye a Lesley Adkinsonových, *Leisure & Pleasure in the 19th Century* Stelly Margetsonové a také *The Victorians* A. N. Wilsona. Významným zdrojem je také BBC dokument, který předcházela knize *The Victorians: Britain Through the Paintings of the Age* Jeremyho Paxmana, jenž pořadem provádí a interpretuje odraz viktoriánské společnosti v umění¹. Sekundární zdroje zahrnují především relevantní internetové zdroje a další literární prameny. Vzhledem k použití citací cizojazyčných textů je v takových případech použit vlastní překlad a originální znění je uvedeno v poznámce pod čarou. Veškeré použité zdroje jsou citovány v seznamu literatury.

Práce předpokládá, že nalezne a představí souvislosti předrealistické tvorby Jane Austenové s vlivem událostí a jevů regentské Anglie a že vybranými úryvky nastíní obraz regentské společnosti vyobrazené v dílech *Rozum a cit* a *Emma*. Obdobné metody práce je využito rovněž v případě analýzy kriticko-realistické tvorby Charlotte Brontëové s ohledem na vliv prostředí viktoriánské Anglie. Prostřednictvím vybraných úryvků práce nastíní obraz viktoriánské společnosti v dílech *Jana Eyrová* a *Shirley*. Obecně práce usiluje o představení reflexe britské společnosti první poloviny devatenáctého století v románech vybraných soudobých autorek. Výsledky analýzy jsou prezentovány v závěru práce.

¹ Book Choice: The Victorians: Britain Through the Pictures of the Age. *Derby Telegraph* [online]. [cit. 20.1.2015].

2 ODRAZ BRITSKÉ SPOLEČNOSTI V LITERATUŘE 19. STOLETÍ

Tato kapitola má za cíl představit pozadí literatury devatenáctého století. Historický kontext uvádí společenskou situaci v regentském a viktoriánském období, neboť vysvětluje jevy spojené s interpretací děl Jane Austenové (1775-1817) a Charlotte Brontëové (1816-1855) jako obrazu soudobé společnosti. Z důvodu volby ženských autorek, je zde zařazena podkapitola věnující se ženské literární tvorbě v devatenáctém století a dále jsou tyto vybrané spisovatelky zařazeny do proudu předrealistické a realistické literární tvorby, přičemž jednotlivé podkapitoly představují románovou tvorbu, rodinný román Jane Austenové a kritický realismus Charlotte Brontëové. Kapitola nastíní okolnosti románové a realistické tvorby v ženské literatuře, a především tedy tvorby vybraných autorek.

2.1 Historický kontext

2.1.1 Regentské období

Regentské období je sice jen zlomkem období, ve kterém žila Jane Austenová, nicméně společnost, jež se objevuje v jejích dílech, je společnost regentská a všechny významné romány Austenové byly vydány v tomto období. Proto je zde představeno regentské období, a tedy doba vlády prince regenta (1811-1820).

Král Jiří III. byl roku 1811 prohlášen za šíleného, a proto vládl jeho syn princ Jiří (od roku 1820 král Jiří IV.) jako princ regent jménem svého otce. Princ regent přispěl literatuře svou láskou k umění. V regentském období literatura vzkvétala, mimo jiné díky romantickým básníkům jako byl John Keats, Samuel Taylor Coleridge a William Wordsworth. Stejně příznivá atmosféra vládla i pro románovou tvorbu jak Austenové, tak

například Sira Waltera Scotta.² Princ regent byl obdivovatelem románů Austenové a na každém svém sídle měl všechna její vydaná díla. Dokonce ji požádal, aby mu věnovala připravované dílo. Tímto dílem se stal román *Emma*.³

Za života Austenové proběhlo několik válek, a to americká válka za nezávislost, velká francouzská revoluce a napoleonské války. Přesto se tato atmosféra nepromítla do její tvorby a v jejích dílech lze nalézt pouze nenápadné narážky na přítomnost vojska.⁴ Místo bouřlivých revolucí však do Británie přišla počínající změna ve společnosti, kdy majetek nabytý obchodem umožňoval překračovat přísně dané hranice ve společenských třídách. Podobnou situaci popisuje Austenová v díle *Emma* v podobě manželů Coleových, která je blíže vysvětlena v podkapitole 4.1 (viz strana 46).⁵ J. E. Austen Leigh, synovec Austenové, nazývá tento jev „levelling-up“, tedy jakési vyrovnávání úrovní. Zároveň však upozorňuje, že přestože lidé měli možnost vyrovnat se vyšším třídám majetkem, stále zůstávaly patrné rozdíly ve vystupování příslušníků takovýchto „vyšších-nižších tříd“. Nicméně tradiční kritéria dělnické, střední a vyšší třídy se začala narušovat.⁶

Vyšší třídy spolu s Anglikánskou církví se obávaly o své postavení. Demokracie nebyla možná, nižší třídy byly utlačované a měly se podřít jim „nadřazeným“. V regentské společnosti každý člověk měl vědět, kde

² ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. xix.

³ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 15.2.2015]. Kapitola 7. [nestránkováno]

⁴ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. xvii.

⁵ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 22.

⁶ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 15.2.2015]. Kapitola 1. [nestránkováno]

je jeho místo a podle toho se chovat.⁷ Pravděpodobně z tohoto důvodu se Austenová zaměřuje na složitá pravidla slušného chování, která jsou podrobněji vysvětlena v podkapitole 4.2.

Počátek devatenáctého století byl poznamenán nastupující průmyslovou revolucí. Na dělnickou třídu se pohlíželo jako na ekonomický faktor, stejně jako na suroviny či kapitál. Nejchudší lidé trpěli nejvíce, jelikož změny v průmyslu a zemědělství společně s válečným obdobím způsobily také zvýšení cen potravin.⁸ Nicméně Austenová se ve svých dílech třídami nižšími než obchodními nezabývá. Zde počínajícím problémům dělnické třídy, chudoby a narůstající populace se dostane pozornosti až v kritickém realismu.

Anglie v regentském období nebyla nijak lidnatá. V roce 1801 byla její populace srovnatelná s populací dnešního Londýna. Navíc většina lidí žila či pracovala na venkově.⁹ Díky zlepšující se infrastruktuře v dopravě se poprvé v historii stalo cestování zábavou. Angličané obdivovali venkovskou krajinu a na svých sídlech dbali na honosné zahrady a parky.¹⁰ Americký velvyslanec Richard Rush prohlásil o Angličanech v roce 1819, že „stálý zájem a náklonnost nejbohatších tříd se téměř bez výjimky soustředí na venkov. Mají *domy* v Londýně [...]; ale jejich *domovy* jsou na venkově.“¹¹

Počátek devatenáctého století byl rájem pro střední a vyšší společenské třídy. Venkov skýtal zábavy jako například lov, střelbu či

⁷ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. xviii-xix.

⁸ Ibid., s. xix.

⁹ Ibid., s. xxiii.

¹⁰ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 47.

¹¹ Ibid., s. 48. Přeložila M.P. "the permanent interests and affections of the most opulent classes centre almost universally in the country. They have *houses* in London [...]; but their *homes* are in the country."

rybaření. Londýn byl považován za nejradostnější hlavní město na světě. Lidé utráceli peníze za zábavu a potěšení, včetně hazardních her.¹² Byla to doba tanečních večírků, obdivu k umění, zájmu o módu a tedy doba, kdy aristokracie měla tendenci prohýřit svůj majetek.¹³

I díla Austenové se soustřeďují na osudy postav středních a vyšších vrstev, jejich život na venkově a v Londýně, pořádané zábavy a společenské konvence. Tvorba Austenové byla tedy politickou situací ovlivněna jen minimálně, jelikož satiricky zobrazuje výhradně tehdejší společnost a vztahy ve společnosti. Nicméně rozpoložení té doby se pravděpodobně odrazilo ve všech jejích románech. Není také bez zajímavosti, že Austenovou politika přestala zajímat až v dospělosti. J. E. Austen-Leigh poznamenává, že „Jane měla jako dítě ostré názory na politiku, obzvláště ohledně záležitostí šestnáctého a sedmnáctého století. Když vyrostla, aktuální politika téměř vůbec neupoutala její pozornost.“¹⁴ Tvorba Brontëové na rozdíl od tvorby Austenové výrazně odráží politickou situaci a skrze hlavní hrdinky, jako například Janu Eyrovou, naráží na nerovnost a nespravedlnost.¹⁵

¹² MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 2.

¹³ *Ibid.*, s. 13.

¹⁴ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 15.2.2015]. Kapitola 5. [neustránkováno]. Přeložila M.P. "Jane, when a girl, had strong political opinions, especially about the affairs of the sixteenth and seventeenth centuries. As she grew up, the politics of the day occupied very little of her attention."

¹⁵ SANDERS, Andrew. High Victorian Literature (1830-1880). In: ROGERS, Pad (ed.). *The Oxford Illustrated History of English Literature*, s. 351.

2.1.2 Viktoriánské období

Společenská situace viktoriánského období se odráží v díle Charlotte Brontëové, ale i dalších významných spisovatelů devatenáctého století. Historický kontext, který tato podkapitola nabízí, tedy vysvětluje jevy, které ovlivnily rysy kritického realismu, a objasňuje zařazení díla Brontëové do tohoto období i literárního stylu.

Viktoriánské období je spojené s vládou královny Viktorie, tedy především s obdobím od roku 1837, kdy Viktorie nastoupila na trůn, do roku 1901, kdy zemřela. Nástup osmnáctileté Viktorie na trůn představoval pro lid naději na lepší budoucnost, jelikož životní podmínky ve viktoriánské Anglii byly politováníhodné. Viktorie si již jako třináctiletá do deníku zapsala děsivé dojmy z továren, uhelných dolů, chatrčí a hladovějících dětí, které viděla na jedné ze svých cest.¹⁶

Zavedení zákona *The Reform Bill* roku 1832 znamenalo především modernizaci britského politického systému a krok k přesunu moci z aristokracie na buržoazii. Nicméně aristokracie, která reformovala parlamentní systém, nebyla nakloněná demokracii a volební právo pro všechny odsuzovala. Rozšíření práva volit se týkalo jen majetných lidí a navíc jen mužů. Reforma měla zajistit kontrolu nad lidem. Parlament se totiž zabýval problémy s rostoucí populací, kterou bylo stále těžší uživit a dát jí práci. Od poloviny osmnáctého století do 30. let devatenáctého století se populace Anglie, Walesu a Skotska a stejně tak Irska zdvojnásobila. Královna Viktorie se musela vyrovnat se světem, který byl nyní mnohem lidnatější, soupeřivější a nezadržitelně se měnící. Období vlády královny Viktorie bylo obdobím růstu, rozkvětu a expanze. Nicméně

¹⁶ GRUNEWALDOVÁ, Ulrike. *Prokletí rodu Windsorů*, s. 76-82.

bylo nevyhnutelně i obdobím velkých sociálních rozdílů, a tedy i chudoby, práce dětí, hladu a nemocí.¹⁷

Věk industrializace a železnic, který přinesl snadnější a rychlejší komunikaci mezi městy, přinesl i nedostatek zaměstnání a následně větší rozdíly mezi bohatými a chudými a s tím spojenou sociální nespravedlnost. Chudí čelili nelidským podmínkám. Těžce pracovali v chudobincích (workhouses), navíc byli bití a byli tak hladoví, že jedli slupky od brambor nebo dokonce svíčky.¹⁸ Skandál v Andoveru roku 1845 přispěl ke zlepšení pracovních podmínek, když se noviny *The Times* začaly zabývat situací pracujících v místním chudobinci. Tito pracující byli tak hladoví, že museli jíst shnilé zvířecí kosti, ze kterých měli vyrábět hnojivo. Editor *The Times*, John Walter, poté vedl kampaň za zlepšení podmínek pro pracující a parlament konečně začal hledat řešení. Nicméně to trvalo ještě desítky let, než se situace v chudobincích zlepšila.¹⁹

Dalším hlavním problémem viktoriánské éry byly nemoci a vysoká míra úmrtnosti. Například cholera přicházela v epidemických vlnách, přičemž epidemie v letech 1848-1849 si vyžádala v Anglii, Walesu a Skotsku přes 60 000 životů. Naneštěstí britská vláda viděla v epidemiích spíše politickou zbraň než hrozbu. Bylo pro ni příhodné, že jsou chudí izolovaní v chudinských čtvrtích, nemocní a slabí, a tedy neschopní jakékoli vzpoury.²⁰

Rozdíly mezi bohatými a chudými byly propastné. Chudá dělnická třída, která tvořila většinu populace, neměla politické zastoupení. Je tedy

¹⁷ WILSON, A. N. *The Victorians*, s. 11-14.

¹⁸ *Ibid.*, s. 19-20.

¹⁹ *Ibid.*, s. 20.

²⁰ *Ibid.*, s. 21-22.

přirozené, že se objevilo hnutí za lidská práva v podobě chartistického dělnického hnutí. Roku 1837 vyšly první chartistické noviny, *The Northern Star*. Chartisté volali po spravedlnosti a rovnosti ve společnosti. Roku 1838 sepsali Chartu lidu (*The People's Charter*) a petici (*National Petition*), přičemž žádali především volební právo pro všechny muže a spravedlivé zastoupení v parlamentu. Hnutí nebylo revoluční, nicméně vzbudilo nepokoje v podobě místních útoků na továrny a chudobince. Nepřítelem chartistů byli kapitalisté a tovární systémy.²¹

Jižní Lancashire s centrem v Manchesteru se stal ohniskem průmyslové revoluce a též dějištěm mnoha dělnických hnutí. Dříve řídká zalidněná oblast se stala jednou z nejlidnatějších oblastí, která byla hustě pokryta městy a vesnicemi. V Manchesteru a jeho okolí se jako první začaly zavádět v továrnách stroje. Textilní průmysl v Jižním Lancashiru se stal hlavním odvětvím průmyslu. A právě zde byl vliv průmyslové revoluce nejpatrnější a tedy byl nejlepším příkladem změn ve společnosti.²²

Haworth, který byl domovem Brontëové, se nacházel nedaleko Manchesteru v severní Anglii, kde se zakládaly stále nové továrny plné nenáviděných strojů. Brontëovou tedy nemohly minout zprávy o vzpourách, stávkách a rozbíjení strojů.²³ Tehdejší situace se promítla rovněž do díla *Shirley* Charlotte Brontëové. „*Za této krize byly ve vlnářských závodech na severu zavedeny jisté vynálezy, které značně snížily počet nezbytných dělníků, vyřadily tak tisíce lidí z práce a ponechaly je bez řádných prostředků k obživě. K tomu se přidala neúroda. Bída dostoupila vrcholu. Příliš napínaná trpělivost ponoukala*

²¹ WILSON, A. N. *The Victorians*, s. 24-27.

²² CHRIST, Carol T. (ed); ROBSON, Catherine (ed). *The Norton Anthology of English Literature: The Victorian Age*. Svazek E, s. 1567.

²³ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*, s. 475.

bratrstvo postižených ke vzpouře. [...] Když v nějakém továrním městě vypukly hladové bouře, když byla do základů vypálena nějaká tkalcovna, nebo když byl napaden dům továrníkuv, [...] o případu se napsalo pár odstavců v novinách, a tím to končilo. Pokud jde o strádající, [...] ti byli ponecháni svému strádání. [...] Postižení nenáviděli stroje, o kterých věřili, že je připravily o obživu; nenáviděli budovy, kde ty stroje stály; nenáviděli továrníky, kterým ty budovy patřily.²⁴

Parlament musel čelit jak nepokojům na domácí půdě, tak vzpourám v zámoří. V průběhu viktoriánského období se britské impérium stalo největším v historii. Rozrostlo se na pětinu zemského povrchu a čítalo čtvrtinu světové populace.²⁵ Kolonialismus ovšem znamenal i různá povstání, která byla potlačena s takovým násilím, jak Británie považovala za nutné. Britové ospravedlňovali své chování tím, že jednali ve jménu Boha a že bylo jejich posláním kolonizovat neznalý svět a šířit křesťanství. Tomuto jednání se začalo říkat „břemeno bílého muže“.²⁶

Roku 1815 mělo britské impérium už 43 kolonií. Do poloviny devatenáctého století byly državy tzv. korunní kolonie (*crown colony*), přičemž výkonnou moc představoval guvernér a jeho poradní sbor. Guvernéři byli prakticky neomezení vládci. V koloniích tedy panoval až despotický režim, naprosto odlišný od situace na Britských ostrovech. Například v Indii bylo státem porušováno i soukromé vlastnictví a v oblasti práv a svobod si občané o liberalismu mohli nechat jen zdát.²⁷ Navíc otroctví, třebaže v jiné formě, bylo stále běžné. V karibské oblasti bylo otroctví sice zrušeno roku 1833, nicméně v reálu existovalo ve formě

²⁴ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 28-29.

²⁵ EVANS, Eric. Overview: Victorian Britain, 1837-1901. *BBC* [online]. [cit. 8.1.2015].

²⁶ *Ibid.* [cit. 8.1.2015].

²⁷ TAYLOR, Miles. Britské impérium v období národního uvědomování (1815-1871). In: HANUŠ, Jiří (ed.). *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. století*, s. 173-182.

„státem řízené smluvní práce“. Na Cejlonu fungoval systém nucených prací a v Austrálii pracovali trestanci.²⁸ Fakt, že Brontěová si byla despotického režimu v koloniích vědoma, potvrzují i některé pasáže v díle *Jana Eyrová* (viz strana 92 či strana 103).

Devatenácté století je tedy spjaté s průmyslovou revolucí, která zemi přinesla prosperitu, rozvoj vědy a vyšší životní úroveň, ovšem jen pro některé lidi. Revoluce totiž také vedla k obrovské změně ve společnosti, růstu měst, s čímž byl spojen chaos, nerovnost, chudoba, nemoci a častá úmrtnost dětí. Kolonialismus navíc pod záminkou plnění poslání utlačoval obyvatelstvo v zámoří. Dalo by se tedy říci, že na jednu stranu zažila Británie ve viktoriánském období největší rozkvět, ale na druhou stranu skrývala tolik problémů, že byla odsouzená svoji moc ztratit.²⁹

2.2 Literatura v 19. století

Tato podkapitola je věnována ženské literární tradici v devatenáctém století s důrazem na románovou tvorbu a vývoj realistické tvorby od děl Jane Austenové k dílům Charlotte Brontěové. Obě autorky se zabývají postavením žen, a proto je zde také nastíněna situace žen-spisovatelek v devatenáctém století. Dále je blíže představen rodinný román Austenové, jakožto realistická tvorba soustředící se na střední společenskou vrstvu a vztahy ve společnosti, a kritický realismus Brontěové, jakožto tvorba poukazující na negativní aspekty společnosti. Cílem této podkapitoly je uvést tvorbu vybraných autorek jako realistický obraz regentské a viktoriánské společnosti.

²⁸ TAYLOR, Miles. Britské impérium v období národního uvědomování (1815-1871). In: HANUŠ, Jiří (ed.). *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. století*, s. 183-186.

²⁹ EVANS, Eric. Overview: Victorian Britain, 1837-1901. *BBC* [online]. [cit. 8.1.2015].

2.2.1 Ženská literatura v 19. století

V devatenáctém století bylo zastoupení žen v literatuře téměř zanedbatelné, jelikož panoval názor, že umělecká tvorba a s ní spojená literární činnost je čistě mužskou záležitostí.³⁰ Na druhou stranu se psychologický realismus, který vytvořila ženská spisovatelská tradice, stal významným rysem literatury devatenáctého století.³¹

Jane Austenová vytvořila díla, která ukázala ženy v novém světle. Její hrdinky nejsou podřadné bytosti, jak je viděla tehdejší společnost, ale ženy s intelektuálním duchem a bohatým vnitřním životem. Dílo Austenové se tedy řadí k tradici románů, které se soustředí na vnitřní svět postav a podrobný popis jejich morálního a psychického vývoje, přičemž důraz je kladen také na vliv sociálního prostředí.³² Její tvorba tak směřovala k realismu, neboť se zabývá společností a každodenním životem, přičemž poukazuje na soudobé konvence a předsudky.³³ Romány spisovatelek se většinou týkaly domácího života, vztahů, rodiny a manželství.³⁴ Popis tohoto ženám důvěrně známého prostředí však nastavil nemilosrdné zrcadlo celé společnosti.

Spisovatelky byly stejně jako ostatní ženy svázané konvencemi devatenáctého století a realistický román s sebou nesl i určitá omezení. Proto využívaly milostně-dobrodružný žánr či gotický román, kde mohly beztretně poukazovat na alternativní způsoby ženské existence nespoutané konvencemi. Takovéto útvary umožňovaly zkoumat emoce, které by za jiných okolností byly nepřijatelné. Objevují se zde změny

³⁰ MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*, s. 80.

³¹ *Ibid.*, s. 90.

³² *Ibid.*, s. 90-91.

³³ OLIVERIUSOVÁ, Eva. *A Survey of English Literature (Part 1): History of English Literature*, s. 115.

³⁴ CHRIST, Carol T. (ed); ROBSON, Catherine (ed). *The Norton Anthology of English Literature: The Victorian Age*. Svazek E, s. 995.

identity, nebo vypravěčské skoky v čase a prostoru. Výrazný je zájem o iracionální jevy a vášně.³⁵ Zájem o iracionální se objevoval nejvíce v podobě gotického románu, který se stal inspirací i pro Brontëovou. Austenová se naopak stavěla proti gotickému románu a gotické prvky, které se vyskytují v jejím díle *Opatství Northanger*, jsou předmětem posměchu.³⁶

Jak již bylo zmíněno, literatura byla považována za doménu mužů a ženská literatura byla kritizována. Spisovatelky byly spíše výjimkou. Zvolit si dráhu spisovatelky jako způsob života bylo v té době skandální, jelikož jedinou uznávanou přirozenou tvořivou činností žen mělo být rození dětí a jejich výchova a jedinou doménou žen měla být domácnost. Díla spisovatelek byla kritizována jako omezená, iracionální, přecitlivělá a postrádající formu. Ženská literatura byla odsuzována jako nevýznamná a podřadná, nebo dokonce jako neslušná, jelikož panoval názor, že o jistých tématech, jako jsou vášnivé emoce, by slušná žena nepsala.³⁷ Například Anne Brontëová, sestra Charlotte Brontëové, ve svém románu *Nájemci z Wildfell Hall* zobrazuje scény, o kterých se neslušelo mluvit. Popisuje například temné stránky manželského soužití, což bylo pro viktoriánskou společnost šokující.³⁸

Pokud kritici nemohli popřít, že je dílo ženské autorky dobré, přisuzovali zásluhy kladnému vlivu muže z rodiny spisovatelky, často otce nebo manžela. Například *Bouřlivé výšiny* další z Brontëových sester Emily Brontëové byly považovány za dílo jejího bratra Branwella.³⁹

³⁵ MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*, s. 80-93.

³⁶ LAMONT, Claire. The Romantic Period (1780-1830). In: ROGERS, Pad (ed.). *The Oxford Illustrated History of English Literature*, s. 312-314.

³⁷ MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*, s. 55-57.

³⁸ STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*, s. 476.

³⁹ MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*, s. 55-57.

Jelikož bylo považováno za skandální, aby se žena věnovala spisovatelské tvorbě, mnoho autorek publikovalo své práce anonymně. Romány Austenové vyšly pod pseudonymem „A Lady“.⁴⁰ Aby se spisovatelky vyhnuly předsudkům a nespravedlivé kritice, používaly tedy pseudonymy. Charlotte Brontëová a její sestry Emily a Anne se rozhodly společně publikovat sbírku svých básní, která vyšla roku 1846, pod pseudonymy Currer, Ellis a Acton Bell, které vytvořily na základě svých iniciál. Charlotte Brontëová k tomu říká: „*Nechtěly jsme přiznat, že jsme ženy, jelikož [...] máme pocit, že panuje tendence pohlížet na spisovatelky s předsudky.*“⁴¹

2.2.2 Román jako obraz společnosti

Román začal vznikat s prózou objevující se v osmnáctém století. Tento útvar umožňoval zobrazovat příběh v celé své komplexnosti, kdy spisovatelům bylo umožněno vytvářet složité postavy, prokomponovaný děj, ale také zrcadlit skutečnost. Čtenářům byl nabídnut žánr, ve kterém mohli sledovat osudy lidí, kteří byli podobní jim samým, kteří žili v podobné společenské situaci, střeťávali se s podobnými problémy a ať už se postavy s touto fiktivní realitou vypořádali tradičně, či hledali alternativní způsob života, aktuálnost takovýchto příběhů pomohla románu k popularitě.⁴²

Od konce osmnáctého století byl román nejoblíbenější formou a počet vydaných románů značně stoupl. Román mezi lety 1780 až 1830

⁴⁰ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 10.

⁴¹ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 15. Přeložila M.P. “We did not like to declare ourselves women, because [...] we had a vague impression that authoresses are liable to be looked on with prejudice.”

⁴² BARNARD, Robert. *Stručné dějiny anglické literatury*, s. 84.

obsahoval romantické prvky, jako například důraz na city, vnitřní svět postav a jejich vztah k přírodě a umění. Na druhou stranu se v románech objevovalo i jakési varování, co by se mohlo stát, pokud by se člověk příliš oddal citům.⁴³ Toto nebezpečí předkládá například Austenová v románu *Rozum a cit*, ve kterém jedna z hlavních hrdinek podlehne citům natolik, že ji přivedou až na pokraj smrti.

Tento žánr umožňoval nahlédnout do různých společenských vrstev, či do cizích zemí. Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století se však také často objevovalo moralizování, kdy román měl být užitečný ve smyslu předkládání pasáží, které „učily“, jak by se měl chovat správný křesťan.⁴⁴

Je zajímavé, že i Austenová nastiňuje mravní otázky, a to v podobě chování románových postav.⁴⁵ Například v díle *Emma* sobecký a bezcitný farář Elton odmítne tančit s Emminou přítelkyní Harriet, neboť je nemanželské dítě, a vzápětí pan Knightley představující opravdového gentlemana vyzve Harriet k tanci. Sama rozmazlená Emma se stane manželkou pana Knightleyho, přiznává své omyly v chování a přijímá pana Knightleyho jako příkladný vzor správného jednání. Také v díle Brontëové *Jana Eyrová* je to samotná Jana, která je vzorem mravní ženy držící se zásad, oproti panu Rochesterovi, který pohrdá konvencemi i mravy.

Rozkvět románu, který byl obsáhlý a tudíž drahý, přinesl také rozkvět veřejných knihoven. Do konce osmnáctého století byly rozšířeny po celé Británii a v devatenáctém století již existovaly i bezplatné

⁴³ LAMONT, Claire. The Romantic Period (1780-1830). In: ROGERS, Pad (ed.). *The Oxford Illustrated History of English Literature*, s. 312.

⁴⁴ BARNARD, Robert. *Stručné dějiny anglické literatury*, s. 85-86.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 119.

půjčovny určené dělnické třídě.⁴⁶ V roce 1801 existovalo v Anglii již 1000 veřejných knihoven poskytujících výpůjčky za poplatek. Holly Ivinsová k tomuto faktu dodává slova Austenové, že „*lidé jsou spíše nakloněni si půjčovat a vychvalovat, než kupovat – čemuž se nemohu divit.*“⁴⁷

2.2.2.1 Rodinný román

Na román se v období regentství pohlíželo jako na podřadnou zábavu, kdy čtenář může uniknout od reality k dobrodružství. Nebyl to žánr, u kterého se předpokládalo, že by mohl popisovat skutečnost. Tvorba Austenové se však vydala právě směrem k realistické tvorbě, když představila romány, ve kterých se odráží její zkoumání tehdejší společnosti. Poskytla tak čtenářům pohled do skutečného života v regentské Anglii, přestože se věnuje především střední společenské vrstvě a vyšším třídám.⁴⁸ Austenová navíc román obhájí a v dopise z roku 1789 říká, že v její rodině se romány těšily velké oblibě: „[...] *naší rodině, která se řadí k velkým čtenářům románů a nestydí se za to; [...]*“ (18. prosince 1789)⁴⁹

Austenová žila v době romantismu, kdy se proměňoval přístup k rozumu a citu. Zatímco v osvícenství měl rozum jednoznačné prvenství, v období romantismu se člověk obracel k vlastnímu nitru a oslavováno

⁴⁶ BARNARD, Robert. *Stručné dějiny anglické literatury*, s. 86.

⁴⁷ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 51. Přeložila M.P. "People are more ready to borrow and praise, than to buy – which I cannot wonder at."

⁴⁸ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. xxi.

⁴⁹ AUSTEN, Jane. *Letter to Cassandra, 18 December 1798* [online]. [cit. 15.2.2015]. Přeložila M.P. "[...] to our family, who are great novel-readers and not ashamed of being so; [...]"

bylo vše výjimečné.⁵⁰ Romantičtí básníci kladli důraz na city oproti rozumu zdůrazňovanému v osmnáctém století a snažili se utéct z měst zpět k přírodě⁵¹, která měla důležité postavení jako základ duševního bytí a čistoty.⁵² V romantické tvorbě je příroda hojně popisována a vyzdvihována.⁵³ Obdiv k přírodě lze pozorovat i v dílech Austenové, k čemuž její bratr Henry poznamenal: „Byla vřelou a rozvážnou obdivovatelkou krajiny, jak v přírodě, tak na plátně.“⁵⁴

Austenová se nicméně k romantismu stavěla odmítavě.⁵⁵ Stavěla se k životu realisticky. Vytvářela příběhy, ve kterých hrdinky naráží na překážky a musí se s nimi vyrovnat, jak nejlíp dokážou. Klade důraz na zdravý rozum, oproti romantickému nadšení pro cit.⁵⁶ Například v díle *Rozum a cit* ukazuje, že je lepší spoléhat na rozum. Sestry Elinor a Marianne zde představují protiklady zdravého rozumu a sentimentality. Marianne podléhající romantickým představám nalezne pravé hodnoty díky zkušenosti z neblahé situace, do které se dostane kvůli nezodpovědnému oddání se citům. Austenová pokládala romantické pojetí lásky, jak je podané v podobě lásky Marianne k panu

⁵⁰ BARNARD, Robert. *Stručné dějiny anglické literatury*, s. 94.

⁵¹ LAMONT, Claire. The Romantic Period (1780-1830). In: ROGERS, Pad (ed.). *The Oxford Illustrated History of English Literature*, s. 275-276.

⁵² BARNARD, Robert. *Stručné dějiny anglické literatury*, s. 94.

⁵³ LAMONT, Claire. The Romantic Period (1780-1830). In: ROGERS, Pad (ed.). *The Oxford Illustrated History of English Literature*, s. 277.

⁵⁴ AUSTEN, Henry. *Preface to Persuasion and Northanger Abbey: Biographical Notice of the Author* [online]. [cit. 27.2.2015].

⁵⁵ BARNARD, Robert. *Stručné dějiny anglické literatury*, s. 100.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 117.

Willoughbymu, za šílenství.⁵⁷ V jejích dílech se proto neobjevuje vášeň ani sentimentalita.⁵⁸

Emoce jsou v dílech Austenové spíše na okraji příběhu, přičemž oceňované vlastnosti jsou sebeovládání a plnění svých povinností. Její hrdinky se střetávají s neromantickým světem. Svět románů Austenové je odrazem aspektů tehdejší společnosti, kde se různé postavy staví k běžným situacím odlišným způsobem.⁵⁹ Například jedna z Austenových hrdinek, Elizabeth, se odmítne vdát bez lásky, kdežto její přítelkyně Charlotta dá přednost zabezpečení před romantickými představami. Lze tedy říci, že romány Austenové jsou střetem kontrastů, což podtrhuje realistický obraz světa, ve kterém existují různé možnosti a překážky, se kterými se lidé stejně jako postavy Austenové vyrovnávají různým způsobem.

Austenová se zařadila mezi významné spisovatele svým vtipem, bystrostí a talentem pro odkrývání lidských povah a hloubky společenských vztahů. V jejích románech vystupuje především anglická venkovská šlechta a aristokracie, podstatně méně se zde vyskytují nižší třídy. Její pohled na společnost je ironický, přičemž z každodenních situací vytvářela humorné situace. Tímto přístupem však také výstižně podala obraz regentské společnosti.⁶⁰ Romány Austenové tak představovaly posun k realistické tvorbě, neboť se zabývaly každodenním životem a popisovaly společnost včetně jejích předsudků a dalších stinných stránek.⁶¹ V memoáru věnovaném Austenové její synovec J. E.

⁵⁷ BARNARD, Robert. *Stručné dějiny anglické literatury*, s. 118.

⁵⁸ *Ibid.*, s. 120.

⁵⁹ LAMONT, Claire. The Romantic Period (1780-1830). In: ROGERS, Pad (ed.). *The Oxford Illustrated History of English Literature*, s. 318-325.

⁶⁰ BARNARD, Robert. *Stručné dějiny anglické literatury*, s. 117.

⁶¹ OLIVERIUSOVÁ, Eva. *A Survey of English Literature (Part 1): History of English Literature*, s. 115.

Austen-Leigh říká o její tvorbě: „Tato díla jsou jako fotografie, ve kterých žádný prvek není zjemněný.“⁶²

2.2.2.2 Kritický realismus

Ve viktoriánské literatuře byl pravděpodobně nejvýraznějším směrem realismus, popřípadě kritický realismus, který převládal v románové tvorbě. Kriticko-realistická literatura vznikla ze společenské situace. Je odrazem života především střední společenské vrstvy, avšak stále více se projevoval zájem i o dělnickou třídu, neboť s narůstajícím počtem příslušníků této třídy rostly i problémy spojené s chudobou a sociálními rozdíly, a proto se toto téma dostávalo do popředí také v literatuře. Právě kriticko-realistická literatura ukazuje, že viktoriánská společnost prosperovala jen navenek a že zatímco vyšší vrstvy bohatly, dělnická třída se potýkala se stále větší chudobou.⁶³

Přestože lze v románech kritických realistů nalézt pohled do prostředí dělnické třídy, je to pohled z vyšších společenských tříd. Romány představující příběhy skutečně z pohledu pracujících lidí byly v devatenáctém století výjimečné. Období spojené s chartistickým hnutím však pravděpodobně anglický kritický realismus ovlivnilo. Zdrojem inspirace se stalo například pro Charlese Dickense (1812-1870), Thomase Carlylea (1795-1881) či Benjamína Disraeliho (1804-1881).⁶⁴

Na realismus je třeba nahlížet jako na směr rozličných forem, neboť jednotliví autoři přinášeli různé pohledy na realitu; například tím, do

⁶² AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 15.2.2015]. Kapitola 10. [nestránkováno] Přeložila M.P. "These writings are like photographs, in which no feature is softened."

⁶³ GRMELA, Josef; HILSKÝ, Martin; MAREK, Jiří; OLIVERIUSOVÁ, Eva. *Dějiny anglické literatury*, s. 152-154.

⁶⁴ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*, s. 443.

jakého prostředí zasadili příběh a postavy.⁶⁵ Angličtí spisovatelé kritického realismu se snažili vystihnout obraz společnosti devatenáctého století. Většina těchto spisovatelů usilovala o pravdivé a spravedlivé zachycení společnosti, což vyústilo v její kritiku. Předním žánrem kritického realismu byl román⁶⁶, a to pravděpodobně z toho důvodu, že odrážel více než jiné literární druhy sociální problematiku.⁶⁷

Romány byly často psané ve formě třech svazků. Byly obsáhlé a umožňovaly tak autorům vylíčit komplexnost společnosti včetně značného množství postav a povah. Spisovatelé se snažili proniknout do hlubin soudobého světa, jaký ve skutečnosti byl. Realistická literatura se tak stala zrcadlem společnosti, ve kterém se odrážely aspekty života bez příkras.⁶⁸ Poukazováním na soudobé problémy se spisovatelé a spisovatelky snažili podnítit změnu ve společnosti.⁶⁹

Tím, že realismus usiloval o zachycení skutečnosti bez příkras, se v dílech objevovala také různá nářečí a hovorové prostředky, což přispělo k reálnějšímu obrazu skutečnosti. Realismus přistupoval ke skutečnosti objektivně, kritický realismus navíc kritičtěji, přičemž kladl důraz na negativní jevy ve společnosti. Zabýval se komplexností společnosti i vnitřního života člověka.⁷⁰

Spisovatelé vytvářeli velmi bohatý vnitřní svět svých postav, jejichž povahy se v průběhu díla vyvíjely. Autoři popisovali také vliv prostředí,

⁶⁵ CHRIST, Carol T. (ed); ROBSON, Catherine (ed). *The Norton Anthology of English Literature: The Victorian Age*. Svazek E, s. 995.

⁶⁶ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*, s. 444.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 421.

⁶⁸ CHRIST, Carol T. (ed); ROBSON, Catherine (ed). *The Norton Anthology of English Literature: The Victorian Age*. Svazek E, s. 994.

⁶⁹ *Ibid.*, s. 996.

⁷⁰ SOCHROVÁ, Marie. *Kompletní přehled české a světové literatury*, s. 126.

společenského postavení a finančního zajištění. Zajímavé je, že autoři často umísťovali své hrdiny do určitého prostředí a situace, přičemž hrdina či hrdinka touží po dosažení vyššího cíle, než předurčují jejich možnosti.⁷¹ Svět viktoriánských románů je nejčastěji vyobrazen jako svět střední společenské třídy, kde finanční zabezpečení určuje postavení a příležitosti, avšak existuje zde naděje překročit viktoriánské předsudky o přísném rozdělení tříd. Lze zde tedy sledovat kontrast mezi vlivem prostředí na hlavní postavy a ambicemi těchto postav.⁷²

Například v díle *Jana Eyrová* hlavní hrdinka Jana touží po lásce, ve které si bude se svým partnerem rovna. Ve 23. kapitole říká panu Rochesterovi, že žena má právo jak na city, tak na rovnost mezi partnery. *„Copak si myslíte, že jsem stroj a že nemám cit? [...] Myslíte si, že když jsem chudá, neurozená, nehezká a malá, že nemám duši a srdce? To jste na omylu! Mám právě tak duši jako vy! A stejně tak bijící srdce jako vy! Kdyby mě byl Bůh obdařil jenom trochou krásy a velkým bohatstvím, byla bych se postarala, aby pro vás bylo stejně tak těžké mě opustit, jako je pro mě teď těžké opustit vás. Nemluvím teď k vám tak, jak jsou lidé obyčejně zvyklí mluvit. Tak konvenčně, snad ani ne jako obyčejný smrtelník. To moje duše promlouvá k vaší, jako bychom byli už oba za hrobem a jako bychom stáli před Bohem. Jako bychom si byli rovni. A to také jsme!“*⁷³ Lze tedy říci, že Brontëová v jistém ohledu patří i k feministickým autorkám.

Také v románu *Shirley* hlavní hrdinky rozmlouvají o rovnosti mezi partnery. Ve 12. kapitole debatují, zda jsou muži lepší než ženy. Dojdou k názoru, že by muži měli ženy převyšovat, aby k nim mohly vzhlížet,

⁷¹ CHRIST, Carol T.; ROBSON, Catherine. The Victorian Age. In: *The Norton Anthology of English Literature: The Major Authors*, s. 1900-1901.

⁷² CHRIST, Carol T. (ed); ROBSON, Catherine (ed). *The Norton Anthology of English Literature: The Victorian Age*. Svazek E, s. 995.

⁷³ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 259.

avšak zároveň by měli ženy respektovat. „Řeknu vám, když muži opravdu za něco stojí, jsou to praví pánové tvorstva.“ „Něco lepšího než my?“ „Nenapadlo by mě soupeřit s mužem o prvenství, jakživo ne. Má se snad moje levá ruka hádat o přednost s pravou?“ [...] „Ale jsme my ženy rovné mužům, nebo ne?“ „Nic bych neuvítala víc než poznat někoho, kdo je nade mnou, kdo by mi to dal opravdu pocítit.“⁷⁴

Na konec této kapitoly je připojen citát z románu *Shirley*, kde v 1. kapitole Brontëová poukazuje na svůj záměr představit realistické dílo. *Jestliže si po tomto úvodu myslíš, čtenáři, že tě čeká nějaké romantické dobrodružství, nikdy ses víc nemýlil. Předpokládáš rozcitlivění a poezii a zasnění? Očekáváš vášeň a vzrušení a senzační drama? Potlač své naděje, omez je na skromnější míru. Leží před tebou něco skutečného, střízlivého a solidního, něco tak neromantického jako pondělní ráno, kdy se všichni, kdo mají nějakou práci, probouzejí s vědomím, že musí vstát a pustit se do ní.*⁷⁵

⁷⁴ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 176.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 7.

3 JANE AUSTENOVÁ A VYBRANÉ ROMÁNY

Tato kapitola slouží jako úvodní kapitola k interpretaci děl Jane Austenové, a to románů *Rozum a cit* a *Emma*. Je zde uvedena podkapitola představující autorčin život a vlivy na její tvorbu. Následující podkapitola charakterizuje daná díla a započíná analýzu děl, na kterou se soustřeďuje čtvrtá kapitola.

3.1 Biografie Jane Austenové

O životě Jane Austenové se autoři mnohé dohadují, neboť si nepsala žádné deníky a mnoho jejích dopisů bylo spáleno. Dochovalo se přibližně 160 dopisů, přičemž nejstarší se datuje do období, kdy bylo Austenové dvacet let. První zmínku o životě Austenové napsal její bratr Henry krátce poté, co zemřela. Nicméně trvalo padesát let, než její synovec James Edward Austen-Leigh napsal její biografii *A Memoir of Jane Austen by her nephew*. Oba se shodují na faktu, že její život byl velmi poklidný a kromě později oceněného spisovatelského talentu ničím výjimečný.⁷⁶ Jako primární zdroj pro tuto kapitolu byla použita biografie *Jane Austen: A Life* Claire Tomalinové.

Jane Austenová se narodila 16. prosince roku 1775 jako sedmé dítě ve Steventonu nedaleko Basingstoku.⁷⁷ Přestože měla šest bratrů a sestru Cassandru⁷⁸, ve svých románech se zabývá menšími rodinami, přičemž jedinou výjimkou jsou Bennetovi s pěti dcerami v románu *Pýcha*

⁷⁶ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. Kapitola 1. [cit. 25.2.2015]. [nestránkováno]; AUSTEN, Henry. *Preface to Persuasion and Northanger Abbey: Biographical Notice of the Author* [online]. [cit. 27.2.2015].

⁷⁷ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 1.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 5.

a předsudek.⁷⁹ Všechny Austenovy děti byly vychovávány mimo domov, dokud nebyly schopné se o sebe alespoň trochu postarat. Pouze George, který byl hluchý, se domů nevrátil, neboť se nemohl vyvíjet jako ostatní děti.⁸⁰ Vzhledem k vysoké úmrtnosti dětí, kdy zhruba každé druhé dítě umíralo před dosažením věku pěti let, bylo s podivem, že se početné rodině Austenových taková zkušenost zcela vyhnula.⁸¹

Pan Austen vedl chlapeckou školu, která byla spíše velkou rodinou než vzdělávací institucí. Někteří z žáků se stali přáteli rodiny Austenových po zbytek života.⁸² Je pravděpodobné, že Austenová trávila mezi chlapci mnoho času, a Tomalinová soudí, že postava Catherine Morlandové v románu *Opatství Northanger* odráží zálibu Austenové v chlapeckých hrách, jelikož Catherine dává přednost kriketu před hraním si s panenkami.⁸³

V sedmi letech následovala Austenová sestru Cassandru do školy, neboť byly nerozlučné.⁸⁴ Austen-Leigh ve zmíněném memoáru uvedl, že jejich matka, paní Austenová, poznamenala, že „pokud by měli Cassandře useknout hlavu, Jane by trvala na tom, že bude její osud sdílet.“⁸⁵ Dívčích škol bylo v osmdesátých letech osmnáctého století dostatek. Jedním z důvodů je fakt, že vést školu a učit byla jedna z mála možností, jak si zajistit slušné živobytí. Nicméně podmínky na takovýchto

⁷⁹ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 11.

⁸⁰ Ibid., s. 5-7.

⁸¹ Ibid., s. 6.

⁸² Ibid., s. 24-25.

⁸³ Ibid., s. 28-29.

⁸⁴ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 25.2.2015]. Kapitola 1. [nestránkováno]

⁸⁵ Ibid. [cit. 25.2.2015]. Kapitola 1. [nestránkováno] Přeložila M.P. "if Cassandra were going to have her head cut off, Jane would insist on sharing her fate."

školách byly velmi špatné. Dívky nedostávaly dostatečně najíst, musely snášet zimu, hodiny šít na dřevěných lavicích, sdílet postel s jinými dívkami a dodržovat přísný řád. Nemohly si stěžovat, neboť dopisy domů byly cenzurovány. Zdánlivě informovaní rodiče se často ani nedověděli, že ve škole vypukla epidemie a o nemoci svých dětí byli informováni, až zemřely.⁸⁶

Škola paní Cawleyové, kam byly poslány sestry Austenovy, se nacházela v Southamptonu, což byl přístav, kam se vojáci vraceli z bojů v zámoří ve velkých počtech a roku 1783 s sebou přinesli nakažlivou horečku, která se městem rychle šířila. Obě sestry i jejich sestřenice Jane Cooperová onemocněly, nicméně paní Cawleyová nepovažovala za nutné oznámit tuto skutečnost jejich rodičům. Naštěstí se Jane Cooperové podařilo napsat dopis matce a paní Cooperová a paní Austenová dorazily do Southamptonu ve chvíli, kdy byla Jane Austenová v ohrožení života. Všechny se uzdravily a vrátily se domů, avšak paní Cooperová se nakazila a zemřela. Tomalinová dodává, že Austenová po celý život pokládala dívčí školy za místa určená k trápení jak žaček, tak učitelek.⁸⁷ Narážky na školní instituce lze spatřovat také v dílech *Rozum a cit* a *Emma*.

Když se sestry Austenovy vrátily domů, jejich bratr Edward byl již adoptovaný bohatou rodinou Knightových a změnil si jméno na Edward Knight, neboť tak byl právoplatným dědicem majetku adoptivní rodiny.⁸⁸ Podobný osud potkal také postavu románu *Emma*, Franka Churchilla, neboť mu taková možnost skýtala šanci na lepší život, než kdyby zůstal se svým otcem panem Westonem.

⁸⁶ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 36-37.

⁸⁷ Ibid., s. 38.

⁸⁸ Ibid., s. 39.

Později byly sestry Austenovy opět poslány do školy, tentokrát k paní La Tournelleové v Readingu.⁸⁹ Na předchozí škole se vyučovalo především psaní a počítání, dále anglický jazyk, tanec a zeměpis a historie převážně Anglie.⁹⁰ Nyní si sestry rozšířily vzdělání o šití, hudbu a francouzštinu. Starší žačky se mohly navíc účastnit hraní divadelních her a také prostředí bylo příjemné a přátelské. Přesto se však pravděpodobně panu Austenovi nezdálo vzdělání dostatečné za 35 liber ročně a roku 1786 se sestry vrátily domů.⁹¹ Nicméně je možné, že právě tato škola se stala inspirací pro školu paní Goddardové v románu *Emma*.

Pan Austen poskytl dceři neomezený přístup do své knihovny, která čítala kolem 500 knih, a tím jí pravděpodobně dal více, než kdyby ji nechal ve škole. Austenová začala číst velmi brzy a stala se vášnivou čtenářkou, což v ní podněcovalo spisovatelský talent.⁹² Austenová začala i psát velmi brzy, pravděpodobně již od dvanácti let. Její tvorba mezi 12. a 18. rokem života se nazývá *Juvenilia*.⁹³ Na druhou stranu se zdá, že Austenová později litovala, že začala psát tak brzy. Její neteř se pokoušela psát, když jí bylo dvanáct let, a žádala svou tetu o radu. Austenová jí v posledních dnech svého života napsala dopis, ve kterém neteři doporučuje přestat s psáním do doby, než jí bude šestnáct a že „ona sama si často přála, aby bývala více četla a méně psala v tomto životním období.“⁹⁴

⁸⁹ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 44.

⁹⁰ Ibid., s. 37.

⁹¹ Ibid., s. 44.

⁹² Ibid., s. 68-69.

⁹³ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 4.

⁹⁴ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 25.2.2015]. Kapitola 3. [nestránkováno] Přeložila M.P. "she had herself often wished she had read more, and written less in the corresponding years of her own life."

Pro dospívající dívky bylo důležité setkávat se s ostatními dívkami, aby si mohly dělat společnost na procházkách, sdílet zkušenosti, vyměňovat si knihy, cvičit společně na hudební nástroje apod. Austenová našla v okolí domova mnoho přítelkyň. Například se přátelila se sestrami Lloydovými, přičemž Martha Lloydová se stala její velmi blízkou přítelkyní a Austenová jí věnovala několik povídek a básní. Také se spřátelila s bohatými sestrami Biggovými, které žily na Manydownu.⁹⁵ Setkávala se s mnoha rodinami, jejichž členové se zabývali nejrůznějšími zaměstnáními a pocházeli z různých společenských vrstev, nicméně ne z nižších vrstev. Jednalo se o venkovskou společnost, kterou Austenová pozorovala bystrými očima a satiricky popisovala. V jejím okolí se vyskytovalo málo aristokratů jako je postava pana Darcyho v románu *Pýcha a předsudek*. Její romány jsou převážně zaměřeny právě na střední společenské vrstvy.⁹⁶ Přesto si byla Austenová vědoma situace chudých lidí, neboť bylo běžné, že na venkově pomáhaly vyšší společenské vrstvy těm nižším formou darů, jako bylo například prádlo, oblečení, věci pro děti aj. Austenová si uvědomovala důležitost takovéto role, a přestože neměla skoro žádné peníze, pomáhala potřebným, jak nejlépe mohla.⁹⁷ Například uměla velmi dobře šít a se svými přítelkyněmi šila oblečení pro chudé.⁹⁸

Není jasné, jak Austenová vypadala, neboť spolu s bratrem Georgem byli jediní z rodiny Austenových, jejichž portrét nebyl nikdy zhotoven. Existuje pouze podobizna, kterou namalovala její sestra Cassandra (viz příloha 10.1), nicméně pravděpodobně není jejím věrným obrazem. Lidé, kteří Austenovou znali, ji popisují různě, ovšem většinou

⁹⁵ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 77.

⁹⁶ *Ibid.*, s. 87.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 101-102.

⁹⁸ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 25.2.2015]. Kapitola 5. [nestránkováno]

se shodují, že nebyla příliš hezká. Vzhled ani móda však pro ni nebyly důležité. Naopak v jejích románech se přílišné starosti o módu vysmívá.⁹⁹

Období velké francouzské revoluce se rodiny Austenových příliš nedotklo. Nicméně revoluce měla dopad na jejich příbuznou Elizu de Feuillide, jejíž manžel byl v Paříži zatčen a popraven.¹⁰⁰ V průběhu dalších dvou let napsala Austenová krátký román *Lady Susan*, který bývá spojován s Elizou, a to nejen proto, že hlavní hrdinka je krásná a chytrá mladá vdova. Do románu se pravděpodobně promítly i Eliziny debaty s Austenovou o literatuře.¹⁰¹ Nakonec se vdala za bratra Austenové Henryho. Je rovněž pravděpodobné, že díky tomuto téměř sesterskému vztahu Austenová uměla velmi dobře francouzsky. Eliza také často hrála hlavní role v domácích divadelních hrách, kterými se rodina bavila a které jistě tříbily vkus a vtip Austenové od dětství.¹⁰²

Lze nalézt pouze málo podobných inspirací či vlivů na tvorbu Austenové. Nelze ji zcela zařadit k realismu, přestože se snažila ve svých románech zobrazit skutečnost, třebaže limitovanou na určitou část společnosti. Pokud se Austenová inspirovala Hampshirskou společností, byla to spíše rozličnost charakterových vlastností, které zobrazovala ve svých románech.¹⁰³ Politické vlivy či změny ve společnosti nechávala stranou, jak již bylo zmíněno.

První dochované dopisy Austenová psala v době, kdy potkala „svého irského přítele“, Toma Lefroye. Tyto dopisy psané sestře Cassandře na začátku roku 1796 ukazují, že toto nově vzniklé přátelství

⁹⁹ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 110-112.

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 83-84.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 84.

¹⁰² AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 25.2.2015]. Kapitola 2. [nestránkováno]

¹⁰³ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 102.

bylo velmi vřelé.¹⁰⁴ Poprvé pravděpodobně chovala Austenová naději, že by se mohla stát něčí manželkou a prožívala chvíle, které zažívají její hrdinky v touze po opětované lásce. Přestože se pravděpodobně oba do sebe zamilovali, naneštěstí nebylo možné, aby se vzali, neboť rodina Toma Lefroye od něho mnoho očekávala a musel se výhodně oženit. Nebylo jim tedy souzeno se už nikdy vidět.¹⁰⁵ Austen-Leigh však poukazuje na fakt, že Tom Lefroy ve velmi pokročilém věku často o Austenové mluvil jako o „někom, koho velmi obdivoval a na koho není snadné zapomenout.“¹⁰⁶

Po této trpké zkušenosti vytvořila Austenová svá nejvýznamnější díla. V létě roku 1797 dokončila za devět měsíců román *First Impressions*, později přejmenovaný na *Pýcha a předsudek*. Poté se vrátila k již dříve rozpracovanému románu *Elinor a Marianne*, který dopsala na jaře roku 1798 a později ho přejmenovala na *Rozum a cit*.¹⁰⁷ Jako další dílo začala psát *Opatství Northanger*. Romány četla nahlas své rodině, přičemž pana Austena natolik zaujal román *First Impressions*, že se ho pokusil nabídnout k vydání londýnskému vydavateli Thomasovi Cadellovi. Jeho žádost však byla zamítnuta.¹⁰⁸

Není bez zajímavosti, že roku 1797 zemřel snoubenec Cassadry, která věřila, že člověk může milovat jen jednou v životě. Po této události se v mladém věku rozhodla nikdy nevdát. V této době Austenová přepracovávala dílo *Rozum a cit*, ve kterém jedna z hlavních postav

¹⁰⁴ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 114-117.

¹⁰⁵ Ibid., s. 119-121.

¹⁰⁶ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 25.2.2015]. Kapitola 3. [nestránkováno] Přeložila M.P. "one to be much admired, and not easily forgotten by those who had ever known her."

¹⁰⁷ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 122.

¹⁰⁸ Ibid., s. 123-124.

Marianna věří na lásku jednou za život a na celý život stejně jako Cassandra.¹⁰⁹ Cassandra se po této tragické události ponořila do melancholie a ještě více přilnula k sestře. Mezi sestrami nepochybně panovalo pevné pouto, neboť Cassandra o sestře říkávala, že je sluncem jejího života a poté co zemřela, trpce prohlásila, že „když někoho milujete více než ostatní, Bůh vás potrestá tím, že zabije toho, koho milujete“.¹¹⁰

Další údajná láska Austenové jako by potvrzovala Cassandřino „motto“. Muž, jehož zájem Austenová pravděpodobně opětovala, je záhadou, neboť Cassandra se o něm zmínila dlouho po smrti své sestry. Připustila, že se jednoho léta seznámily s nejmenovaným mužem na pobřeží v Devonu, nicméně neprozradila mnoho. Prý vyjádřil naději, že se zde příští léto opět shledají. K tomu však již nedošlo, neboť se sestry nedlouho poté dozvěděly, že zemřel.¹¹¹ Tento tajemný muž byl pravděpodobně poslední, kdo získal srdce Austenové. Nicméně nebyl jejím posledním nápadníkem. Roku 1797 pozvala na návštěvu paní Lefroyová pana Samuela Blackalla, který se pravděpodobně o Austenovou velmi zajímal. Dostávalo se mu také podpory ze strany paní Lefroyové i rodiny Austenových, jelikož obě rodiny často podněcovaly vzájemné návštěvy, aby daly páru příležitost se seznámit. Austenová však jeho zájem neopětovala a z jejich známosti nevzešlo nic kromě inspirace pro neobratné nahánění do manželství v jejích románech.¹¹²

Nejvážnější známost Austenovou čekala na Manydownu, když byla na návštěvě u sester Biggových. Jejich bratr Harris ji požádal o ruku a Austenová jeho nabídku přijala, přestože k němu nechovala vřelejší city

¹⁰⁹ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 126-127.

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 197. Přeložila M.P. “because you love someone better than other people, God punishes you by killing the person you love.”

¹¹¹ *Ibid.*, s. 181.

¹¹² *Ibid.*, s. 131-132.

než přátelství. Mohla se tak stát paní na Manydownu nedaleko svého rodiště, což by jí umožnilo zajistit rodiče i Cassandru a pomoci bratrům v kariéře. V mysli však měla vzpomínky na lásku k Tomu Lefroyovi a uvědomovala si propastný rozdíl ve svých citech k Tomovi a Harrisovi. Druhý den zasnoubení zrušila.¹¹³

Na konci roku 1800 se Austenovi rozhodli přestěhovat do Bathu spolu s dcerami, ovšem u Austenové tato zpráva vyvolala značný šok.¹¹⁴ Možná proto v tomto období nastala pauza v její tvorbě. Roku 1805 navíc zemřel pan Austen a tato událost tak završila nepříliš šťastné období.¹¹⁵ Paní Austenová s dcerami pak musely spoléhat na dobrou vůli bratrů Austenových.¹¹⁶ Ti byli naštěstí štedřejší než John Dashwood v románu *Rozum a cit*, který se svou ženou nechal snadno přesvědčit, že se jeho ovdovělá matka s dcerami budou mít tak dobře, že by mohly spíše ony dát něco jemu.

Edward nabídl matce, sestřám a jejich přítelkyni Martě, která s nimi žila, aby se přestěhovaly do domku v Chawtonu. Mohly se tak vrátit do milovaného kraje a být blíže rodině.¹¹⁷ Právě zde Austenová napsala či přepracovala a připravila k vydání svá nejúspěšnější díla.¹¹⁸ Od roku 1808, kdy se přestěhovala do Chawtonu, nastalo její nejproduktivnější období. Přepracovala román *Elinor a Marianne*, který byl vydaný roku

¹¹³ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 182-183.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 170-171.

¹¹⁵ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 8.

¹¹⁶ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 190.

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 209.

¹¹⁸ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 25.2.2015]. Kapitola 4. [nestránkováno]

1811 pod názvem *Rozum a cit*.¹¹⁹ Stal se tak prvním vydaným dílem Austenové. Byl to její bratr Henry, kdo jí k tomuto úspěchu pomohl, neboť přesvědčil vydavatele Thomase Egertona, aby dílo přijal. Navíc také zaplatil náklady s tím spojené.¹²⁰ Poté následovalo přepracování díla *First Impressions* a jeho vydání pod názvem *Pýcha a předsudek* roku 1813. Román *Mansfieldské panství* vyšel vzápětí roku 1814 a již o rok později se dočkal vydání román *Emma*.¹²¹ Právě tento román byl posledním dílem Austenové, které vyšlo za jejího života. Začala pracovat na dalších dílech, nicméně se dostavily vážné zdravotní potíže. Poslední kniha, kterou rozpracovala, nesla název *The Brothers* a později byla pojmenovaná *Sanditon*. V březnu roku 1817 však přestala psát úplně, neboť již byla příliš slabá.¹²²

Na konci dubna toho roku napsala závěť beze svědků, což svědčí o faktu, že neměla velkou víru v uzdravení. Nedlouho poté odjela do Winchesteru v naději na lepší zdravotní péči.¹²³ Není bez zajímavosti, že to byl její synovec J. E. Austen-Leigh, komu Austenová napsala svůj poslední dopis, ve kterém zmiňuje, že „*pan Lyford říká, že mě vyléčí, a pokud neuspěje, měla bych sepsat paměti*“.¹²⁴ Jak již bylo zmíněno, její synovec se tohoto úkolu později zhostil v díle *A Memoir of Jane Austen*.

¹¹⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 9.

¹²⁰ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 220.

¹²¹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 9.

¹²² *Ibid.*, s. 11.

¹²³ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 268.

¹²⁴ *Ibid.*, s. 269. Přeložila M.P. “Mr Lyford says he will cure me, & if he fails I shall draw up a Memorial”

Zemřela 18. července a pohřbena byla v katedrále ve Winchesteru o šest dní později.¹²⁵

Austen-Leigh poukazuje na fakt, že Austenová si vážila svých děl jako svých „vlastních dětí“. Například zmiňuje, že roku 1813, kdy byl vydaný román *Pýcha a předsudek*, o něm mluvila jako o „svém drahém dítěti“.¹²⁶ Později, když posílala výtisk románu *Emma* své přítelkyni, která právě porodila dceru, napsala jí: „Věřím, že tak ráda uvidíš mou Emmu, jako já uvidím tvou Jemimu.“¹²⁷ Jak již bylo zmíněno, bohužel se úspěchu „svých dětí“ už nedočkala.

Cassandra a Henry vydali po smrti Austenové edici jejích románů *Opatství Northanger* a *Anna Elliotová*, k níž Henry napsal biografickou předmluvu.¹²⁸ V této předmluvě je Austenová poprvé veřejně uvedena jako autorka.¹²⁹ Henry ji vystihl následovně: „*Stala se spisovatelkou zcela ze záliby a díky svému nadání. Nevedla ji k tomu ani touha po slávě ani zisku. [...] Vskutku byla stvořena pro vytříbenou a racionální společnost, přičemž vynikala jak v konverzaci tak v kompozici. [...] Zachovala si své schopnosti, svou paměť, povahu a city, čisté a nedotčené až do konce. [...] Psala, dokud mohla držet pero.*“¹³⁰

¹²⁵ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 274.

¹²⁶ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 25.2.2015]. Kapitola 6. [nestránkováno] Přeložila M.P. "my own darling child"

¹²⁷ Ibid. [cit. 25.2.2015]. Kapitola 10. [nestránkováno] Přeložila M.P. "I trust you will be as glad to see my Emma, as I shall be to see your Jemima."

¹²⁸ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 277.

¹²⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 13.

¹³⁰ AUSTEN, Henry. *Preface to Persuasion and Northanger Abbey: Biographical Notice of the Author* [online]. [cit. 27.2.2015].

3.2 Vybrané romány

Tato podkapitola je věnována dílům *Rozum a cit*¹³¹ a *Emma*¹³² s cílem uvést charakteristické rysy děl a motivy, které se v nich objevují. Zaměření na styl daných románů předchází jejich samotnou interpretaci v následující kapitole, která se věnuje reflexi společnosti ve vybraných románech Jane Austenové.

Austenová se vyhýbala tématům, která jí nebyla blízká. V jejích dílech se tedy nevyskytuje téměř žádná narážka na politickou situaci, ani hlubší popis práva či medicíny apod.¹³³

Ve své rané tvorbě se vysmívala různým formám psaní jako například sentimentální romantice či gotickému románu, jak již bylo zmíněno. Vytvářela příběhy, ve kterých doháněla do krajnosti některé znaky literárních útvarů, se kterými se neztotožňovala. Austen-Leigh naznačuje, že v tomto období její tvorby jako by si vytvářela jakýsi soubor chyb, kterým je třeba se vyhnout.¹³⁴

Ve svých stěžejních dílech se zabývá společností, společenskými vztahy, konvencemi, zakořeněnými představami a s vtipem tak předkládá obraz regentské společnosti. Přestože je společnost Austenové spíše idylická, nezastírá existenci morálních poklesků.¹³⁵ Zabývá se mravními otázkami, které jsou představené prostřednictvím postav a jejich chování.

¹³¹ Interpretace díla *Rozum a cit* uvedená v této kapitole vychází z autorčiny recepce a je podpořena sekundární literaturou.

¹³² Interpretace díla *Emma* uvedená v této kapitole vychází z autorčiny recepce a je podpořena sekundární literaturou.

¹³³ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 1.3.2015]. Kapitola 1. [nestránkováno]

¹³⁴ Ibid. [cit. 1.3.2015]. Kapitola 3. [nestránkováno]

¹³⁵ Ibid. [cit. 1.3.2015]. Kapitola 10. [nestránkováno]

Nesnaží se moralizovat, ale nastínit možnosti, jak se v dané situaci zachovat, a je na čtenáři, aby posoudil, co je správné.¹³⁶

Austenová byla bystrou pozorovatelkou, dokázala proniknout do lidské povahy a vytvořit tak výrazné postavy. Austen-Leigh zmiňuje, že okruh jejích známých odpovídal právě takovým společenským vrstvám, s jakými se čtenář setkává v jejích románech.¹³⁷ Nicméně se pravděpodobně nikdy neinspirovala reálnými osobami. Její bratr Henry potvrzuje, že měla výjimečnou schopnost vytvářet postavy a že žádná z jejích postav není obrazem nikoho, koho znala.¹³⁸

Hlavním tématem, které se vyskytuje ve stěžejních dílech Austenové, je nezávislost plynoucí z finančního zajištění a nespravedlnost v nerovných možnostech mužů a žen. Zatímco muži mají možnost získat bohatství a uznání, a to většinou bez většího úsilí, ženy mají za úkol získat vhodného manžela a jejich budoucnost je vždy velmi nejistá, zcela závislá na okolnostech. Přestože díla Austenové odráží vážné téma týkající se nerovnosti mezi muži a ženami a s tím spojených svazujících konvencí, jsou její romány psané s lehkostí a humorem. Každodenní „radosti a starosti“ vykresluje satiricky, současně však s důvtipem a obratností. Lze také zmínit, že přes implicitní vzkaz, že by ženy neměly podléhat romantickým představám, hlavní hrdinky vždy zastávají názor, že se vdají pouze z lásky a že manželství by mělo představovat nejvyšší formu přátelství. Další témata jsou blíže představena v následujících podkapitolách věnovaných konkrétním dílům.

¹³⁶ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 20.

¹³⁷ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 1.3.2015]. Kapitola 1. [nestránkováno]

¹³⁸ AUSTEN, Henry. *Preface to Persuasion and Northanger Abbey: Biographical Notice of the Author* [online]. [cit. 1.3.2015].

Vypravěčské schopnosti Austenové i hodnověrnost jejích postav postihl posléze Sir Walter Scott, který o Austenové téměř deset let po její smrti napsal, že „měla talent vylíčit vztahy a city a povahy obyčejného života, což je pro mě to nejvíc ohromující, s čím jsem se kdy setkal“.¹³⁹

Realistické zobrazení společnosti v dílech Austenové spočívá v zobrazení situací a problémů každodenní reality, do které jsou příběhy zasazeny. Společnost odrážející se v daných románech je ovlivněna regentským obdobím spojeným s dobovými konvencemi, avšak Austenová vytváří spíše svět mezilidských vztahů a lidského nitra, než kritickou prezentaci své doby.

3.2.1 *Rozum a cit*

Román *Rozum a cit* vyšel 31. října 1811 a do léta roku 1813 byl vyprodáný.¹⁴⁰ Vyšel ve třech svazcích pod pseudonymem „A Lady“. Jak již bylo zmíněno, původní název románu byl *Elinor a Marianne* podle hlavních hrdinek příběhu a byl psaný ve formě dopisů.¹⁴¹

Austenová vytvořila v románu *Rozum a cit* příběh, ve kterém jsou hlavní postavy postaveny do nezáviděníhodné situace. Pan Dashwood zemře, a tak jeho žena paní Dashwoodová s dcerami Elinor, Mariannou a Margaret ztrácí domov, který připadá jedinému synovi zesnulého pana Dashwooda. Austenová zde tedy naráží i na majetkoprávní vztahy. Téma dědictví je představené jak u žen, které nemají na majetek právo, tak u postav Johna Willoughbyho a Edwarda Ferrarse. Oba se musí vyrovnat

¹³⁹ LOCKHART, John Gibson. *Memoirs of the Life of Sir Walter Scott* [online], s. 264. [cit. 2.3.2015]. Přeložila M.P. "had a talent for describing the involvements and feelings and characters of ordinary life, which is to me the most wonderful I ever met with."

¹⁴⁰ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 221.

¹⁴¹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 60.

s otázkou, zda se oženit bez souhlasu své rodiny a riskovat ztrátu majetku, nebo se zachovat nečestně k dívce a zůstat finančně zajištěný. Edwarda rodina skutečně vydědí, když se rozhodne dodržet své slovo, zatímco Willoughby raději potlačí své city a výhodně se ožení s jinou.

Lze tedy zmínit také problematiku společenského postavení a s tím spojených nevyvážených sňatků. V románu se vyskytují názory, že je nepravděpodobné až nesprávné, aby vstupovali do manželství lidé pocházející z odlišných společenských tříd, na čemž si zakládá například Edwardova rodina, která se ho snaží výhodně oženit s dívkou ze stejně vážené a bohaté rodiny. Na příkladu postavy Lucy Steelové lze sledovat pohnutky plynoucí čistě z finančního zajištění, která doufá ve velmi výhodný sňatek s Edwardem jako dědicem značného majetku, nicméně poté, co je vyděděn, přenesse své city na jeho mladšího bratra, který získá jeho majetek.

Dalším významným tématem je láska a čest. Marianna dojde rozčarování, když se Willoughby ukáže v pravém světle. V pozadí je naznačena jeho minulost, kdy svedl mladou dívku, přivedl ji do jiného stavu a odmítl si ji vzít. Nečestně se zachová i k Marianně, které dává najevo svůj zájem, ohrožuje její vlastní čest a nakonec hrubě zklame její naděje. Marianna si nakonec vyčítá své chování včetně posílání dopisů, podle kterých Elinor soudila, že jsou s Willoughbym zasnoubení.

Marianna velmi vážně onemocní, a když se zotaví, přehodnocuje své názory a dívá se kriticky na své chování. Uznává, že by nemohla být s Willoughbym šťastná a bere si plukovníka Brandona., který je vylíčen jako pravý gentleman. Dalším gentlemanem je v příběhu Edward, který odmítne zrušit zasnoubení jako čestný muž a je následně vyděděn. Zachová se tak i přesto, že do své snoubenky již není zamilovaný. Lucy je však ochotná kvůli majetku porušit svůj slib a vdá se za jeho mladšího

bratra. Edward je zbaven svého pouta k Lucy a nakonec vyjádří své city k Elinor a požádá ji o ruku.

Autorka tedy předkládá v podstatě zjednodušenou verzi morálního ponaučení. Postavy jednající správně (tj. morálně), dojdou svého štěstí. Marianna, která zprvu jedná nerozumně, je potrestána vážnou nemocí, avšak nakonec se změní a i ona se dočká šťastného konce. Oproti tomu postavy, které jednaly zjištěně, jsou po zbytek života nešťastné.

Hlavním tématem románu je kontrast mezi rozumem a citem, přičemž důraz Austenová klade na chování jednotlivých postav příklánějících se více na stranu rozumu či citu.¹⁴² Například Marianna se nechává unést city a romantickými představami, přičemž jí nezáleží na konvencích a názorech ostatních. Nicméně jí osud přinese rozčarování a její jednání ji dovede až na pokraj smrti. Poté co uzná své chyby, přiznává, že se měla chovat střídměji a s rozumem, jako jednala její sestra Elinor. Ta však díky svému přísně formálnímu chování málem ztratila srdce svého milovaného Edwarda. Nakonec však projeví svůj cit a příběh má šťastný konec. Austenová se pravděpodobně snažila sdělit, že je třeba nalézt kompromis a harmonii mezi těmito protiklady.¹⁴³

S tím také souvisí téma čestného a správného chování v protikladu k jednání podle emocí, které může vést až k hanebným činům. Například zatímco se Edward zachová morálně správně a získá svou lásku, Willoughby je za své zjištěné chování odsouzen k životu bez lásky. Román navíc přináší i určité morální ponaučení, že kdyby se býval zachoval čestně, mohl získat lásku i dědictví.¹⁴⁴

¹⁴² IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 63.

¹⁴³ *Ibid.*, s. 64.

¹⁴⁴ *Ibid.*, s. 64.

Není bez zajímavosti, že názor na neuvážené podléhání citům mohla Austenová získat z vlastní zkušenosti. Tomalinová zmiňuje její uvolněné chování ve společnosti Toma Lefroye, které koresponduje s chováním Marriane a Willoughbyho. „*Vysedávala s ním, vtipkovala, dělala vše, co bylo požitkářské a šokující, věřila, že o ní měl zájem, a věděla, že jí na něm záleželo. Neskryvala to a nezáleželo jí na tom, jestli se o ní povídá.*“¹⁴⁵

V románu *Rozum a cit* Marianna dává nepokrytě najevo svou lásku k panu Willoughbymu, což Elinor striktně neschvaluje, a snaží se sestře domluvit. V malé společnosti, která je v románu vyobrazena, se nic neutají a Austenová tak v jistém ohledu ukazuje konvence a jejich překračování podle toho, co si o daném chování společnost myslí. Sama Elinor, ač zamilovaná, jedná podle rozumu a svého nejlepšího uvážení. Proto skrývá své city k Edwardovi, a to i ve chvíli, kdy jí Lucy Steelová prozradí, že je s ním dávno tajně zasnoubená.

Když byl román *Rozum a cit* vydaný, někteří známí rodiny Austenových se domnívali, že postavy Elinor a Marianna jsou obrazem sester Austenových. Sestry byly pravděpodobně vnímány jako protikladné povahy, přičemž Cassandra byla považována za rozumnou, avšak spíše chladnou, vždy skrývajících své pocity a umírňujících své chování. Na druhou stranu Austenovou její známí popisovali jako veselou a šťastnou povahu.¹⁴⁶ Pro své neteře a synovce byla oblíbenou tetou, vřelou a plnou života, která je vždy bavila veselými příběhy.¹⁴⁷ Nicméně

¹⁴⁵ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 183. Přeložila M.P. “She had sat out with him, joked with him, done everything that was profligate and shocking, believed he cared for her and known she cared for him. She had let the world see it, not minding if she were talked about.”

¹⁴⁶ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 1.3.2015]. Kapitola 1. [nestránkováno]

¹⁴⁷ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 214.

s přecitlivělou Mariannou jednající na hraně slušnosti nelze Austenovou srovnávat.

Austenová v 1. kapitole hlavní hrdinky sestry Dashwoodovy představuje následovně: *Elinor, nejstarší dcera, která uměla tak přesvědčivě poradit, byla nadaná bystrým rozumem a chladnou rozvahou, a proto se mohla stát matčinou rádkyní, ačkoli jí bylo pouhých devatenáct, a často ku prospěchu všech zabrzdila paní Dashwoodovou v dychtivém rozletu, kdyby se náhodou dala strhnout k nějaké nerozvážnosti. Elinor měla také vřelé srdce a milou, citově bohatou povahu, jenomže se uměla ovládat, což se její matka dosud nenaučila a jedna z jejích sester naučit rázně odmítala. Marianna byla v mnohém směru dívka stejně pozoruhodná jako Elinor. Rozumná a bystrá, ale všechno vášnivě prožívala: v smutku ani v radosti neznala míru. Byla velkomyslná, milá, zajímavá: všechno, jen ne rozvážná.*¹⁴⁸

Austenová nechává hrdinky jednat podle svých povah, aby nakonec našly kompromis mezi svým protikladným jednáním. Předkládá čtenáři různé možnosti, jak se vypořádat se vzniklými situacemi a jemně naznačuje morální ponaučení, že city jsou jistě důležité, avšak v první řadě by měli lidé jednat podle rozumu a snažit se vždy dostát svým povinnostem.

3.2.2 Emma

Román *Emma* byl vydán roku 1815 jako poslední za života Austenové.¹⁴⁹ Když se ho chystala vydat, obávala se, že nebude dobře přijat. Názory byly vskutku rozporuplné a obecně se k románu vyjadřovaly

¹⁴⁸ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 10.

¹⁴⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 75.

jako k méně zdařilému dílu z tvorby Austenové.¹⁵⁰ Nicméně ona sama považovala postavu Emmy za jednu ze svých nejoblíbenějších hrdinek. Při psaní tohoto románu také podotkla, že se chystá vytvořit „hrdinku, kterou nikdo kromě mě nebude mít moc rád.“¹⁵¹

Hlavní postava Emma Woodhousová se nachází v naprosto odlišné situaci než hrdinky románu *Rozum a cit*. Přestože není vdaná, je paní domu a je dobře zaopatřená. Je také rozmazlená a vychloubá se svým domnělým uměním předvídat budoucí svazky svých známých a také jim patřičným dílem napomáhat k uskutečnění. Její švagr pan Knightley ji upozorňuje, že by neměla zasahovat do cizích životů. Nicméně ona nedbá jeho rad, jedná nerozvážně a dopouští se mnoha omylů způsobených nesprávným úsudkem.

Tomalinová vnímá dílo *Emma* jako detektivní příběh uvnitř studie lidského nitra.¹⁵² V románu jsou totiž představené komplikované vztahy, je zde zakomponováno mnoho nejasných náznaků a vzniklé situace a chování různých postav jsou jako stopy k rozuzlení pravých citů jednotlivých postav. Celý příběh jako by sděloval, že není vše takové, jaké se zdá být na první pohled.

Vesnice Highbury, která je dějištěm románu *Emma*, nenašla inspiraci v reálném místě.¹⁵³ Nicméně se v ní nachází takové složení společnosti, jaké Austenová znala. Hlavním tématem díla je striktní rozdělení společnosti v této vesnici na společenské třídy. V románu lze pozorovat předsudky některých postav vůči jiným třídám, chování očekávané od příslušníků jednotlivých společenských tříd, osudy méně

¹⁵⁰ TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 253-254.

¹⁵¹ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 1.3.2015]. Kapitola 10. [nestránkováno] Přeložila M.P. "a heroine whom no one but myself will much like."

¹⁵² TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*, s. 252.

¹⁵³ Ibid., s. 248.

majetných lidí apod. V tomto díle má tak čtenář možnost nahlédnout i do příběhu lidí pocházejících z nižších společenských tříd. Navíc dílo *Emma* je jediné, ve kterém Austenová zmiňuje postavení vychovatelek, které je z ohledu třídního zařazení výjimečné (viz strana 72).¹⁵⁴

Austenová v románu *Emma* představuje propast mezi třídami, která je nepřekročitelná, a pokud se někdo pokusí ji překročit, nedopadne to dobře. Například Emma ublíží své přítelkyni Harriet tím, že se ji pokouší vyzdvihnout na vyšší úroveň. Nakonec je Harriet šťastná, když se dobře vdá podle svých možností za farmáře, s čímž se Emma z pohledu svého společenského postavení nemohla smířit a upozornila přítelkyni, že v takovém případě by se již nemohly vídat. Harriet kvůli ní nejdříve odmítla nabídku k sňatku a oddálila tak své štěstí.

Objevují se zde rovněž osudy méně majetných lidí. Například pan Weston nechá raději svého syna adoptovat majetnou rodinou, stejně jako nechali Austenovi adoptovat Edwarda rodinou Knightových a doufali, že mu to poskytne lepší možnosti. Syn pana Westona pak v románu vystupuje pod jménem Frank Churchill. Téma osudu vychovatelek je zde představené postavou Jane Fairfaxové, která nemá majetek a musí se živit jako vychovatelka. Než však nastoupí na tuto dráhu, zůstává v Highbury u své tety slečny Batesové. Tím také Austenová zmiňuje nesnadný život žen, které se neprovdají. Příběh je protkán prohlášeními pana Knightleyho, který je vyobrazen jako pravý gentleman, že k lidem z nižších tříd, k méně majetným a obecně k lidem, kteří nemají lehký život, by se ti šťastnější lidé měli chovat laskavě a poskytovat jim pomoc.

Dalším hlavním tématem jsou vztahy, které svou spleťostí připomínají detektivní příběh, jak již bylo zmíněno. Například Jane Fairfaxová je tajně zasnoubená s Frankem Churchillem, což ujde veškeré

¹⁵⁴ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 79.

pozornosti, neboť se všichni domnívají, že je zamilovaný do Emmy. Ta se navíc nechává unést představou zakázané lásky mezi Jane a ženatým panem Dixonem. Jediný pan Knightley odhalí, že mezi Jane a Frankem existuje nějaké tajemství.

Postava pana Knightleyho představuje jakýsi ideál, který je třeba napodobit. Vystupuje, jako by Emmu učil správnému chování. Například na výletě s přáteli se Emma chová neslušně podle dobových společenských norem, neboť otevřeně flirtuje s Frankem Churchillem. Pak se také zachová hrubě ke slečně Batesové a pan Knightley ji neváhá poučit o jejích chybách. Emma vzdoruje, ale začíná přehodnocovat své chování. Když se pak dozví, že Harriet je zamilovaná do pana Knightleyho, poznává pravou povahu svých citů k němu a uvědomuje si, jaké škody napáchala, když se snažila přetvořit Harriet na dámu z lepší společnosti. Nakonec si vezme pana Knightleyho a nechává se jím vést.

I v tomto díle je tedy pravděpodobně nastíněno určité morální ponaučení, že každý svým původem přísluší k určité společenské třídě a toto prostředí je pro něho či pro ni nejvhodnější. A dále ponaučení, že by se nikdo neměl plést do života druhým lidem a radši se snažit správným chováním udělat co nejlepšího člověka ze sebe. Tato poučení jsou téměř vždy vyslovována panem Knightleym. První ponaučení by vystihovala například jeho řeč z 5. kapitoly. *„Hartfield jí pouze znechutí každé ostatní prostředí, kam patří. Osvojí si právě jen tolik bontonu, aby se necítila dobře mezi lidmi, kteří vlivem jejího původu a okolností tvoří její zázemí.“*¹⁵⁵ Druhé ponaučení lze nelézt například v 18. kapitole. *„Jedno si člověk může dovolit vždycky, Emmo, pokud mu na tom záleží: dostát svým povinnostem. [...] „Správným chováním si člověk vynutí úctu u každého.“*¹⁵⁶

¹⁵⁵ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 43.

¹⁵⁶ *Ibid.*, s. 163-164.

4 ODRAZ REGENTSKÉ SPOLEČNOSTI V TVORBĚ JANE AUSTENOVÉ

Tato kapitola je hlavní kapitolou praktické části, která usiluje o interpretaci děl Jane Austenové *Rozum a cit* a *Emma* a o nalezení reflexe regentské společnosti v těchto románech. V jednotlivých podkapitolách jsou uvedeny vybrané úryvky z daných děl, ve kterých se odráží aspekty britské společnosti v regentském období. Tyto podkapitoly jsou rozdělené podle témat, jimž se vybrané romány věnují, nicméně se prolínají díky tématice prostupující celou tvorbou Austenové. Proto mohou být některé pasáže zařazeny do více podkapitol, avšak jsou řazeny do určitých podkapitol s ohledem na logickou návaznost.

Cílem této kapitoly je představit zvolené aspekty regentské společnosti zobrazené v románech Austenové. Nicméně tato díla umožňují nahlédnout do každodenní reality pouze středních a vyšších společenských tříd, kterým se Austenová věnovala. Obraz zde nastíněný je odrazem společnosti, jak ji vnímala a ve svých dílech vykreslila Austenová, spolu s prezentovaným historickým kontextem, který nabízí hlubší vhled do problematiky a osvětluje tak uvedené úryvky z vybraných děl.

4.1 Politické a historické pozadí

Austenová se o politiku pravděpodobně nezajímala a její neteř Caroline o ní prohlásila: „*Marně se snažím si vybavit jakékoli slovo či vyjádření od tety Jane, které by se týkalo veřejného dění.*“¹⁵⁷ Austenová se skutečně ve své tvorbě téměř výhradně zaměřuje na každodenní starosti tehdejší společnosti, a to nanejvýš s nepatrnými náznaky

¹⁵⁷ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 20.

politického dění. Určité odkazy se nacházejí v románech *Mansfieldské panství*, *Opatství Northanger*, *Pýcha a předsudek* a *Anna Elliotová*, kde Austenová naráží na obchod s otroky či nepokoje v Londýně, nicméně pouze ve formě zmínky o přítomnosti vojska či námořnictva.¹⁵⁸

Přestože se v tvorbě Austenové politická situace příliš neodráží, revoluce probíhající v Americe a Francii měly dopad i na britskou společnost, třebaže v Anglii žádná revoluce neproběhla. Například členové britského námořnictva získali značné jmění, a přestože nepředstavovali tradiční gentlemany, muselo se s nimi tak začít jednat. Podobný posun ve společnosti zažili obchodníci, na něž vyšší třídy pohlížely s podezřením kvůli způsobu, kterým získali tyto takzvané nové peníze (*new money*).¹⁵⁹ V románu *Emma* vystupuje rodina Coleových, která je příkladem nových aristů. *V Highbury žila už řadu let rodina Coleových [...]; ovšem neměli žádný původ, pan Cole se zabýval obchodem, a tudíž nepatřili zcela jednoznačně mezi lepší lidi. [...] V současné době se co do jmění a životního stylu mohli rovnat každému, s výjimkou hartfieldského panstva.*¹⁶⁰

Lidé, kteří se získaným jměním mohli rovnat vyšším třídám, se přesto k lepší společnosti zařadit nemohli, neboť na ně vážené rodiny stále pohlížely jako na podřadné pracující lidi nedisponující majetkem od narození, a tedy nedostatečně urozené.¹⁶¹ I v díle *Rozum a cit* se odráží rozdíl mezi váženými rodinami s prokazatelným rodem a rodinami s nevýznamnými příbuznými. V 1. kapitole je čtenář seznámen s rodinou Dashwoodových. *Rod Dashwoodových žil v Sussexu odedávna. Vlastnil*

¹⁵⁸ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 20.

¹⁵⁹ *Ibid.*, s. 22.

¹⁶⁰ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 228.

¹⁶¹ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. xxii.

*tam rozlehlé panství a přímo v jeho středu leželo sídlo Norland, kde po mnoho generací svým řádným životem získával vážnost v celém kraji.*¹⁶² Oproti tomu je v tomto díle také představena postava paní Jenningsové, jejíž muž byl obchodní podnikatel, a Fanny Dashwoodová a její matka se kvůli této skutečnosti zdráhaly ji navštívit, přestože doprovázela jejich příbuzné, slečny Dashwoodovy, v Londýně jako gardedáma. Důvod, proč Fanny paní Jenningsovou dosud nenavštívila, vysvětluje ve 33. kapitole Fannyin manžel John Dashwood. *„Fanny se nemusí zdráhat navštívit i ji, což po pravdě řečeno zatím tak nějak bylo, protože nám nebylo známo nic než to, že paní Jenningsová je vdova po člověku, který se domohl svého jmění všelijak, a Fanny i paní Ferrarsová se silně klonily k názoru, že ona ani její dcery nejsou z těch, s nimiž by Fanny chtěla pěstovat společenské styky.*¹⁶³

4.2 Společenské třídy a konvence

4.2.1 Společenské třídy

Regentská společnost byla striktně rozdělena do tříd podle majetku a postavení. Každý znal své místo ve společnosti, přičemž podle svého postavení musel vystupovat a ostatní se podle toho také chovali k němu. Postavy Austenové pochází převážně ze střední společenské třídy. Částí jsou také příslušníci duchovenstva a spíše výjimečně se objevují aristokraté.¹⁶⁴ Rozdíly mezi třídami byly propastné, a proto

¹⁶² AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 7.

¹⁶³ *Ibid.*, s. 234.

¹⁶⁴ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 21.

pravděpodobně Emma ve stejnojmenném románu prohlašuje v 18. kapitole: „*Ach, jaké rozdíly bývají v životním postavení a zvycích!*“¹⁶⁵

Rozdělení na třídy bylo komplikované. Například střední společenská vrstva se nepsanými pravidly dále dělila na jakési další podtřídy, přičemž záleželo na odlišnostech, jako například, kolik půdy člověk vlastnil a jaký měl roční příjem, jak vážené bylo jméno jeho rodiny, či dokonce jak vybrané měl způsoby.¹⁶⁶

V díle *Emma* je hlavní hrdinka pocházející z vážené a bohaté rodiny pohoršena, když se o ni v 16. kapitole uchází pan Elton, „pouhý“ duchovní, a tak její rozhořčení odráží třídní rozdělení a striktně stanovené hranice mezi společenskými vrstvami. *Že se pokládal za rovna jí rodem a duchem! Na její přítelkyni zhlížel s opovržením, moc dobře si vědom společenských rozdílů u níže postavených, ale u těch nad sebou k nim byl tak slepý, že ho ani nenapadlo, jestli to není opovážlivost ucházet se o ni! [...] Právě proto, že se jí nevyrovná, si to nedokáže uvědomit, ale měl by vědět, že ho o mnoho převyšuje jak jměním, tak společenským postavením. Měl by vědět, že Woodhouseovi sídlí v Hartfieldu už po několik generací, že je to mladší větev jednoho velice starobylého rodu – zatímco Eltonovi nejsou nic.*¹⁶⁷

V románu *Emma* hlavní hrdinka předpokládá, že její přítelkyně Harriet pochází z dobré rodiny, přestože je o ní známa pouze informace, že je nemanželskou dcerou. Emma ji chce vést a naučit ji vybraným způsobům, aby se zařadila do vyšší společnosti a nestýkala se s lidmi z nižších tříd. Proto Harriet ve 4. kapitole radí: „*Vzhledem k neblahým okolnostem vašeho původu musíte zvláště pečlivě dbát, abyste se*

¹⁶⁵ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 165.

¹⁶⁶ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 21-22.

¹⁶⁷ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 152.

nezahazovala s ledaským. Vaším otcem byl nepochybně gentleman, a vy musíte své nároky na toto společenské postavení prosazovat.¹⁶⁸ V 7. kapitole pak Emma zdůrazní, že ona se nehodlá stýkat s lidmi z nižších tříd, a proto by se Harriet neměla provdat za farmáře. „Bylo by mě trápilo, že se přestaneme stýkat, což by byl nevyhnutelný důsledek vašeho sňatku s panem Martinem.“ [...] „Byla byste se vyloučila z lepší společnosti.“¹⁶⁹ Tyto dvě citované pasáže jsou dalším typickým příkladem propasti mezi společenskými třídami, kterou Austenová ve své tvorbě často zdůrazňuje.

Dělnickou třídou se Austenová nezabývá, nicméně výjimečně lze v její tvorbě narazit na postavy patřící k této třídě pracujících lidí.¹⁷⁰ Například v díle *Emma* hraje důležitou úlohu již zmíněná postava farmáře, kterého Emma ve 4. kapitole označí za nehodného jejího zájmu. „Mladý farmář, ať jede na koni nebo kráčí pěšky, je asi ten poslední, kdo by mohl vzbudit mou zvědavost. Rolníci patří přesně k vrstvě lidí, s nimiž nemohu mít nic společného.“¹⁷¹

Z děl Austenové je přesto patrné sdělení, že by se lidé z vyšších tříd měli chovat k lidem z nižších tříd laskavě.¹⁷² Například v románu *Emma* hlavní hrdinka pomáhá chudým, což je naznačeno například v 10. kapitole. *Emma se druhý den poránu vypravila navštívit nemocí postiženou chudou rodinu, která žila na samotě kousek za Highbury.*¹⁷³

¹⁶⁸ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 34.

¹⁶⁹ Ibid., s. 60.

¹⁷⁰ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 21.

¹⁷¹ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 33.

¹⁷² IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 21.

¹⁷³ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 94.

Příkladně se chová postava pana Knightleyho, který také Emmě ve 43. kapitole vyčte hrubé chování k její o mnoho chudší a postavením daleko méně významnější známé. *„Jak jste se mohla tak necitelně dotknout slečny Batesové? Jak jste mohla tak urážlivě zavtipkovat na účet ženy její povahy, jejího věku a postavení?“* [...] *„Kdyby se vám mohla společensky rovnat – ale uvažte, Emmo, jak k tomu má daleko. Je chudá. [...] Už proto, že je v takové situaci, byste s ní měla soucítit.“*¹⁷⁴

V díle *Emma* se také objevuje narážka na žebráky, což není v tvorbě Austenové běžné. Ve 39. kapitole přepadnou Harriet cikáni. *Na širokém palouku u cesty táboří skupina cikánů. Dítě na stráži k nim přiběhlo žebrat. [...] Její strach a její kabelka byly příliš svůdné, a tak se jí teď už jali následovat všichni cikáni, přesněji řečeno ji obklopili a dožadovali se další almužny.*¹⁷⁵ Vyšší třídy regentské společnosti pohlížely na cikány s předsudky, neboť byli považováni za zloděje a podvodníky.¹⁷⁶ Tento pohled se v citovaném díle odráží v podobě negativního vnímání přítomnosti této skupiny a naději místního obyvatelstva, že na ni dopadne ruka spravedlnosti. Austenová však nechává skupinu odejít dříve, než panstvo zasáhne. Na druhou stranu jejich životní styl připadal vyšším třídám také romantický.¹⁷⁷ Například paní Eltonová v díle *Emma* ve 42. kapitole plánuje piknik a je nadšena představou volného nevázaného pobytu v přírodě. *„Nebudeme dbát na žádné formality ani na parádu – povedeme si volně jako cikáni. – Budeme*

¹⁷⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 421-422.

¹⁷⁵ *Ibid.*, s. 373-374.

¹⁷⁶ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 42.

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 42.

se procházet u vás v parku, sami si natrháme jahody, posedíme pod stromy.¹⁷⁸

4.2.2 Způsoby a mravy

Regentská společnost si na vybraných způsobech zakládala a každý byl schopen podle chování rozeznat, ke které třídě daný člověk patří.¹⁷⁹ V románech Austenové se často vyskytují otázky, jak se v dané situaci správně zachovat podle etikety. V díle *Rozum a cit* Austenová vytvořila mnoho postav, které se odmítají přizpůsobovat konvencím, nicméně jejich chování líčí negativně. Taková situace nastává například při rozhovoru ve 20. kapitole, kde se střetává formální strana v podobě lady Middletonové a pana Palmera s proti formalitám bojující stranou sira Johna Middletona a paní Jenningsovou. „Pročpak jste nepozvala ještě Gilbertovy?“ „Vždyť jsem vám už vysvětlila, pane manželi, když jste se mi o tom zmínil, že to nejde. Naposled obědvali oni u nás.“ „My dva bychom si s takovou etiketou nelámali hlavu, vidíte, sire Johne,“ podotkla paní Jenningsová. „To se potom neumíte chovat,“ prohlásil pan Palmer.¹⁸⁰

Neprohřešit se proti pravidlům správného chování bylo tak složité, že se vydávaly knihy radící mladým dámám a gentlemanům, jak si osvojit vybrané způsoby. Konvence zakořeněné v regentské společnosti dokonce udávaly, s kým člověk mohl a nemohl mluvit či do jaké míry je vhodné se k druhým chovat přátelsky.¹⁸¹ V románu *Rozum a cit* se hlavní hrdinka seznámí se slečnami Steelovými, přičemž ve 21. kapitole je

¹⁷⁸ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 399.

¹⁷⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 23.

¹⁸⁰ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 119.

¹⁸¹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 23-24.

vyjádřeno, jak nevhodné bylo chovat se k nové známosti jako ke starému příteli. „*Jakpak se vám líbí v Devonshiru, slečno Dashwoodová? Jistě jste se nerada loučila se Sussexem.*“ *Elinor udivilo, že jí klade takové otázky, jako by se znaly kdovíjak dlouho, a navíc tak familiárním tónem, a proto jen krátce přitakala.*¹⁸² Je patrné, že regentská společnost ve vybraných dílech byla svázána konvencemi, které nastavovaly velmi přísné měřítko ohledně správného chování.

Regentská společnost se řídila společenskou hierarchií, od níž se odvíjela pravidla slušného chování. Složitě bylo již samotné seznamování s novými lidmi. Pokud člověk nebyl nadřazen neznámému člověku, nemohl ho oslovit, dokud mu nebyl představen.¹⁸³ Z tohoto důvodu se málem Frank Churchill ve 38. kapitole v díle *Emma* prohřeší proti správným způsobům. *Okamžitě se rozběhl, ale hned se vrátil a řekl jí: „Neuvědomil jsem si, že jsem jim dosud nebyl představen. [...] Nemám právo drát se do popředí.“*¹⁸⁴

V regentském období nebylo zvykem si podávat ruce. Toto gesto si lidé vyhrazovali pro velmi blízké přátele.¹⁸⁵ Ve 3. kapitole v díle *Emma* je proto Harriet, které je Emma společensky nadřazená, *okouzlená přívětivostí, kterou jí slečna Woodhousová celý večer vyznamenávala – vždyť jí dokonce na rozloučenou i ruku podala!*¹⁸⁶

Samotný způsob oslovování se řídil striktními pravidly. Způsob oslovování se odvíjel i od společenského postavení. Slušný člověk by

¹⁸² AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 130.

¹⁸³ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 24.

¹⁸⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 359.

¹⁸⁵ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 25.

¹⁸⁶ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 28.

nikdy neoslovil příslušníka vyšší společenské třídy křestním jménem.¹⁸⁷ Proto například v díle *Emma* oslovuje Harriet svou společensky nadřazenou přítelkyni „slečno Emmo“ [v originále Miss Woodhouse]¹⁸⁸ a Emma ji vždy oslovuje „Harriet“.

Křestním jménem se oslovovali pouze blízcí přátelé či členové rodiny.¹⁸⁹ V díle *Rozum a cit* Marianna předpokládá, že se Edward ožení s její sestrou, a proto ho oslovuje křestním jménem. *Napřáhla k němu ruku a oslovila ho se sesterskou láskou: „Drahý Edwarde!“*¹⁹⁰ Také ve 12. kapitole pan Willoughby oslovuje Mariannu křestním jménem, což pro Elinor dokonce představuje důvod si myslet, že jsou zasnoubeni. [...] *jeho slova, způsob, jakým to sestře říkal, a že ji oslovoval pouze křestním jménem, v ní vzbudily silný dojem, že mezi nimi vládou vztahy velmi důvěrné. [...] Od této chvíle nepochybovala, že jsou zasnoubeni.*¹⁹¹

Dále také platilo pravidlo, že nejstarší ze sester se oslovovala příjmením, zatímco její mladší sestry křestním jménem.¹⁹² Jako příklad lze uvést promluvu sira Johna Middletona ve 25. kapitole v díle *Rozum a cit*. *„Tak se mi všechno zdá,“ povídá sir John, „že slečna Marianna by se vašemu návrhu nebránila, kdyby to starší sestře bylo po vůli. A byla by přece hotová ukrutnost nedopřát jí trochu městské zábavy jen proto, že o*

¹⁸⁷ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 21.

¹⁸⁸ Z originálu: AUSTEN, Jane. *The Complete Novels of Jane Austen: Emma*, s. 823. "I do so wonder, Miss Woodhouse, that you should not be married, or going to be married – so charming as you are." Emma laughed, and replied: "My being charming, Harriet, is not quite enough to induce me to marry."

¹⁸⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 24.

¹⁹⁰ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 247.

¹⁹¹ *Ibid.*, s. 67.

¹⁹² IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 24.

*ni nejstarší slečna Dashwoodová nestojí.*¹⁹³ Podobně se oslovovali bratři, nicméně bylo zvykem užívat u mladšího bratra jméno i příjmení.¹⁹⁴ V díle *Emma* jsou tak rozlišováni například ve 36. kapitole bratři Knightleyovi. *Pan Knightley se tvářil, jako by mu nebylo do řeči. [...] Pan John Knightley byl toho večera hovornější než jeho bratr.*¹⁹⁵

Podle nadřazenosti a podřazenosti ve společenském postavení se řídily i další zvyky. Například se do místnosti vcházelo podle významnosti určené nepsanou hierarchií. Tato významnost byla určená již zmíněnými kritérii, podle kterých se lidé řadili k určitým společenským třídám. Nicméně vedle toho hrál roli také věk a rodinný stav. Například sestry vcházely do místnosti od nejstarší po nejmladší, ovšem pokud se některá ze sester vdala, měla právo vcházet do místnosti před staršími sestrami.¹⁹⁶

Významnost vdané ženy je patrná i v díle *Emma*. Například pan Woodhouse ve 32. kapitole prohlašuje: *„Nepřivítat nevěstu, to je vážný poklesek.“* [...] *„Taková nevěsta, ta má ve společnosti vždycky první místo.“*¹⁹⁷ Novomanželka paní Eltonová si tuto výsadu užívá a ve 34. kapitole v tomtéž díle je jí věnována ta čest vcházet do místnosti první. *Pan Woodhouse ani nestačil požádat, aby ji směl uvést ke stolu, a už hlaholila: „To musím já jít v čele? Opravdu už se skoro stydím být vždycky všude první.“*¹⁹⁸

¹⁹³ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 160.

¹⁹⁴ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 24.

¹⁹⁵ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 349.

¹⁹⁶ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 24.

¹⁹⁷ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 310.

¹⁹⁸ *Ibid.*, s. 332.

Situaci žen a jejich výchově je věnována podkapitola 4.4.1, proto je zde zmíněno pouze správné chování mužů, a to opět pocházejících ze střední a vyšší společenské vrstvy. Existovala přesná představa o vzhledu a chování pravého gentlemana. Musel se umět vyjadřovat, pohybovat se s elegancí, být vzdělaný, zdvořilý i dobře oblečený.¹⁹⁹ Proto je také ve 4. kapitole v díle *Emma* farmář dívkami posouzen jako opak gentlemana. *„Je nepochybně ošklivý – skutečně ošklivý – ale to není důležité v porovnání s jeho neuhlazeným vystupováním.“* [...] *„Jak nemotorně se kouká a jak stroze jedná – a ten nelibý hlas, jehož necvičená modulace mi neušla, jak jsem stála poblíž.“* [...] *„Bude z něho načisto neomalený, grobiánský farmář – nedá si na sobě vůbec záležet a nebude mít v hlavě nic jiného než zisk a ztrátu.“*²⁰⁰ Emma se snaží podnitit vztah mezi svou přítelkyní Harriet a panem Eltonem, kterého považuje za gentlemana, nicméně jelikož patří k duchovenstvu, není tak vysoce postavený, aby mu podle Emmy byl sňatek s Harriet byl proti mysli. *Pan Elton má velice přijatelné postavení, umí se chovat jako gentleman a nevlastní žádné nevhodné příbuzné, zároveň však nepochází z takové rodiny, která by právem mohla vznášet námitky proti Harrietinu spornému původu.*²⁰¹ Emminy úvahy odráží, jak velmi jemné byly nuance mezi jednotlivými společenskými postaveními. Sám pan Elton pak v 15. kapitole hrubě zavrhne Emmin nápad. *„Každý má nároky odpovídající jeho úrovni: o sobě si však myslím, že nemám důvodů k tak přehnané skromnosti.“*²⁰²

¹⁹⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 25.

²⁰⁰ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 36-37.

²⁰¹ *Ibid.*, s. 39.

²⁰² *Ibid.*, s. 147.

4.3 Role majetku

Střední a vyšší třídy vlastnily pozemky, které jim poskytovaly příjem a vyjadřovaly jejich postavení. Obvykle tento kýžený majetek zdědil nejstarší syn.²⁰³ Toto právo se odráží v románu *Emma*, kde Emma ve 26. kapitole vyjadřuje obavu o dědictví svého synovce Jindřicha. Jindřich je totiž synem Johna Knightleyho, který má staršího bratra. Pokud by se starší pan Knightley oženil a měl syna, Jindřich by přišel o část dědictví. „*Pan Knightley se nesmí oženit! – Přece byste nechtěla připravit malého Jindříška o dědictví?*“²⁰⁴ V díle *Rozum a cit* je jednou ze zápletek představených v 1. a 2. kapitole úmrtí pana Dashwooda, po kterém panství zdědí jeho syn, a manželka s dcerami zůstávají bez vlastního domova. *Jen co otce pohřbili, objevila se mladá paní Dashwoodová, aniž tchyni o svých úmyslech předem zpravila, se synkem a vším služebnictvem. Nikdo nemohl tvrdit, že na to nemá právo: dům přece patřil po tchánově smrti jejímu manželovi, ale taktní to vzhledem k situaci paní Dashwoodové starší zrovna nebylo.*²⁰⁵ *Mladá paní Dashwoodová se nyní ujala vlády nad Norlandem a její nevlastní tchyně a švagrové byly degradovány do postavení hostů.*²⁰⁶

Bylo běžné, že než se dědic ujal své role „patrona nad pozemky“, nevěnoval se žádnému zaměstnání a vedl bezstarostný život.²⁰⁷ Takový je život jedné z postav románu *Rozum a cit* Edwarda Ferrarse, který o své nečinnosti hovoří v 19. kapitole. „*Zkrátka a dobře, protože jsem se*

²⁰³ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 27.

²⁰⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 247.

²⁰⁵ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 9-10.

²⁰⁶ *Ibid.*, s. 12.

²⁰⁷ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 27.

*nemusel rozhodnout pro nějaké povolání z nutnosti, uznali všichni, že takový rozmařilý floutek může oslňovat i bez rudé důstojnické blůzy, a proto bylo rozhodnuto, že nečinnost bude pro mne celkem nejvýhodnější a že to také dělá nejlepší dojem.*²⁰⁸ Gentlemani, kteří nebyli prvorození, si museli zvolit zaměstnání, přičemž důstojnou kariéru skýtala oblast práv, duchovenstvo či vojsko.²⁰⁹

Na druhou stranu byl nejstarší syn povinován poslušností vůči rodině, která mu poskytovala finanční zabezpečení.²¹⁰ Rozhodující vliv rodičů je zobrazen i ve 4. kapitole téhož románu, kde se Elinor snaží pochopit situaci Edwarda Ferrarse. *Elinor věděla, že se jeho matka nesnaží vytvořit mu pěkný domov ani mu nevytvoří podmínky, aby si vybudoval domov vlastní, pokud by přísně nerespektoval její názory na výhodný sňatek.*²¹¹ V 19. kapitole pak Elinor dále uvažuje o Edwardových povinnostech vůči rodině. *Známý odvěký bolestný konflikt povinnosti a přání, rodičů a dětí, tak je to!*²¹²

Dívky disponovaly pouze věnem, které předurčovalo, jak dobře se vdají. Po sňatku tento majetek získali jejich budoucí manželé.²¹³ Například v románu *Rozum a cit* se paní Ferrarsová snaží rozmluvit synovi sňatek, který by mu přinesl malé věno, neboť [...] *slečna Mortonová je dcera šlechtice s věnem třicet tisíc liber, zatímco slečna Dashwoodová pouze dcerou soukromníka a bude mít kdoví jestli tři*

²⁰⁸ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 110.

²⁰⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 28.

²¹⁰ *Ibid.*, s. 27.

²¹¹ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 26.

²¹² *Ibid.*, s. 109.

²¹³ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 28.

*tísíce.*²¹⁴ Svatba pro ženu znamenala, že za ni již nezodpovídal otec a musela se podřídit manželově autoritě. Ženy jako manželky nemohly ze zákona vlastnit půdu ani mít vlastní příjem, pokud nebyla sepsána předmanželská smlouva ve prospěch manželky.²¹⁵

Před svatbou bylo možné sepsat již zmíněnou smlouvu, která stanovovala, že žena po manželově smrti obdrží část jeho majetku, nicméně se nejednalo o běžnou praxi.²¹⁶ Takováto předmanželská smlouva ženě umožňovala disponovat úroky ze svého věna, své věno předat dcerám, nebo z něj žít po manželově smrti.²¹⁷ Takovouto smlouvu neuzavřeli ani manželé Dashwoodovi v románu *Rozum a cit* a paní Dashwoodová s dcerami zůstaly po smrti manžela bez příjmu zcela odkázány na pomoc manželova syna. Mladá paní Fanny Dashwoodová je však pohoršena z přání zesnulého tchána, aby se o ně její manžel postaral, a je šťastná, že ze zákona jim nemusí dát vůbec nic, o čemž uvažuje ve 2. kapitole. „*Který bratr na světě by pro své vlastní sestry udělal zpola tolik, i kdyby to byly jeho rodné sestry! A v tomhle případě jde o sestry nevlastní!*“²¹⁸ „*Kdyby [pan Dashwood starší] mohl, byl by všechno na světě odkázal jim.*“²¹⁹

Majetek byl důležitým kritériem při výběru partnera a Austenová se také zabývá sňatky párů pocházejících z různých společenských tříd. Například v díle *Emma* ve 40. kapitole Emma povzbuzuje Harriet, která je

²¹⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 376.

²¹⁵ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 5.

²¹⁶ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 127.

²¹⁷ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 5.

²¹⁸ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 14.

²¹⁹ *Ibid.*, s. 17.

nízkého společenského postavení. „*Je vám nadřazen, o tom není sporu [...]; ale staly se už podivuhodnější věci, milá Harriet, a uzavřely se nerovnější sňatky.*“²²⁰ Již ve 47. kapitole Emma tohoto prohlášení lituje, čímž Austenová pravděpodobně sděluje, že nerovné svazky jsou nerozumné. *Pan Knightley a Harriet Smithová! – Ta že by se tak povznesla! A on tak ponížil! – Emmě bylo hrozně, když si představila, jak tím klesne v očích všech lidí, slyšela už v duchu ty posměšky a úšklebky a vtipkování na jeho účet; a jak to zdrtí jeho bratra a jak ho odsoudí, a těch tisíce nepříjemností, jimž on sám bude vystaven!*²²¹

Fakt, že by se lidé měli stýkat jen s lidmi pocházejícími ze stejné společenské vrstvy, je dovršen Emminým prohlédnutím, že jednala špatně, když se snažila Harriet povznést do vyšší společenské třídy. *Kdyby byla vyhověla přání pana Knightleyho [...] a věnovala slečně Fairfaxové zcela oprávněný zájem [...], kdyby se byla pokusila najít přítelkyni v ní místo v Harriet Smithové, mohla si se vší pravděpodobností ušetřit trápení, které na ni nyní doléhá. Její původ, schopnosti, vzdělání, všechno jako by ji Emmě předurčovalo za ideální společnici.*²²² Právě pan Knightley často v románu prohlašuje moudra či ponaučení a již v 5. kapitole předvídal, že Emmina snaha povznést Harriet nedopadne dobře. *„Hartfield jí pouze znechutí každé ostatní prostředí, kam patří. Osvojí si právě jen tolik bontonu, aby se necítila dobře mezi lidmi, kteří vlivem jejího původu a okolností tvoří její zázemí.*“²²³ Obecně román *Emma* naznačuje, že lidé by měli jednat podle své příslušnosti ke společenské třídě a stýkat se s lidmi pocházejícími ze stejného prostředí. Zvláště patrný je tento názor u postav z vyšších společenských tříd.

²²⁰ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 384.

²²¹ *Ibid.*, s. 464.

²²² *Ibid.*, s. 472.

²²³ *Ibid.*, s. 43.

Vyšší společenské třídy měly tendenci svůj majetek navenek prezentovat, což se odráží v románu *Rozum a cit*, kde lady Middletonová velmi dbá na okázalost a ve 27. kapitole se zabývá plánováním večíрку. *Na venkově nelze proti improvizované taneční zábavě nic namítat, ale v Londýně, kde je vznešené renomé důležitější a hůř se získává, je nebezpečné, aby se kvůli pobavení pár děvčat rozkřiklo, že lady Middletonová uspořádala malý domácí ples s osmi devíti páry, dvěma houslemi a pouhým bufetovým občerstvením.*²²⁴

Také oblečení odráželo společenské postavení. Například čistě bílé šaty byly znamením, že dívka pochází z bohaté rodiny.²²⁵ Z tohoto důvodu také nevěsty volily na svatbu bílé šaty, neboť svatební šaty byly vždy jejich nejlepší šaty. Ještě větší důležitost byla přikládána nevěstině výbavě pro její nový život manželky a matky.²²⁶ Paní Eltonová v románu *Emma* se v této roli vyžívá a ve 35. kapitole prohlašuje: „*Ted' se musím trochu parádit, protože se to ode mne očekává. Novomanželka musí vypadat jako novomanželka.*“²²⁷ Stejně tak v díle *Rozum a cit* Lucy Steelová dbá na to, aby jako nevěsta udělala dojem. Ve 49. kapitole se čtenář seznamuje s touto skutečností z dopisu od paní Jenningsové. *Lucy si od ní půjčila všechny peníze, než zmizela k oltáři, nejspíš aby se ukázala [...]*²²⁸

Samotná svatba byla příležitostí jak předvést své postavení. Kromě pořízení zcela nové výbavy pro novomanželku bylo také zvykem, že

²²⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 176-177.

²²⁵ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 30.

²²⁶ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 9.

²²⁷ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 338.

²²⁸ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 373.

ženich k této události kupoval nový kočár.²²⁹ Okázalost takové podobné svatby se objevuje v díle *Rozum a cit* ve 32. kapitole. *Brzy už věděla, v které kolárně se staví nový kočár, kdo maluje páně Willoughbyho portrét a v jakém obchodě je k vidění výbava slečny Greyové.*²³⁰

4.4 Manželství a postavení žen

Austenová ve své tvorbě často zmiňuje rozdíly mezi muži a ženami. Některé narážky mají humorný podtext, jako například v románu *Emma* ve 29. kapitole. *Tu si dámy patrně vyměnily pohledy, které vyjadřovaly: „Muži si nikdy nevšimnou, jestli je někde špína nebo ne;“ a páni si možná v duchu pomysleli: „Ženy si vždycky dělají zbytečné starosti.“*²³¹ Jiné pasáže naznačují nepochopení ze strany mužů, což lze spatřovat například v prohlášení paní Westonové v 5. kapitole v díle *Emma*. *„Možná že žádný muž nepochopí, jakou útěchu nalézá žena v přítomnosti druhé ženy, zvláště když tomu byla celý život zvyklá.“*²³²

4.4.1 Výchova a vzdělání žen

Dívky byly vychovávány k obrazu půvabných, mírných a poslušných dam. Krása a mírná povaha byla důležitější než vzdělání, čemuž se Austenová vysmívá.²³³ Nicméně i své hrdince Emmě ve stejnojmenném románu dává do vínku nedbalý přístup ke vzdělání, který

²²⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 127.

²³⁰ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 221.

²³¹ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 280.

²³² *Ibid.*, s. 40.

²³³ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 26.

popisuje v 9. kapitole. *Přišlo jí mnohem lehčí klábosit než se vzdělávat, mnohem příjemnější popustit uzdu fantazii.*²³⁴ Také jejím prostřednictvím vyjadřuje názor, že jsou pro muže důležitější ženské přednosti než vzdělání, a to například v 8. kapitole. *„A to bych se musela moc mýlit, kdyby příslušníci vašeho pohlaví ve své většině nesoudili, že taková krása a taková povaha [žena příjemná, dobrotivá, s pokorným míněním o sobě] jsou největší předností, jimiž se která žena může pochlubit.*²³⁵

Odras představy, že by manželky měly být poslušné, se objevuje v románu *Emma* v 5. kapitole, kde pan Knightley říká: *„Naučila vás důležitému manželskému umění: podřídít se cizí vůli a udělat, co se vám řekne.*²³⁶ Hrdinky Austenové jsou však svobodomyšlné ženy, které hledají partnera, jehož si mohou vážit a který si zároveň bude vážit jich, a odmítají se vdát bez lásky, což prohlašuje i Emma v 10. kapitole stejnojmenného románu. *„Musela bych poznat někoho, kdo by zdaleka převyšoval všechny, co jsem doposud poznala. [...] Kdybych se zamilovala, to by bylo jistě něco jiného. [...] Byla bych pošetilá, abych bez lásky něco měnila na svém životě.*²³⁷

Pokud se o dívce prohlásilo, že je vzdělaná, regentská společnost si představila dívku, která se dobře vyjadřovala, uměla šít, osvojila si malbu či hru na hudební nástroj, vzdělávala se v četbě a popřípadě francouzštině a dokázala se chovat jako správná hostitelka. Vzdělávání dívek se zaměřovalo spíše na vedení domácnosti.²³⁸ V díle *Emma* Austenová s nadsázkou naznačuje například ve 32. kapitole, že ženy si

²³⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 78.

²³⁵ *Ibid.*, s. 72.

²³⁶ *Ibid.*, s. 42.

²³⁷ *Ibid.*, s. 95-96.

²³⁸ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 29.

osvojují dovednosti v umění jen pro okouzlení budoucího manžela a po svatbě mají tendenci věnovat se pouze povinnostem paní domu. „*Vdané ženy, to víte – obyčejně to s nimi špatně dopadne. Až příliš často všeho muzicírování zanechají.*“ [...] „*Ted' začínám chápat, že vdaná žena musí věnovat pozornost mnoha jiným věcem. Tak třeba dnes poránu jsem seděla dobré půl hodiny s naší hospodyní.*“²³⁹ Také v románu *Rozum a cit* Austenová vytvořila postavu lady Middletonové, která nachází jedinou zálibu v dětech a hudbě se přestala věnovat ihned po svatbě, s čímž se čtenář seznamuje v 7. kapitole. *Sir John nacházel zalíbení v loveckém sportu, lady Middletonová v dětech.*²⁴⁰ [...] [Noty] *si lady Middletonová po svatbě přivezla z domova a od té doby spočívaly na desce klavíru, neboť milostivá lady oslavila tento předěl ve svém životě tím, že přestala s muzicírováním.*²⁴¹

Austenová zmiňuje i školy pro dívky. V regentském období se zakládalo mnoho škol pro dívky, které byly často vedené staršími ženami. Nicméně úroveň na jednotlivých školách byla značně odlišná.²⁴² Proto se Austenová k takovým institucím vyjadřuje spíše skepticky, neboť sama prožila na podobné škole nepříliš šťastné období, jak již bylo zmíněno v podkapitole 3.1 (viz strana 26). Nicméně v díle *Emma* předkládá správný příklad dívčí školy, která je představena ve 3. kapitole. *Paní Goddardová byla ředitelkou školy – nikoli penzionátu, akademie či jiného ústavu, který by v košatých periodách, plných vybroušených nesmyslů, prohlašoval, že jím poskytované vzdělání spojuje osvícené znalosti s elegantními mravy na základě nových objevů a principů, a kde mladé dívky za zlodějské školné přijdou o zdraví a naučí se marnivosti – ale*

²³⁹ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 307.

²⁴⁰ *Ibid.*, s. 38.

²⁴¹ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 41.

²⁴² ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 65.

*poctivé, staromódní internátní školy, kde rozumná míra vzdělání byla k mání za rozumnou cenu, a kam mohli rodiče poslat děvče, aby doma nepřekáželo a trochu se otrkalo, bez nebezpečí, že se jim domů vrátí malý zázrak. Škola paní Goddardové se těšila výborné pověsti – a po zásluze: Highbury bylo známo svým zdravým povětrím; paní Goddardová měla prostorný dům i zahradu, dávala dětem dosyta a zdravě najíst, v létě je nechala pořádně proběhnout na čerstvém vzduchu, v zimě jim vlastnoručně ošetřovala oznobeniny.*²⁴³

Nároky na vzdělání dívek jsou vyjádřené také prostřednictvím Mariannina odhodlání věnovat se studiu ve 46. kapitole v díle *Rozum a cit*. „*Umínla jsem si, že budu vstávat před šestou, a až do oběda si rozdělím čas mezi hudbu a četbu. Už jsem si to přesně rozmyslela a jsem odhodlaná věnovat se pilně studiu.*“²⁴⁴ Austenová však pravděpodobně nepředpokládala, že by penzionáty byly schopné dívky naučit více, neboť pasáže věnované penzionátům jsou vždy psané s nádechem posměchu, jako například v díle *Rozum a cit* ve 26. kapitole. *Býval to Charlottin pokoj, nad krbovou římsou dosud visela krajina hedvábím vyšíváná na důkaz toho, že nestrávila sedm let v jistém proslulém penzionátu nadarmo.*²⁴⁵

4.4.2 Manželství

Zatímco ženy se mohly vdávat od 16 let, muži byli nezávislí na svých otcích, a tedy mohli požádat dívku o ruku od 21 let. Bylo obvyklé, že muž byl daleko starší než jeho žena, neboť v případě že nebyl nejstarším synem a dědicem, musel nejprve zajistit, aby své budoucí

²⁴³ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 24.

²⁴⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 347.

²⁴⁵ *Ibid.*, s. 166.

ženě mohl nabídnout adekvátní živobytí.²⁴⁶ Z tohoto důvodu Emma ve stejnojmenném románu ve 4. kapitole prohlašuje: „*Teprve čtyřadvacet? To je na ženitbu ještě příliš mladý.*“ [...] „*Muži si většinou dříve [než ve třiceti] ani nemohou dovolit myslet na ženitbu, ledaže pocházejí ze zámožné rodiny a mají vlastní jmění.*“²⁴⁷ Podobně se k tomuto tématu ve stejném díle vyjadřuje pan Knightley ve 49. kapitole. „*Muž by měl mít vždycky ctižádost nabídnout ženě lepší domov než ten, odkud ji odvádí.*“²⁴⁸

Seznamování potencionálních manželů nebylo v regentském období jednoduché. Mladí lidé měli velmi málo příležitostí k soukromému rozhovoru. Svobodné dívky byly doprovázené gardedámou. Regentská společnost neschvalovala, aby se pár ocitl o samotě příliš dlouho.²⁴⁹ Tento zvyk se odráží i v románu *Emma* například v promluvě slečny Batesové v 19. kapitole. „*Jane s nimi velice často chodila na procházky – protože plukovník a jeho paní nechtěli dceři dovolit, aby chodila na procházky s panem Dixonem jen sama, a to se jim člověk nemůže divit.*“²⁵⁰ Také v díle *Rozum a cit* jsou hlavní hrdinky ve 25. kapitole doprovázené do Londýna gardedámou. „*Vaše paní matka zaručeně nebude proti, když jsem vlastní dcery tak dobře odbyla, bude mě přece považovat za vhodnou gardedámu i pro vás.*“²⁵¹

²⁴⁶ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 124.

²⁴⁷ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 33.

²⁴⁸ *Ibid.*, s. 480.

²⁴⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 124.

²⁵⁰ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 174.

²⁵¹ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 159-160.

Mladý muž si s mladou ženou ani nemohl psát, pokud nebyli zasnoubeni.²⁵² Z tohoto důvodu Elinor v románu *Rozum a cit* považuje dopisování za důkaz zasnoubení. Ve 22. kapitole se jí tak potvrdí tajné zasnoubení mezi Lucy a Edwardem. „Když si dopisují, znamená to, že jsou zcela nepochybně zasnoubení, jinak se to vysvětlit nedá.“²⁵³ Ve 26. kapitole pak předpokládá, že Marianna je zasnoubená s panem Willoughbym. *Elinor mlčela; tušila, že píše Willoughbymu, a okamžitě z toho usoudila, že přes všechno tajnůstkářství zasnoubení tedy patrně jsou.*²⁵⁴

Žádost o ruku byla pravděpodobně první chvíle, kdy byl pár ponechán o samotě.²⁵⁵ V díle *Rozum a cit* se paní Dashwoodová i Marianna pokouší nechat Elinor s Edwardem o samotě, neboť doufají, že ji požádá o ruku. Elinor si toho povšimne a ve 4. kapitole o tom promlouvá se sestrou Mariannou. „Býváme s Edwardem často odkázaní jeden na druhého, protože tebe se z vřelé lásky zcela zmocní maminka.“²⁵⁶

Austenová téměř nikdy doslovně nepopisuje žádost o ruku.²⁵⁷ Například v díle *Rozum a cit* se čtenář pouze dozví, že se Edward s Elinor zasnoubili, a situace je pouze stručně vylíčena ve 49. kapitole. *Přijel do Bartonu z jediného prostého důvodu: aby Elinor požádal o ruku. [...] Jak brzy na procházce sebral dost odhodlání a jak brzy se naskytla*

²⁵² IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 125.

²⁵³ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 141.

²⁵⁴ *Ibid.*, s. 166-167.

²⁵⁵ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 126.

²⁵⁶ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 24.

²⁵⁷ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 128.

*příležitost, aby je osvědčil, jak se toho zhostil a s jakou odezvou byl přijat, nemusíme dopodrobna popisovat.*²⁵⁸

Bylo považováno za velmi hrubé, když muž zrušil zasnoubení.²⁵⁹ V díle *Rozum a cit* je Edward vyzdvihován jako čestný muž, když přes nátlak své rodiny odmítne ve 37. kapitole zasnoubení zrušit. „*Prý ho nic nepřiměje, aby zasnoubení zrušil. Dostojí mu za jakoukoli cenu.*“ „*V tom případě jednal jako čestný muž!*“ *ulevila si od srdce paní Jenningsová.*²⁶⁰

Austenová ve svých dílech zdůrazňuje také roli matek v hledání vhodného partnera.²⁶¹ Například v románu *Rozum a cit* paní Dashwoodová doufá ve velmi výhodný sňatek pro svou dceru, což je vylíčeno ve 3. kapitole. *Některé matky by mladou lásku z vypočítavosti podporovaly, protože Edward Ferrars byl nejstarším synem pána, který zemřel velmi zámožný. [...] [Paní Dashwoodová] při svých názorech nedokázala připustit, že by majetkové rozdíly mohly být na překážku vztahu dvou lidí.*²⁶² Austenová často ve svých románech představuje předčasné naděje, které matky chovají, a stejně tak s humorem popisuje představy paní Dashwoodové v tomtéž románu v téže kapitole. *Sotva [Paní Dashwoodová] postřehla v jeho chování k Elinor první příznaky milostného vzplanutí, už to pokládala za vážnou známost rychle spějící k svatbě.*²⁶³ Úloha matek provdat své dcery se odráží i v popisu paní Jenningsové v 8. kapitole. *Měla dvě dcery, obě dobře vdala, a nezbyvalo*

²⁵⁸ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 364.

²⁵⁹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 127.

²⁶⁰ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 271.

²⁶¹ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 125.

²⁶² AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 19.

²⁶³ *Ibid.*, s. 21.

*jí tedy už nic na práci než dokormidlovat do přístavu manželského všechno ostatní mladé pokolení.*²⁶⁴ Více je však v tomto díle rozvedeno téma matek, které jsou kvůli majetku a postavení ochotné zničit štěstí svých dětí, čemuž se tato podkapitola věnuje níže.

Pokud existovaly obavy, že by rodina neschvalovala sňatek, mladý pár se mohl uchýlit k tajnému zasnoubení a doufat, že časem nastanou příznivější okolnosti k uzavření sňatku.²⁶⁵ I v díle *Emma* hraje roli tajné zasnoubení mezi Jane Fairfaxovou a Frankem Churchillem. Austenová pravděpodobně nesouhlasí s takovým chováním, nicméně jelikož se Jane s Frankem tajně zasnoubili z lásky, je jim nakonec dopřáno štěstí, což je patrné z 48. kapitoly. Jane říká: *„Přineslo mi to trvalé utrpení, a po zásluze. [...] Zachovala jsem se v rozporu s vědomím, co se sluší.“*²⁶⁶ Emma pak prohlásí: *„Jistě se jen a jen z lásky dala přemluvit, aby se zasnoubili. Láska v ní zvítězila nad rozvahou.“*²⁶⁷

Na manželství z lásky regentská společnost pohlížela jako na nepraktické. Při výběru partnera byl majetek velmi důležitý. Nejžádanější muži byli takoví, kteří disponovali majetkem, který jim vynášel dostatečný roční příjem odpovídající jejich společenskému postavení. Nejžádanější dívky byly takové, kterým bylo dáno velké věno.²⁶⁸ Také v díle *Rozum a cit* se pan Willoughby raději ožení s bohatou dívkou než s dívkou, kterou miluje. *„A byl jste rovněž informován, že slečna Greyová dostane věnem*

²⁶⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 43.

²⁶⁵ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 128-129.

²⁶⁶ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 470.

²⁶⁷ *Ibid.*, s. 470.

²⁶⁸ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 3.

*padesát tisíc liber? Zde bychom nejspíš měli hledat vysvětlení.*²⁶⁹ Marianna v tomtéž díle takový přístup odsuzuje v 8. kapitole, čímž však také v podstatě potvrzuje skutečnost, že bylo manželství bez lásky běžnou záležitostí. *„Já bych to považovala za pouhou obchodní dohodu, při níž se každá strana snaží získat výhody na úkor té druhé.*²⁷⁰

Rodiče dokonce sňatky domlouvali, aby předešli neuváženému výběru jejich budoucích zetů a snach. Primární starostí vysoce postavených rodin bylo zajištění majetku a dědiců, štěstí v manželství stálo až na druhém místě. Bylo zvykem uzavírat sňatky mezi lidmi pocházejícími ze stejné společenské třídy.²⁷¹ Toto téma je velmi důležité v díle *Rozum a cit*, kde je Edward Ferrars tajně zasnouben, zatímco mu matka domlouvá sňatek s bohatou slečnou Mortonovou. Když se o tomto zasnoubení rodina dozví, podnikne ve 37. kapitole kroky k jeho potrestání. *„Zatímco Edwardovi s takovou láskou sjednává mimořádně výhodnou partii, kdo by tušil, že on je celou tu dobu tajně zasnouben s jiným děvčetem!*²⁷² *„Jeho matka se rozhodla, a je to zcela pochopitelné, že okamžitě připsíše Robertovi panství, které měl za normálních okolností dostat Edward. Když jsem odcházel, právě se o tom radila se svým právním zástupcem.*²⁷³ Jelikož se tak Edwardův bratr Robert stal dědicem panství, rodina začala ihned řešit jeho budoucí manželství nehledě na názor potencionální nevěsty, což se čtenář dozvídá ve 41. kapitole. *„Pomýšlíme na to,“ pokračoval pan Dashwood po krátké odmlce, „že by si slečnu Mortonovou vzal Robert.“ Elinor přišlo k smíchu, jak důležitým a vážným tónem jí to bratr sděluje. „Dáma sama do toho zřejmě*

²⁶⁹ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 206.

²⁷⁰ *Ibid.*, s. 45.

²⁷¹ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 3-4.

²⁷² AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 270.

²⁷³ *Ibid.*, s. 272.

nemá co mluvit.“ „Co mluvit? Jak to myslíš?“²⁷⁴ [...] „Jistě v tom není žádný rozdíl, jelikož Robert nyní ve všem zaujímá postavení nejstaršího syna, [...]“²⁷⁵

4.4.3 Osud neprovdaných žen

Bylo pravděpodobně velmi vzácné, aby žena odmítla nabídku k sňatku nebo zrušila zasnoubení, neboť neměla jinou možnost, jak být zajištěná, než prostřednictvím sňatku.²⁷⁶ Nicméně Austenová často vytváří svobodomyšlné hrdinky, a proto i Emma ve stejnojmenném románu prohlašuje v 7. kapitole: „Obecně uznávám zásadu, že žena, která je na pochybách, má-li podat ruku jistému muži, měla by ho rozhodně odmítnout.“²⁷⁷ A dále v 8. kapitole je Emma rozhořčená nad obecně známou mužskou představou. „No ovšem!“ zvolala Emma. „Vám mužům to vždycky připadá nepochopitelné, když některá žena odmítne nabídku k sňatku. Všichni si představujete, že žena padne kolem krku prvnímu, kdo ji požádá o ruku.“²⁷⁸ V 10. kapitole je pak tento postoj rozvedený v rozhovoru mezi Emmou a Harriet, kde je vyjádřen důvod, proč se ženy obvykle vdávaly. „Nepřineslo by mi to žádné výhody. Kdybych se provdala, určitě bych toho začas litovala.“ „Jézusmankote – to jsem ještě neslyšela, aby některá žena takhle smýšlela.“ „V mém případě neplatí obvyklé pohnutky, pro které se ženy vdávají. [...] Nestrádám hmotným nedostatkem, ani nedostatkem rozptýlení, ani

²⁷⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 300.

²⁷⁵ *Ibid.*, s. 301.

²⁷⁶ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 126.

²⁷⁷ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 59.

²⁷⁸ *Ibid.*, s. 68.

*nedostatkem váženosti: myslím, že ani polovina vdaných paní nemá tak neomezenou pravomoc ve své domácnosti jaká já v Hartfieldu.*²⁷⁹

Pokud dívka nedisponovala dostatečně vysokým věnem a nedokázala si podmanit muže, který by nehleděl na malé věno, a neprovdala se, stala se starou pannou. Na takové ženy se pohlíželo s předsudky a mnohdy i s pohrdáním.²⁸⁰ Takový je osud slečny Batesové v románu *Emma*, kde je ve 3. kapitole popisována následovně: *Její dcera se těšila mezi sousedy mimořádné oblibě, navzdory skutečnosti, že nebyla ani mladá, ani hezká, ani bohatá, ani vdaná. Slečna Batesová měla nejhorší předpoklady na světě k tomu, aby si naklonila obecné mínění.*²⁸¹ Neprovdané ženy byly v regentské společnosti politováníhodné bytosti, neboť často musely žít v chudobě.²⁸² V tomtéž díle *Emma*, která se nechce vdávat, v 10. kapitole vede rozhovor s Harriet, která její rozhodnutí nechápe a děsí se představy, že by *Emma* dopadla jako slečna Batesová. *„Ale i tak budete stará panna! A to je přece něco hrozného!“ „Co na tom sejde, Harriet, vždyť nebudu chudá stará panna. Právě chudoba je důvodem obecného opovržení, které stíhá staropanství. Svobodná žena, která má sotva být z čeho živa, z té se nutně stává komická, nepříjemná osoba, jaké se posmívají kluci a děvčata.*²⁸³

²⁷⁹ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 95-96.

²⁸⁰ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 31.

²⁸¹ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 23.

²⁸² ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 15.

²⁸³ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 96.

Jako staré panny byly označovány neprovdané ženy, které měly nějaký vlastní příjem, anebo se o ně starala jejich rodina.²⁸⁴ Neprovdaná žena ze střední třídy si mohla zvolit mezi dvěma osudy – být přítelkyní své rodině či se stát vychovatelkou (či guvernankou). Tento osud byl však politováníhodný, neboť vychovatelky žily mezi dvěma světy, jelikož nepatřily ani k ostatnímu služebnictvu a tedy k dělnické třídě, ani k rodině, která je zaměstnávala a byla jim nadřazena.²⁸⁵

V románu *Emma* se Jane Fairfaxová chystá stát vychovatelkou, jelikož měla „neblahý“ osud, což je popsáno ve 20. kapitole. *Jane Fairfaxová byla sirotek. Plukovník Campbell byl jejímu otci zavázán a nabídl se, že se postará o její vzdělání a výchovu. Dohoda zněla, že se jí dostane takového vzdělání, aby mohla vzdělávat druhé. [...] Věřil však, že své schovance zajistí slušnou existenci, když jí poskytne vzdělání.*²⁸⁶ Nicméně tento osud není v díle vnímán pozitivně a například ve 20. kapitole Austenová popisuje Janin osud, nad kterým dále Emma soucitně uvažuje. *Se skálopevným odhodláním zanícené novicky se rozhodla, že v jedenadvaceti dovrší tu oběť, vzdá se všech příjemností života, rozumných lidských vztahů, společnosti sobě blízkých, všeho klidu a naděje a upíše se věčnému pokání a utrpení.*²⁸⁷ *Když si [...] připamatovala její osud a životní postavení, když uvážila, k čemu je tahle okouzující bytost odsouzena, co v budoucnu ztratí a jak bude žít, nemohla jí odepřít soucit a úctu.*²⁸⁸ Zmíněná Jane Fairfaxová z románu *Emma* ve 35. kapitole nepřímou přirovnává situaci vychovatelek k situaci otroků, neboť jejich schopnosti a dovednosti byly posuzovány jako

²⁸⁴ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 129.

²⁸⁵ *Ibid.*, s. 31.

²⁸⁶ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 178-179.

²⁸⁷ *Ibid.*, s. 180.

²⁸⁸ *Ibid.*, s. 183.

na „trhu s lidským masem“. *„V Londýně jsou přece takové kanceláře, zprostředkovatelny, kde se na dotaz něco najde – zprostředkuje se tam prodej – ne doslova lidského masa – ale lidských schopností.“* [...] *„Nenarážela jsem na nic a nemyslela jsem na obchod s otroky, nýbrž jen a jen obchod s guvernankami,“* odpověděla Jane. *„Jistě je mezi provozovateli obou velký rozdíl co do viny, ale které z jejich obětí čeká horší úděl, to nedovedu určit.“*²⁸⁹

Přestože Austenová zmiňuje osud vychovatelek jako politováníhodný, v díle *Emma* vytvořila postavu vychovatelky slečnu Taylorovou, která se stala téměř členem rodiny, což Austenová představuje v 1. kapitole. *Tato slečna Taylorová prožila u Woodhousových šestnáct let, spíš jako člen rodiny než jako vychovatelka, a upřímně si zamilovala obě dcery, ale Emmu především. Mezi těmi dvěma vládl téměř sesterský důvěrný vztah.*²⁹⁰ Dokonce se provdala a po zbytek románu vystupuje jako paní Westonová, což je zdůrazňováno jako vskutku nikoli běžné štěstí. Například pan Knihgtley v 1. kapitole o této skutečnosti promlouvá následovně: *„[Emma] Ví, jak vítaná je nepochybně pro slečnu Taylorovou skutečnost, že ve svém věku získala vlastní domov, a jak důležitá je pro ni jistota dobrého zabezpečení. [...] Všichni přátelé slečny Taylorové musejí být rádi, že se tak výhodně vdala.“*²⁹¹

²⁸⁹ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 336.

²⁹⁰ *Ibid.*, s. 5.

²⁹¹ *Ibid.*, s. 12.

4.5 Atmosféra regentské společnosti

Vybrané romány se odehrávají v regentském období, kdy si Angličané byli jisti svou výjimečností a užívali si zábavy.²⁹² I z děl Austenové je patrné okouzlení anglickou přírodou jako například ve 42. kapitole v románu *Emma*. *Byl to líbezný pohled – lahodil oku i duši. Anglická zeleň, pěstěná anglická krajina, anglické pohodlí, a to vše zalité sluncem bez únavného dusného žáru.*²⁹³ Zábava však byla určena pouze vyšším třídám, které měly dostatek financí a času.²⁹⁴ Jelikož se však Austenová ve svých románech zabývá právě touto privilegovanější částí společnosti, je tato podkapitola věnována životu vyšších společenských tříd v regentském období.

Vyšší společnost regentského období měla tendenci plýtvat penězi stejně neuváženě jako princ Regent. Velmi populární bylo například sázení.²⁹⁵ Nicméně i sporty oblíbené mezi vyššími společenskými třídami, jako například lov či střelba, byly velmi nákladné.²⁹⁶ Když Marianna v díle *Rozum a cit* uvažuje nad tím, kolik peněz je třeba k životu, bere v úvahu fakt, že pan Willoughby, do kterého je zamilovaná, nachází zálibu v lovu, a navrhuje dva tisíce liber ročně, přestože její sestra namítá, že již tisíc liber ročně by byl více než dostatečný majetek. *„A přitom jsou dva tisíce ročně přece docela přiměřený požadavek,“ rozvíjela své úvahy Marianna. „Za méně nemůže rodina slušně žít! Rozhodně to není žádná rozmařilost.*

²⁹² MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 1.

²⁹³ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 405.

²⁹⁴ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 206.

²⁹⁵ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 13.

²⁹⁶ *Ibid.*, s. 54.

*Domácnost s patřičným služebnictvem, kočár nebo dva a lovecké koně tolik stojí.*²⁹⁷

Gentleman si užívali městského života a sportů na venkově a čím méně starostí měli, tím vypadali váženěji, a to navzdory dluhům, které jim mnohdy vzhledem k lehkomyšlnému životu narůstaly.²⁹⁸ Do stejné situace se dostává i postava pana Willoughbyho v díle *Rozum a cit*, kterou sám popisuje ve 44. kapitole. „*Nebyl jsem nikdy bohatý, a přitom jsem stále žil nad poměry a zásadně se pohyboval ve společnosti zámožnějších lidí. Když jsem dosáhl plnoletosti, mé dluhy rok od roku vzrůstaly. Měl jsem sice vyhlídku, že se jich zprostím po smrti paní Smithové, své staré sestřenky, bylo to ale dědictví dost nejisté a možná v budoucnosti velmi vzdálené, a proto jsem měl už delší dobu v úmyslu upravit si poměry výhodnou ženitbou.*“²⁹⁹

Austen-Leigh, který napsal již několikrát zmíněný *Memoir of Jane Austen*, v roce 1871 poznamenal, že v regentském období bývaly daleko běžnější taneční zábavy, kterými společnost žila, v porovnání s dobou, ve které žil on.³⁰⁰ Pořádaly se jak veřejné plesy, tak soukromé. Tanec byl oblíbenou zábavou také Austenové.³⁰¹ Její bratr Henry o ní poznamenal: „*Milovala tanec a vynikala v něm.*“³⁰²

²⁹⁷ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 98-99.

²⁹⁸ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 2.

²⁹⁹ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 324.

³⁰⁰ AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. [cit. 27.3.2015]. Kapitola 2. [nestránkováno]

³⁰¹ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 219.

³⁰² AUSTEN, Henry. *Preface to Persuasion and Northanger Abbey: Biographical Notice of the Author* [online]. [cit. 27.3.2015]. Přeložila M.P. "She was fond of dancing, and excelled in it."

V regentské společnosti stejně jako v dílech Austenové byl tanec velmi populární. Navíc tanec skýtal jednu z mála příležitostí pro mladé lidi, aby se mohli lépe poznat. Netančilo se pouze na plesech, ale i na menších večírcích, kde se udělal prostor pro mladé páry, a některá z žen se ujala hudebního doprovodu.³⁰³ Takový večer probíhá i v díle *Emma* ve 26. kapitole. *Tím tedy skončila část večera věnovaná koncertu, neboť slečna Woodhouseová a slečna Fairfaxová byly jediné vystupující mladé dámy; avšak zakrátko padl nápad, aby si zatančili. [...] Všechno se rychle vyklidilo, aby bylo místo – paní Westonová, velká mistryně lidových tanců, zasedla ke klavíru a už se rozezněl neodolatelný valčík.*³⁰⁴

Bylo pravidlem, že nejvýznamnější dáma, která se zábavy účastnila, zahajovala tanec.³⁰⁵ V díle *Emma* nastanou ve 38. kapitole rozpaky, komu tento úkol svěřit. Emma je svým postavením nejvýznamnější, nicméně je svobodná a paní Eltonová je novomanželkou, kterou zdejší společnost právě uvítala. *Bude třeba požádat paní Eltonovou, aby zahájila ples, že to bude od nich očekávat; a to jim bylo proti mysli, protože hodlali svěřit tento čestný úkol Emmě. [...] Pan Weston s paní Eltonovou tedy ples zahájili a pak Frank Churchill se slečnou Woodhouseovou je následovali. Emma se musela podrobit a ustoupit paní Eltonové, ačkoli od prvopočátku žila v domnění, že se tenhle ples pořádá hlavně kvůli ní. Div ji to nepřimělo, aby začala uvažovat o vdavkách.*³⁰⁶

³⁰³ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 31.

³⁰⁴ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 253.

³⁰⁵ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 32.

³⁰⁶ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 364.

Žádný pár nemohl spolu tančit víc než dvakrát, jinak by se lidé domnívali, že jsou zasnoubeni.³⁰⁷ V románu *Emma* se Frank Churchill Emmě nezakrytě dvoří, přesto ji požádá pouze o dva tance, jelikož by takové dvoření bylo již přespříliš. „*Mám tu čest vás poprosit, abyste mi zadala první dva tance [...]*“³⁰⁸ Na druhou stranu v díle *Rozum a cit* se pan Willoughby nezakrytě dvoří Marianně a ta mu vychází vstříc, až jejich chování vzbudí neoblomnou víru v jejich zasnoubení, což je vyjádřeno například v 11. kapitole. *Pokud se společnost zabavovala tancem, protančili půl večera spolu, a jestliže se museli na pár kousků odloučit, zařadili se blízko sebe a s nikým jiným téměř slůvko neprohodili. Pro takové počínání se ovšem stávali terčem posměšků, nedali se tím však odradit a vlastně tomu sotva věnovali pozornost.*³⁰⁹

Kromě tanečních večírků se pořádaly i slavnostní večeře, *dinner parties*. Po dezertu trávily dámy čas v salonku hovorem a pánové zůstávali v jídelně, kde pili alkohol a kouřili. Později se k dámám připojili na podávání čaje a hraní karet.³¹⁰ Podobný večer je popsán ve 26. kapitole v románu *Emma*. *Večeře se chýlila ke konci; podával se moučník; pak přišly pozdravit děti, hosté na ně mluvili a obdivovali je a hovor plynul obvyklým tokem. [...] Dámy neseseděly v salonu dlouho, než po skupinkách přibyli další hosté. [...] Zakrátko se k nim přidružili někteří pánové.*³¹¹

³⁰⁷ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 32.

³⁰⁸ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 277.

³⁰⁹ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 61.

³¹⁰ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 33.

³¹¹ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 241-243.

Austenová často navštěvovala svého bratra Henryho v Londýně, který skýtal zábavu v podobě divadla či míst vítajících k procházkám i nabízel nejlepší obchody. Austenová se pravděpodobně na návštěvách v Londýně cítila velmi dobře.³¹² V dopise své neteři si také pochvaluje báječnou večeři připravenou Henryho kuchařkou, která „připravila nejbáječnější večeři sestávající z polévky, ryby, bouillé, koroptve a jablečného koláče, ke které jsme zasedli brzy po páté, poté co jsme se umyly a oblékly [...].“ (září 1813)³¹³

K večeřím v regentském období lze také zmínit, že večeře byla hlavním jídlem dne a obědy téměř neexistovaly. Regentská společnost byla zvyklá snídat poměrně pozdě a lidé uvyklí snídat brzy v běžné době oběda pouze posvačili. Nicméně hlavní jídlo dne se podávalo mezi druhou a pátou hodinou odpoledne.³¹⁴ Z tohoto důvodu se v českých překladech románů Austenové vyskytuje jako ekvivalent slova *dinner* jak večeře, tak oběd. Příklad tohoto jevu se vyskytuje i v citaci níže.

Ženy se na večeře vždy strojily, i když se nejednalo o slavnostní večeři.³¹⁵ Tento zvyk se odráží i v románu *Emma*, kde se v 9. kapitole čtenář dozvídá, že se *děvčata chystala rozejít, aby se upravila na oběd [v originále dinner] podávaný jako vždy ve čtyři hodiny odpoledne.*³¹⁶

³¹² MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 38-39.

³¹³ Ibid., s. 38. Přeložila M.P. “Mde Bigeon was below dressing us a most comfortable dinner of soup, fish, bouillé, partridges and apple pie, which we sat down to soon after five, after cleaning and dressing ourselves [...].“

³¹⁴ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 113.

³¹⁵ IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*, s. 33.

³¹⁶ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 92. Z originálu: AUSTEN, Jane. *The Complete Novels of Jane Austen: Emma*, s. 822.: “just as the girls were going to separate, in preparation for the regular four o'clock dinner“

Není bez zajímavosti, že večírky se pořádaly hlavně za úplňku, a to z toho důvodu, že neexistovalo pouliční osvětlení a měsíční svit tak byl velmi žádoucí.³¹⁷ Tento zvyk využívat úplňku k pořádání večírků se odráží také v díle *Rozum a cit* v 7. kapitole. *Objel dopoledne ještě několik rodin, aby počet hostů rozmnožil, ale je právě úplňek, a to už má každý něco za lubem.*³¹⁸

Společnost v románech Austenové se velmi těší ze zábav a večírků. Nicméně se objevují i postavy, které společenské dění neláká, přesto jsou nuceni se podle společenských konvencí zúčastnit. V díle *Emma* John Knightley ve 13. kapitole kritizuje pošetilost společnosti, která se chce za každou cenu bavit. *„Čtyři koně a čtyři sloužící se vyburcují zbůhdarma jen proto, aby dopravili pět znuděných tetelících se bytostí do chladnějších místností a horší společnosti, než by měli doma.*“³¹⁹

Na závěr lze konstatovat, že Austenová svým realistickým pohledem na skutečnost a svou schopností vykreslovat povahy i složité vztahy ve společnosti nabízí vhled do každodenní reality regentské společnosti, což umožňuje její tvorbu vnímat jako raně realistickou.

³¹⁷ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 255.

³¹⁸ AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*, s. 40.

³¹⁹ AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*, s. 127.

5 CHARLOTTE BRONTĚOVÁ A VYBRANÁ DÍLA

Tato kapitola se soustřeďuje na interpretaci děl Charlotte Brontëové, románů *Jana Eyrová* a *Shirley*. Podkapitola věnovaná Charlotte Brontëové představuje autorčin život v souvislosti s událostmi, které ovlivnily její tvorbu. Podkapitola 5.2 se zabývá charakteristikou vybraných děl a započiná vlastní analýzu představenou v kapitole 6.

5.1 Biografie Charlotte Brontëové

Primárním zdrojem pro tuto podkapitulu je biografie *The Life of Charlotte Brontë* Elizabeth Gaskellové, přestože někteří autoři jako Q. D. Leavisová upozorňují na možné subjektivní zbarvení, neboť Gaskellová zřejmě nezahrnula veškeré události ze života Brontëové.³²⁰ Například také zamlčela okolnosti vztahu Brontëové k jejímu profesorovi. Je patrné, že pravděpodobně z obavy z možné kompromitace úmyslně vynechala některá jména. Přesto je to velmi hodnotný zdroj, neboť Gaskellová znala Brontëovou osobně a podařilo se jí shromáždit mnoho Charlottiných dopisů.³²¹

Charlotte Brontëová se narodila 21. dubna 1816 v Thortonu jako třetí dítě Patricka a Marie Brontëových. Otec Brontëové, Patrick Brontë, pocházel z Irska. Byl neobyčejně inteligentní a již v 16 letech založil veřejnou školu. Poté co byl vysvěcen na kněze, se přestěhoval do Hartsheadu v Yorkshiru. Vzal si Marii Branwellovou a poté, co se narodily Maria a Elizabeth, se Brontëovi přestěhovali na faru v Thorntonu poblíž Bradfordu. Po Charlottině narození se narodil její jediný bratr Patrick Branwell a další dvě sestry Emily a Anne. Po Annině narození se rapidně zhoršil zdravotní stav jejich matky, která zemřela na rakovinu, když bylo

³²⁰ LEAVIS, Q.D. Introduction by Q.D.Leavis. In: BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jane Eyre*, s. 7.

³²¹ Ibid., s. 7.

Charlotte Brontëové zhruba šest let. Na faru pak přijela její sestra, paní Branwellová, aby se starala o děti.³²²

Rodina se přestěhovala do Haworthu, což bylo poměrně bohaté město s továrnami, díky čemuž se Brontëová, mimo jiné, seznámila s problematikou dělnické třídy. Brontëová někdy doprovázela otce, když navštěvoval nemocné a vyučoval na školách. Pan Brontë vychovával děti poměrně tvrdě. Podle Gaskellové, která rodinu znala a napsala životopis Charlotte Brontëové, nenechal děti jíst maso, aby byly vychovávány skromně. Přál si, aby byli silní a aby jim nezáleželo na oblečení ani na jídle. Ošetřovatelka paní Brontëové vyprávěla, jak jednoho dne děti běhaly v dešti venku a ona měla starost, že budou mít mokré nohy. Proto našla barevné boty, které jim někdo daroval a dala je k ohni, aby byly vyhřáté. Když se děti vrátily, boty byly pryč. Pan Brontë je hodil do ohně, protože podle něj byly příliš přepychové.³²³

Všechny sestry Brontëovy byly poslané do školy v Cowan Bridge. Dívky se zde učily číst, psát a počítat, dále se vzdělávaly v historii, zeměpise a nechybělo přirozeně vyšívání a další domácí práce. Za příplatek byla k dispozici malba a hudba. Podmínky na takovýchto školách byly kruté a Brontëová měla pravděpodobně díky pobytu zde zdravotní problémy po zbytek života. Škola se stala inspirací pro Lowood v jejím díle *Jana Eyrová*, kde věrohodně vylíčila situaci v takovýchto vzdělávacích institucích. Postava Heleny Burnsové navíc ne náhodou připomíná Marii Brontëovou. Maria onemocněla tuberkulózou a její otec ji vzal domů, kde zanedlouho zemřela. Brzy nato se u Elizabeth projevíly stejné symptomy, přičemž ji později čekal stejný osud. Otec pak raději ostatní dcery vzal ze školy.³²⁴

³²² GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 3. [nestránkováno]

³²³ Ibid. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 3. [nestránkováno]

³²⁴ Ibid. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 4. [nestránkováno]

Kruté podmínky panující v obdobných institucích Brontëová výstižně popsala v díle *Jana Eyrová* v 6. kapitole. Jana zde popisuje jeden ze dní strávených na škole v Lowoodu. „*Celou noc jsme se třásly zimou a voda v miskách se proměnila v led. Než uběhla nekonečná hodina a půl modliteb a čtení z Bible, měla jsem pocit, že umřu zimou. Konečně přišla snídaně. Tentokrát nebyla kaše připálená a dala se jíst. Bylo jí ale málo. Jak malinká se zdála moje porce!*“³²⁵

Roku 1831 byla Brontëová poslána do školy v Roe Head pod vedením slečny Woolerové. Strávila zde dva roky, které byly mnohem šťastnější než na předešlé škole. Malý počet dívek a mateřský přístup slečny Woolerové vytvářel spíše dojem rodiny než školy. Z této doby pochází dopis, ve kterém Mary, pozdější přítelkyně Brontëové, popisuje první dojem, jaký na ni Brontëová udělala. „*Poprvé jsem ji viděla, když vystupovala z vozu ve velmi staromódních šatech. [...] Byla velmi plachá a nervózní a mluvila se silným irským přízvukem. Když dostala knihu, sklonila k ní hlavu, až se jí skoro dotýkala nosem. A když byla vyzvaná, aby zvedla hlavu, zvedla hlavu spolu s knihou u nosu, takže jsem si nemohla pomoci a musela jsem se smát.*“³²⁶

Když se Brontëová vrátila domů, učila své mladší sestry, jelikož se jí dostalo kvalitního vzdělání a, mimo jiné, je povzbuzovala, aby více četly. V této době byly jejími největšími radostmi procházky se sestrami a malování. Mezi její zájmy však patřila i politika. Její bratr Branwell měl velký výtvarný talent a dokonce namaloval obraz svých tří sester (viz příloha 10.3). Gaskellová ve vzpomínce na Brontëovy prohlásila, že „*kdyby byl měl Branwell příležitost a bohužel! kdyby byl měl mravnou*

³²⁵ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 49.

³²⁶ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 6. [nestránkováno] Přeložila M.P. "I first saw her coming out of a covered cart, in very old-fashioned clothes. [...] She was very shy and nervous, and spoke with a strong Irish accent. When a book was given her, she dropped her head over it till her nose nearly touched it, and when she was told to hold her head up, up went the book after it, still close to her nose, so that it was not possible to help laughing."

povahu, mohl z něho být skvělý malíř.³²⁷ Branwell se nedokázal mírnit a překračoval meze, kde to jen šlo. Měl vztah s vdanou ženou, která byla téměř o 20 let starší než on. Když vše vyšlo najevo, výčitky zaháněl alkoholem. O pár měsíců později její manžel zemřel a uvedl v závěti, že jeho žena nedostane z majetku nic, pokud se ještě někdy sejde s Branwellem. Nemohl ji tedy již nikdy spatřit a ze zoufalosti na zbývající tři roky života propadl alkoholismu a opiu.³²⁸

Od roku 1835 Brontëová působila jako učitelka ve škole v Roe Head. Toto období jejího života bylo poměrně šťastné, přestože bylo jednotvárné. Situace připomíná učitelské období její románové hrdinky Jany Eyrové v Lowoodu, kdy byla sice spokojená, ale dychtila po nových zkušenostech, neboť ji jednotvárný život nenaplňoval. V tomto období narážíme také na inspiraci pro událost, která Janu postihla. Brontëová se doslechla o vychovatelce ze sousedství, která se vdala a rok po svatbě a poté, co se jí narodilo dítě, zjistila, že její „manžel“ už byl ženatý, když si vzal ji. Jeho první, a tedy zákonná, manželka byla údajně duševně chorá.³²⁹ To ovšem nic neměnilo na politováníhodné situaci nešťastné vychovatelky, ze které se stala matka nemanželského dítěte. Stejně zjištění zažívá Jana Eyrová, která se dozví o šílené manželce pana Rocherstera v den jejich nelegální svatby a unikne osudu oné vychovatelky, jíž se Brontëová nechala inspirovat.

Ze zdravotních důvodů se Brontëová na čas vrátila domů. V této době pravděpodobně potkala muže, který se stal předlohou pro Johna Křtitele v díle *Jana Eyrová*. Právě tento muž ji požádal o ruku, nicméně Brontëová jeho nabídku odmítla a v dopise píše: „*Nemohla bych k němu*

³²⁷ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 7. [nestránkováno] Přeložila M.P. "if Branwell had but the opportunity, and alas! had but the moral qualities, he might turn out a great painter."

³²⁸ Ibid. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 14. [nestránkováno]

³²⁹ Ibid. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 8. [nestránkováno]

cítit takovou náklonnost, že bych byla ochotná pro něho zemřít; a pokud se někdy vdám, musí to být z hlubokého citu, kdy si budu svého manžela vážit. Deset ku jedné, že už nikdy nebudu mít takovou možnost, ale to je jedno.“ (12. března 1839)³³⁰ Neprovdaná a odrazovaná od literatury, viděla jedinou možnost, jak se uživit a žít svobodný život – v práci učitelky. Nicméně být v té době vychovatelkou nebyl život, který by si člověk přál. Krátký komentář k postavení vychovatelky nabízí Brontëová na základě vlastní zkušenosti v dopise z roku 1839. *„Nyní vidím jasněji než kdykoli předtím, že soukromá vychovatelka nemá žádný život, není považována za živou rozumnou bytost, kromě existence v souvislosti s únavnými povinnostmi, které musí plnit.“* (8. června 1839)³³¹ Zkušenosti s vyučováním Brontëová později uplatnila v románu *Jana Eyrová*, kde Jana pracuje jako učitelka i jako vychovatelka a také v díle *Shirley*, kde bývalá guvernánka vypráví o nelehkém údělu vychovatele.

Brontëová zakusila nesnadnou roli vychovatelky, jak ji později vystihuje ve svých románech. Nicméně rodina v jejím druhém a posledním zaměstnání vychovatelky, u které pobývala od roku 1841, se k ní chovala téměř jako k sobě rovné. Pána domu si Brontëová vážila jako přítele a velmi oceňovala, že může být v tak dobrosrdečné rodině. Ještě téhož roku však její sestra Anne onemocněla, a proto se vrátila domů, aby se o ni starala. Při té příležitosti navrhla již dříve diskutovanou možnost, že by všechny tři sestry mohly vést svou vlastní školu. Ačkoli se Brontëová prozatím vrátila ke své práci vychovatelky, u svých plánů setrvala. Jejich teta, paní Branwellová, by jim zajistila potřebné finance.

³³⁰ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 9. [nestránkováno] Přeložila M.P. “I could not have that intense attachment which would make me willing to die for him; and if ever I marry, it must be in that light of adoration that I will regard my husband. Ten to one I shall never have the chance again; but n’importe.”

³³¹ Ibid. [cit. 1.1.2015]. Kapitola 9. [nestránkováno] Přeložila M.P. “I see more clearly than I have ever done before, that a private governess has no existence, is not considered as a living rational being, except as connected with the wearisome duties she has to fulfil.”

Slečna Woolerová uvažovala, že by sestrám Brontěovým přenechala svou školu. Nicméně zájem o tuto školu upadal a sestry potřebovaly získat další vzdělání, aby školu zatraktivnily a vrátily jí prosperitu. Brontěová tedy začala uvažovat o studiu v Bruselu, kde studovala její přítelkyně Mary.³³²

Do penzionátu paní Hegerové nastoupila se sestrou Emily roku 1842. Probíhalo zde vyučování francouzštiny, němčiny, malby, hudby a zpěvu, psaní a počítání. Zhruba po půl roce studia dostaly sestry nabídku, aby zde působily jako učitelky, přičemž by jim místo platu bylo poskytnuto další vzdělání ve francouzštině a němčině. Nedlouho poté zemřela paní Branwellová a odkázala majetek svým neteřím. S ohledem na finanční rozmařilost Branwell do závěti zahrnut nebyl. Po tetině úmrtí se Charlotte Brontěová vrátila do Bruselu bez Emily.³³³

Tentokrát zde byla osamocená, stýskalo se jí po domově a její zdraví se zhoršilo. Uvažovala, že se vrátí do Anglie. Nakonec se rozhodla zůstat. Možná zůstala proto, že ji o to žádal sám pan Heger, profesor Brontěové a manžel paní Hegerové. Gaskellová zmiňuje, že se Brontěová s paní Hegerovou odcizily a vysvětluje to neshodami v náboženských otázkách.³³⁴ Je pravděpodobné, že důvod k odcizení mohl být jiný. Brontěová se údajně do svého profesora zamilovala, což potvrzují dopisy, které mu poslala.³³⁵ Některé dopisy zmiňuje i Gaskellová a je z nich patrné, že jsou psány s oddaností. Brontěová v nich například také zmiňuje, že píše knihu, kterou mu věnuje. Mimo jiné v dopise přiznává, že velmi špatně vidí, což její rodina pravděpodobně ani

³³² GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 11. [nestránkováno]

³³³ Ibid. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 12. [nestránkováno]

³³⁴ Ibid. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 13. [nestránkováno]

³³⁵ Charlotte Brontë's lost love letters revealed. *The Telegraph* [online]. [cit. 9.1.2015].

netušila.³³⁶ Vzhledem k tomu, že se Brontëová ve svém díle často inspirovala reálnými událostmi, není divu, že také v románu *Villette* hraje neopětovaná láska ženy k jejímu belgickému učiteli významnou roli.³³⁷

Roku 1844 se vrátila do Haworthu s certifikátem od pana Hegera a neváhala ihned realizovat plány ohledně vedení vlastní školy. Pravděpodobně se potřebovala zaměstnat a zapomenout. „*Velmi jsem trpěla, než jsem opustila Brusel. Myslím, že co budu živa, nikdy nezapomenu, co mě stálo loučení s panem Hegerem. Tak moc mě trápilo zarmoutit ho, tak věrného, laskavého a nezaujatého přítele. [...] Haworth mi připadá jako osamělé, tiché místo, pohřbené daleko od ostatního světa. [...] Nicméně je mojí povinností se nyní zdržet těchto pocitů a budu se o to snažit.*“ (23. ledna 1844)³³⁸

Zavést úspěšnou školu v Haworthu však nebylo snadné. Haworth byla spíše malá ves a sestry Brontëovy nebyly dostatečně známé, aby se jim hlásily žáčky.³³⁹ Brzy se však musela věnovat jiným starostem. Příjemnou starostí bylo vydání sbírky básní roku 1846, kterou napsala spolu se svými sestrami. Básním se bohužel nedostalo patřičné pozornosti ani ohlasu. Bylo to však také období, kdy začala psát svůj nejslavnější román *Jana Eyrová*. Nápady ohledně románu nechala plynout postupně. Někdy uběhly týdny i měsíce, než vložila do díla další myšlenku. Když však přišla vlna inspirace, ponořila se do psaní, jako by

³³⁶ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 14. [nestránkováno]

³³⁷ Charlotte Brontë's lost love letters revealed. *The Telegraph* [online]. [cit. 9.1.2015].

³³⁸ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 13. [nestránkováno] Přeložila M.P. "I suffered much before I left Brussels. I think, however long I live, I shall not forget what the parting with M. Heger cost me. It grieved me so much to grieve him who has been so true, kind, and disinterested a friend. [...] Haworth seems such a lonely, quiet spot, buried away from the world. [...] It is, however, my duty to restrain this feeling at present, and I will endeavour to do so."

³³⁹ Ibid. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 14. [nestránkováno]

svět románu byl život více skutečný než její vlastní.³⁴⁰ Zatímco román *Profesor*, který napsala ještě dříve než *Janu Eyrovou*, byl neustále vydavateli odmítán, dílo *Jana Eyrová* bylo vydáno roku 1847 a slavilo okamžitý úspěch.³⁴¹

Šťastnou chvílí vystřídal tragický rok. Branwell zemřel na konci září roku 1848. Zdravotně špatně na tom byly i všechny sestry Brontëovy. Zatímco Charlotte Brontëová se začala uzdravovat, stav jejích sester se horšil. Emily zemřela v prosinci ještě téhož roku.³⁴² Anne onemocněla tuberkulózou stejně jako Emily, přestože postup nemoci byl v jejím případě pomalejší. Nakonec zemřela koncem května roku 1849. Ztráta všech sourozenců Brontëovou uvrhla do samoty a podtrhla její chatrné zdraví. Trpěla bolestmi v hrudníku a nespavostí.³⁴³

Přesto toho roku dokončila další dílo, *Shirley*, které začala psát již před smrtí Branwella. Tento román byl výrazně inspirován lidmi, které Brontëová znala. Například postava Shirley našla svou předlohu v Emily Brontëové.³⁴⁴ V tomto díle si čtenář může povšimnout také pasáže, která odráží rozpoložení Brontëové a pravděpodobně vychází z hloubi duše. *Ne vždycky vítězí ti, kdo se odváží takového božského utkání. Noc co noc může vyrazit na čele pot smrtelné úzkosti; prosebník může lkát o slitování tím bezhlesým hlasem, kterým volá duše k Neviditelnému: „Ušetři mého miláčka! Uzdrav život mého života! Neber mi to, co se dlouhou náklonností prolnulo s celou mou přirozeností! Bože na nebesích – skloň se – vyslyš – buď milosrdný!“ A po všem tom nářku a úsilí možná vyjde slunce a nemocnému bude hůř. To svítající jitro, které ho dřív*

³⁴⁰ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 16. [nestránkováno]

³⁴¹ Ibid. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 17. [nestránkováno]

³⁴² Ibid. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 18. [nestránkováno]

³⁴³ Ibid. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 19. [nestránkováno]

³⁴⁴ Ibid. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 20. [nestránkováno]

*pozdravovalo šeptáním vánku a písni skřivanů, zastihne možná milované rty zbavené barvy a tepla.*³⁴⁵

Po vydání *Shirley* si jistý muž z Haworthu povšiml míst a dialektu v románu, což ho přivedlo na myšlenku, že autorkou musí být Brontëová. Svoji domněnku brzy rozšířil a identita Brontëové byla prozrazena.³⁴⁶ Názory na její dílo jako na dílo ženské autorky nebyly vždy objektivní, na druhou stranu se díky tomu začala stýkat například s Williamem Makepeaceem Thackeraym, kterého obdivovala, a s dalšími lidmi jako Harriet Martineauovou.³⁴⁷

Svůj další román, *Villette*, dokončila až na konci roku 1852.³⁴⁸ Následovala významná událost v jejím životě, a to v podobě již čtvrté nabídky k sňatku. Arthur Bell Nicholls, kaplan jejího otce, ji miloval už dlouho. Když dal najevo své city, Brontëová se ho zeptala, zda o tom mluvil s jejím otcem. Pan Nicholls odpověděl, že se neodvážil. Měl se čeho obávat, jelikož otec sňatek neschválil a Brontëová Nichollse dle jeho přání odmítla.³⁴⁹ Pan Brontë se však postupně začal smiřovat s myšlenkou, že by se jeho dcera provdala a v červnu roku 1854 si Brontëová pana Nichollse vzala. Konečně po všech ranách osudu vypadala šťastně. Nicméně její zdraví se zhoršovalo. K již zmíněným problémům přibýly žaludeční potíže, slabost a časté omdlávání, což pravděpodobně souviselo také s těhotenstvím. Tentokrát se již Brontëová nedokázala zotavit a 31. března roku 1855 zemřela.³⁵⁰

³⁴⁵ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 336.

³⁴⁶ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 20. [nestránkováno]

³⁴⁷ Ibid. [cit. 3.1.2015]. Kapitola 20. [nestránkováno]

³⁴⁸ Ibid. [cit. 4.1.2015]. Kapitola 27. [nestránkováno]

³⁴⁹ Ibid. [cit. 4.1.2015]. Kapitola 28. [nestránkováno]

³⁵⁰ Ibid. [cit. 4.1.2015]. Kapitola 29. [nestránkováno]

5.2 Vybrané romány

Tato podkapitola se soustředí na díla *Jana Eyrová*³⁵¹ a *Shirley*³⁵² s cílem uvést charakteristické rysy díla a motivy, které se v nich objevují. Vlastní interpretaci děl v následující kapitole, která se věnuje reflexi společnosti v daných románech, předchází stručný vhled do stylu tvorby Charlotte Brontëové.

Autorky Jane Austenová a Charlotte Brontëová byly vybrány jako autorky románů, v nichž je reflektována soudobá společnost dvou navazujících období. Obě spisovatelky se pravděpodobně snažily zachytit pravdivý obraz společnosti. Jejich romány jsou nicméně odlišné. Oproti již představenému stylu Austenové se Brontëová soustředí spíše na negativní aspekty života, jak ho znala. Přestože se román *Shirley* odehrává v době napoleonských válek, a tedy v době, do které jsou zasazené i stěžejní romány Austenové, je pravděpodobně ovlivněn viktoriánským obdobím spojeným s chartistickým hnutím. S ohledem na dobu vzniku, autorský styl a tematickou linii se díla Austenové a Brontëové vyznačují odlišnostmi, nicméně jako společné rysy jejich stylu lze zmínit snahu o zachycení každodenní reality své doby, schopnost prohlédnout do lidského nitra a upozorňování na nespravedlnost společenského postavení žen.

Brontëová se s tvorbou Austenové neztotožňovala. Naopak nechápala, proč by někdo rád četl její díla. Z její korespondence, kterou předložila Gaskellová, plyne její nechuť k Austenové. *„Proč máte tak moc rád slečnu Austenovou? Ohledně této věci jsem zmatená. [...] Neviděla jsem Pýchu a předsudek, dokud jsem si nepřečetla Váš názor, a následně si tu knihu nepořádila. [...] Stěží bych mohla žít s jejími dámami*

³⁵¹ Interpretace díla *Jana Eyrová* uvedená v této kapitole vychází z autorčiny recepce a je podpořena sekundární literaturou.

³⁵² Interpretace díla *Shirley* uvedená v této kapitole vychází z autorčiny recepce a je podpořena sekundární literaturou.

*a gentlemen v jejich elegantních ale stísněných domech. [...] Slečna Austenová je pouze mazaná a všímavá.*³⁵³

Dalším rozdílem mezi vybranými autorkami je jejich přístup k inspiraci reálným životem. Jak již bylo zmíněno, Austenová své vlastní zážitky do svých děl vkládala jen velmi zřídka. Oproti tomu Brontëová ve svých románech hojně využívá svých zkušeností, které se staly předlohou pro postavy, místa, situace i události, což v podstatě dokládá pasáž z 10. kapitoly románu *Shirley*, třebaže i tu lze považovat za autorskou licenci. *A nemyslí si, čtenáři, že při líčení povahy slečny Ainleyové si něco vymýšlím ve své fantazii – ne –, originály takových portrétů nacházíme jen ve skutečnosti.*³⁵⁴ Gaskellová vzpomněla svůj rozhovor s Brontëovou, při kterém se k důvodu takových inspirací autorka vyjádřila a konkrétně zde měla na mysli školu Lowood v díle *Jana Eyrová* a školu Cowan Bridge, kde sama studovala. *„Když jsem to psala, věřila jsem, že co na mě tak silně zapůsobilo, musí silně zapůsobit i na kohokoli, kdo si to přečte.*³⁵⁵

Jako autorka kritického realismu Brontëová poukazuje na společenské problémy, což je více rozvedeno dále v práci. Ve svých dílech neváhá popisovat skutečnost bez příkras, přičemž na realističnosti jejím románům navíc dodává užití hovorových prostředků a nářečí. Nadnesenými tématy a působením na čtenáře se pravděpodobně snaží podnítit změnu ve společnosti.

³⁵³ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 6.1.2015]. Kapitola 18. [nestránkováno] Přeložila M.P. "Why do you like Miss Austen so very much? I am puzzled on that point. [...] I had not seen *Pride and Prejudice* till I read that sentence of yours, and then I got the book. [...] I should hardly like to live with her ladies and gentlemen, in their elegant but confined houses. [...] Miss Austen is only shrewd and observant."

³⁵⁴ BRONTËOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 150.

³⁵⁵ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 6.1.2015]. Kapitola 17. [nestránkováno] Přeložila M.P. "I believed that what had impressed me so forcibly when I wrote it, must make a strong impression on any one who read it."

Stěžejním tématem, které prostupuje jejími díly, je nespravedlnost ve společenském postavení, a to především v postavení žen. Je patrné, že Brontëová prostřednictvím svých hrdinek vyjadřuje nesouhlas s tím, že ženy jsou vzdělávány v triviálních věcech a vedeny k tomu, aby dělaly jen nedůležité věci.

Podřazenost žen podle názoru viktoriánského období plynula z boží vůle. Ženy byly považovány za méně rozumné bytosti než muži a jako takové měly být na mužích závislé. Ženy, které se chtěly vzdělávat v jiných dovednostech, než byly ženám určené, narušovaly řád přírody a náboženskou tradici. První vysoká škola přístupná ženám byla založena za podpory královny Viktorie až roku 1847.³⁵⁶ Od 50. let 19. století se ženská otázka spolu s neuspokojivým postavením žen, ať už chudých a těžce a nevýhodně pracujících nebo bohatších uvězněných do role poslušné manželky a matky, začala objevovat stále více. Ženy se začaly vzpírat svému společnosti danému osudu. V pozdním viktoriánském období narůstaly nové možnosti, které v 90. letech vedly k fenoménu „nových žen“, které se začaly emancipovat.³⁵⁷ Toho se Brontëová již nedožila, nicméně lze konstatovat, že stála v počátcích takovéto změny v myšlení, neboť upozorňovala na problematiku postavení žen, která se dostávala stále více do popředí, a z tohoto úhlu pohledu můžeme její tvorbu označit za feministickou, přestože zlatá éra feminismu měla teprve přijít. Přinejmenším se Brontëové podařilo dokázat, že ženy se mohou stát spisovatelkami stejně úspěšnými jako muži.

³⁵⁶ CHRIST, Carol T. (ed); ROBSON, Catherine (ed). *The Norton Anthology of English Literature: The Victorian Age*. Svazek E, s. 1581.

³⁵⁷ *Ibid.*, s. 1582-1583.

5.2.1 Jana Eyrová

Dílo *Jana Eyrová* bylo vydáno roku 1847 pod pseudonymem Currer Bell a dočkalo se značného úspěchu, jak již bylo zmíněno.³⁵⁸ Roku 1847 napsal G. H. Lewes v časopise *Fraser's Magazine* o díle *Jana Eyrová*: „*Ten příběh [...] upoutá vaši pozornost a zůstane ve vaší mysli. I když knihu zavřete, jste stále příběhem okouzleni. [...] Pravda – hluboká, výmluvná pravda – charakterizuje tuto knihu.*“³⁵⁹

Dané dílo se řadí ke kritickému realismu. Odráží se v něm sociální nespravedlnost, přičemž Brontëová poukazuje jak na nerovnost ve společenském postavení, tak na konvence svazující ženy, nebo dokonce na otroctví.

Například ve 12. kapitole naráží Brontëová nejen na chartistické hnutí, ale také na pohled společnosti na ženy. Hlavní hrdinka Jana Eyrová přemýšlí o neuspokojivém poklidném životě. Jana pravděpodobně touží po vzpouře proti svazujícím zvyklostem společnosti, stejně jako chartisté bojovali za svá práva. *Milióny se mlčky bouří proti svému osudu. Nikdo neví, jaké vzpoury, kromě těch politických, klíčí v lidských masách zde na Zemi. Všeobecně se předpokládá, že jsou ženy velmi pokojní tvorové. Ale ženy mají city stejně tak jako muži, potřebují nějaká pole činnosti, aby mohly uplatnit svoje schopnosti stejně jako jejich bližní mužského rodu. Když se jim ukládají příliš přísná omezení a když jsou odsouzeny k úplné nečinnosti, tak trpí právě tak, jako by trpěli muži. Je důkaz omezenosti, když jejich privilegovanější bližní říkají, že by se ženy měly výhradně věnovat jen vaření pudinků, pletení punčoch, hraní na klavír a vyšívání pompadúrek. Je důkaz tuposti, když muži ženy odsuzují,*

³⁵⁸ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 10.1.2015]. Kapitola 17. [nestránkováno]

³⁵⁹ LEWES, George Henry. *Recent Novels: French and English* [online]. [cit. 17.1.2015]. Přeložila M.P. “The story [...] fastens itself upon your attention, and will not leave you. The book closed, the enchantment continues. [...] Reality – deep, significant reality, is the characteristic of the book.”

nebo se jim vysmívají za to, že se snaží umět víc a vědět víc, než se ze zvyku považuje za nutné.³⁶⁰

Román je psaný v první osobě, což dotváří naléhavost sdělení, které mělo pravděpodobně dílo *Jana Eyrová* nést.³⁶¹ Příběh vypráví ženská hrdinka, již zmíněná Jana Eyrová. Brontëová v ní zobrazila svobodomyšlnou ženu. Sleduje její osud od dětství, kde se setkáváme s dětským pohledem na nespravedlnost.³⁶² Například v druhé kapitole Jana srovnává, jak se lidé chovají k ní coby sirotkovi a jak se chovají k ostatním dětem. *V myšlenkách, rozčeřených jako hladina vody ve studni, mi stále vířily vzpomínky na Johnovu tyranii, na povýšenost jeho sester, na odpor jejich matky, na lhostejnost služebnictva. [...] Elize, která byla tvrdohlavá a sobecká, byla vážená. Georgiana, rozmazlená, jízlivá, hrubá a podrážděná, byla přímo hýčkaná. [...] [John] Říkal svojí matce „Babizno!“ a utahoval si z její ošklivé pleti, kterou po ní měl on sám, hrubě odmítal její přání a někdy jí roztrhal její hedvábné šaty. Pořád byl „její miláček“. [...] Nikdo Johna nepokáral za to, že mě uhodil. Naopak jsem byla potrestána já za to, že jsem se vzepřela další vlně nesmyslné hrubosti a násilí. „Nespravedlnost! Nespravedlnost!“ křičel můj rozum.³⁶³*

Jana se svým osudem bojuje. Nechce se smířit s tím, že by měla být jen pouhá podřadná bytost. Její charakter se vyvíjí a Jana vyroste v sebevědomou ženu, která si je vědoma své hodnoty. Například ve 23. kapitole odmítne poslechnout pana Rochesteru, který ji zaměstnává jako vychovatelku, slovy: *„Já nejsem žádné ptáče a nedám se chytit do žádné*

³⁶⁰ BRONTËOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 107.

³⁶¹ SANDERS, Andrew. High Victorian Literature (1830-1880). In: ROGERS, Pad (ed.). *The Oxford Illustrated History of English Literature*, s. 350.

³⁶² STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*, s. 480.

³⁶³ BRONTËOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 12.

sítě. *Jsem samostatná lidská bytost se svobodnou vůlí.*³⁶⁴ Nakonec ve 37. kapitole zdědí peníze po strýci a získá svobodu, po které toužila. „*Už jsem vám řekla, že jsem nezávislá a bohatá. Jsem teď svojí vlastní paní.*“³⁶⁵ Své štěstí si navíc zaslouží, jelikož jednala morálně až odříkavě, když opustila muže, kterého milovala, neboť byl ženatý a ona by se musela stát jeho milenkou, kdyby se rozhodla s ním zůstat.

Janina mravnost odráží hodnoty viktoriánské Anglie, neboť královna Viktorie a princ Albert se svojí spořádanou rodinou představovali viktoriánský ideál střídmého života, ve kterém je vše, jak má být. V Angličanech se probudilo jakési puritánství, kdy život nesměl podléhat citům, ale měla v něm vládnout kázeň. Povinnosti a rozum převládaly nad potěšením a city.³⁶⁶ Právě tento přístup je patrný z Janina chování, které je v kontrastu s postavou pana Rochestera, u něhož převládají city a touha po potěšení.

Charakter Jany představuje realistický prvek oproti romantickým rysům pana Rochestera, který představuje byronovského hrdinu. Oběma postavám je společná hrdost, nicméně pan Rochester je šlechtic s tajemnou minulostí, který nedbá na společenské konvence a je plný skrytých citů.³⁶⁷ Lze zde tedy vidět i vliv romantismu, který se v díle projevuje důrazem na city a fantazii s prvky tajemna a mystiky.³⁶⁸

Inspirace nadpřirozenem, potažmo gotikou, se odráží například v tajemném momentě ve 35. kapitole, kdy hlas pana Rochestera volá Janu, přestože jsou od sebe vzdáleni několik mil. *Jaktěživa jsem nepodlehla*

³⁶⁴ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 260.

³⁶⁵ Ibid., s. 455.

³⁶⁶ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 75.

³⁶⁷ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*, s. 481.

³⁶⁸ SOCHROVÁ, Marie. *Kompletní přehled české a světové literatury*, s. 101.

*takovému vzrušení, a čtenář ať sám posoudí, jestli to, co se událo potom, bylo následkem vzrušení. [...] Nebyl to pocit, jako když člověk dostane elektrickou ránu, ale byl stejně tak prudký, zvláštní a podivný. [...] Neviděla jsem nic, ale slyšela jsem odněkud hlas, který volal: „Jano! Jano! Jano!“ [...] Neznělo to ve vzduchu, ani pod zemí, ani nade mnou. Ale slyšela jsem to. Kde a odkud, to se nikdy nedozvím!*³⁶⁹ Zdá se však, že Brontëová nezamýšlela zobrazit nadpřirozený jev. Gaskellová zmiňuje diskuzi o výše představené pasáži, kdy Brontëová odpověděla: „*Ale to je opravdové; opravdu se to stalo.*“³⁷⁰ Gaskellová dodává, že to řekla velmi tiše a že bohužel neví, jakou událost si Brontëová vybavila, když to říkala.³⁷¹

Přestože jde o fiktivní příběh, Brontëová se pravděpodobně snažila především zachytit skutečnost. V díle *Jana Eyrová* se odráží každodenní realita viktoriánské Anglie, přičemž některé situace, místa, či postavy našly inspiraci v reálných protějšcích, neboť Brontëová vkládala do svých děl mnohé zážitky z vlastního života, jak již bylo zmíněno.

5.2.2 Shirley

Román *Shirley* byl vydán roku 1849, nicméně se nedočkal takového úspěchu jako předchozí dílo. Jak již bylo zmíněno, Brontëová v tomto románu vytvořila mnoho postav na základě reálných osob ze své blízkosti. Hlavní hrdinka Shirley představuje obraz sestry Brontëové Emily,³⁷² což naznačuje například 28. kapitola, kde je Shirley očividně

³⁶⁹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 439.

³⁷⁰ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 11.1.2015]. Kapitola 21. [nestránkováno] Přeložila M.P. “But it is a true thing; it really happened.”

³⁷¹ Ibid. [cit. 11.1.2015]. Kapitola 21. [nestránkováno]

³⁷² Ibid. [cit. 14.3.2015]. Kapitola 20. [nestránkováno]

nemocná, a přesto odmítá přiznat svůj špatný zdravotní stav. „*Ona aby řekla, že je nemocná! Já myslím, že i kdyby umírala, ještě by se usmívala a tvrdila, že jí nic není.*“³⁷³ Tento přístup je srovnatelný s přístupem Emily, který popisuje Gaskellová. „*Nikdy si nestěžovala, nesnesla vyptávání, odmítala soucit i pomoc. [...] Když poslali pro doktora a když byl přímo v domě, Emily se s ním odmítla setkat. Její sestry mu mohly pouze popsat symptomy, které vyzorovaly, a léky, které poslal, si Emily nevezala, přičemž popírala, že je nemocná.*“³⁷⁴

S hlavní hrdinkou Shirley se čtenář setkává až v 11. kapitole. Je to silná žena, stejně jako Jana Eyrová. Nicméně narozdíl od Jany je postavena do odlišné situace. Je bohatá, pochází z lepší společnosti a významné rodiny, podobně jako Emma ve stejnojmenném díle Austenové. Jedna z prvních informací, které Brontëová o Shirley podává, je fakt, že *neměla jiné křestní jméno než Shirley: její rodiče, kteří si přáli syna, po osmi letech manželství shledali, že prozřetelnost je obdařila pouze dcerou, a dali jí mužské rodinné jméno, kterým by byli nazvali chlapce, kdyby jim byli požehnáni.*³⁷⁵ Shirley sama o sobě prohlašuje: „*Obchod! Namouduši, to slovo mi připomíná, že už nejsem děvče, ale dospělá žena. A nejenom žena – jsem vlastně zámecký pán. Svobodný pán Shirley Keeldar, tak bych se měla jmenovat. Dali mi mužské jméno; zastávám mužskou roli.*“³⁷⁶

³⁷³ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 381.

³⁷⁴ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 14.3.2015]. Kapitola 18. [nestránkováno] Přeložila M.P. "She made no complaint; she would not endure questioning; she rejected sympathy and help. [...] When a doctor had been sent for, and was in the very house, Emily refused to see him. Her sisters could only describe to him what symptoms they had observed; and the medicines which he sent she would not take, denying that she was ill."

³⁷⁵ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 163.

³⁷⁶ *Ibid.*, s. 165.

V průběhu románu je patrné, že Brontëová skutečně Shirley přisuzuje mužskou roli. Postava Shirley dokazuje, že žena může zastávat mužské povinnosti stejně dobře jako muži. Brontëová v tomto díle pravděpodobně vyjadřuje nesouhlas s nerovností mezi muži a ženami, přičemž upozorňuje na neadekvátnost mužského zobrazování skutečnosti a pohledu na ženy. Postava pan Helstona v tomto díle je jakýmsi ztělesněním pohledu viktoriánských mužů na ženy jako na podřadné bytosti. V 7. kapitole Brontëová jeho názor vystihla. *V podstatě u žen rozum nesnášel: rád je viděl pokud možná pošetilé, lehkomyšlné, marnivé a směšné, protože tak odpovídaly nejspíš tomu, zač je pokládal a jaké je chtěl mít – méněcenné hračky, které člověku ukrátí dlouhou chvíli a pak se odhodí.*³⁷⁷ Také jedna z hlavních postav, Helstonova neteř, Karolína o něm v 6. kapitole říká: *„Myslí si, že všechno mimo šití a vaření přesahuje ženské chápání a ženský obzor.“*³⁷⁸ Hrdinka románu Shirley sděluje čtenáři významnou myšlenku ve 20. kapitole. *„Kdyby nás muži znali, jaké opravdu jsme, nejspíš by se dost podivili; jenže i ti nejbystřejší z nich mají často o ženách iluze; nevidí je v pravém světle; nesprávně si je vykládají, v dobrém i ve zlém: co považují za dobrou ženu, je divný kříženec, napůl loutka a napůl anděl; a jejich špatná žena je skoro vždycky vtělený d'ábel.“*³⁷⁹ Brontëová pravděpodobně chtěla naznačit, že muži ženy ve skutečnosti neznají a ani nechtějí znát.

Druhou hrdinkou románu je Karolína Helstonová. Karolína je nespokojená a touží po nějaké změně. Zoufale se snaží zaměstnat různými činnostmi, aby zahнала chmurné myšlenky. V 10. kapitole jako by Brontëová při popisu Karolínina rozpoložení popisovala svůj vlastní neklid spojený se ztrátou všech svých sourozenců. *Ale přece jen musím*

³⁷⁷ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 97.

³⁷⁸ *Ibid.*, s. 80.

³⁷⁹ *Ibid.*, s. 275.

*povědět pravdu: všechna ta snaha jí nepřinesla ani tělesné zdraví, ani trvalý duševní mír; přes všechno úsilí vadla, ztrácela radost ze života a hubla; [...] v duchu ji pořád štvál a pronásledoval pohřební pláč; tíha zlomeného ducha i chřadnoucích a ochromených tělesných schopností pomalu doléhala na její kvetoucí mladost. [...] Zatímco ostatní v noci dřímali, převalovala se na polštáři nebo seděla potmě v nohách lůžka, jako by zapomněla na nutnost odpočinku. Často chudinka plakala v záchvatu nesnesitelného zoufalství, které ji vysilovalo k dětské bezmocnosti.*³⁸⁰ Karolína cítí silnou potřebu se shledat se svou matkou, jelikož ji vychovával jen její strýc a ona touží po rodině. Toho štěstí se jí dostane a jejich vřelý vztah vyplní prázdno, které sužovalo její zdraví. Je zde možné sledovat jistou podobnost s touhou Jany patřit do rodiny Riversových, o nichž později zjistí, že jsou skutečně příbuzní. Lze říci, že Brontëová svým postavám dopřává rodinné štěstí, kterého se jí samotné nedostávalo.

Je třeba také zmínit, že děj románu se odehrává v Yorkshirském kraji, který byl silně poznamenán industrializací. Již byla zmíněna inspirace reálnými nepokoji způsobenými zaváděním strojů na severu Anglie (viz strana 10). Otázka spojená s nešťastnou situací lidí, kteří přicházeli o práci v důsledku zavádění moderních továrních systémů, je v tomto díle velmi palčivá. Nicméně detailněji je tato problematika rozvedena v podkapitole 6.1.

³⁸⁰ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 153.

6 ODRAZ VIKTORIÁNSKÉ SPOLEČNOSTI V TVORBĚ CHARLOTTE BRONTĚOVÉ

Tato kapitola je věnována reflexi viktoriánské společnosti v dílech *Jana Eyrová* a *Shirley*. Významným tématem je rozdělení společnosti do tříd, které bylo v Anglii velmi výrazné, s čímž je spojena otázka chudoby za oponou bohatého impéria. V souvislosti s ženskou literaturou se téma také výrazně soustředí na postavení žen. Pozornost je věnována mimo jiné viktoriánské rodině a manželskému soužití, ale také vlivu rozvíjející se vědy na soudobou společnost.

Pro tuto studii byly vybrány úryvky, ve kterých je patrný odraz daných jevů. Úryvky odhalují inspiraci Brontëové v reálném životě a umožňují tak nahlédnout do viktoriánského období očima soudobé autorky. Je nutné mít na paměti, že dílo *Shirley* se odehrává kolem roku 1812, a tedy by mohlo odrážet spíše regentskou společnost, nicméně pohled Brontëové je ovlivněn společenským prostředím viktoriánského období a román *Shirley* v této studii vystupuje především jako snaha Brontëové nastínit počátek událostí, které ovlivnily viktoriánské období, a snaha předložit společenská témata, která byla stále aktuální ve viktoriánské společnosti, kterou Brontëová tímto dílem kritizuje.

6.1 Politické a historické pozadí

Zatímco Austenová se o politické dění nezajímala, pro Brontëovou byla politika a události s ní spojené oblíbeným tématem.³⁸¹ Historické pozadí, které Austenová ve svých dílech přehlížela, se dokonce odráží v díle Brontëové *Shirley*, ve kterém se objevují narážky i na negativní stránky doby, ve které Austenová žila, avšak sama je ve své tvorbě vynechala. Dílo *Shirley* se odehrává v době napoleonských válek a odráží

³⁸¹ GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. [cit. 14.3.2015]. Kapitola 7. [nestránkováno]

těžký život dělnické třídy a nenávisť jejich příslušníků k zaváděným strojům, která přetrvala až do viktoriánského období a nadále vzrůstala. V čele nepokojů, na které Brontëová pravděpodobně odkazovala, stáli Luddité. Tyto nepokoje byly způsobeny vzrůstající nespokojeností v dělnické třídě, která hladověla a denně se potýkala s nespravedlností.³⁸² Luddité reagovali na situaci ničením nových strojů v továrnách, a to především tkalcovských strojů. Právě tyto stroje zlevnily výrobu a umožnily zaměstnávat méně lidí, díky čemuž přišlo o práci mnoho lidí.³⁸³

V díle *Shirley* se často objevují narážky na tuto situaci. Pan Moore je majitelem tkalcovské továrny a pan Helstone se v 1. kapitole obává o jeho bezpečí, jelikož se chystá zavést nové stroje. *„Jak všichni víte, v kraji vládnou divné poměry a Moore se svou továrnou a se svými stroji je terčem dost silné nenávisťi.“*³⁸⁴ Sám pan Moore ve 2. kapitole říká: *„Máme plnou hlavu sukna, které nemůžeme prodat, dělníků, které nemůžeme zaměstnat, továren, které nemůžeme udržet v chodu, a vůbec toho zvráceného vývoje událostí, který nemůžeme změnit.“*³⁸⁵ Pan Moore téměř vzápětí pocítí hněv hladovějícího lidu a dostane vzkaz, ve kterém stojí: *„Tvoje pekelné stroje jsou na padrti na Stilbroských blatech a Tvoji lidé leží se svázanýma rukama i nohama v příkopu vedle cesty. Ber to jako výstrahu od hladovějících mužů, kteří se po vykonání tohoto činu musí vrátit domů k hladovějícím ženám a dětem. Jestli si opatříš nové stroje nebo budeš jinak pokračovat v tom, cos dělal, ozveme se ti znovu. Dej si pozor!“*³⁸⁶

³⁸² ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 191.

³⁸³ *Ibid.*, s. 192.

³⁸⁴ BRONTËOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 17.

³⁸⁵ *Ibid.*, s. 23.

³⁸⁶ *Ibid.*, s. 30.

Rozbírání strojů bylo tak běžnou záležitostí, že roku 1812 byl vydán zákon, který stanovoval, že takový čin je těžkým zločinem, za který hrozilo viníkům přinejmenším vězení, ale i pověšení.³⁸⁷ I pan Yorke tak volá po spravedlnosti, když se rozčiluje nad rozbitím Moorových strojů. „*A nezapomeňte doručit, aby ty rozbíječe, co svázali Joea Scotta, pověsili bez dobrodiní duchovní outěchy. Zasluhujou šibenici, to je jednou jasný.*“³⁸⁸

Brontëová v díle *Shirley* nastínila počátky měnící se Anglie a posun společnosti z regentského období do období viktoriánského, přičemž na konci románu nabízí čtenáři pohled na místo, kde se román odehrává, o několik desítek let později. *Onehdy jsem procházela Dolinou, o které tradice říká, že bývala kdysi zelená, osamělá a divoká, a tam jsem viděla ztělesnění továrníkova snu v podobě solidního kamene, cihel a popela – černou škvárovou silnici, domky a u nich zahrádky, viděla jsem ohromnou továrnu s komínem, který se vypínal jako babylonská věž.*³⁸⁹

S viktoriánským obdobím přišla ekonomická změna a s tím i změna ve společnosti. Rozdíl mezi venkovským životem, který si snažil zachovat jednoduchost po starém způsobu, a životem v průmyslových městech začal být stále více znatelný. Města se rozrůstala a zasahovala i do poklidného venkova, kde ovlivňovala více lidí než kdy předtím. Městská střední třída byla početnější, mocnější a bohatší.³⁹⁰

V 10. kapitole díla *Jana Eyrová* je patrný rozpor mezi potřebou přestěhovat se do města, které skýtá více příležitostí, ale zároveň přáním být od něho dostatečně daleko. Hlavní postava románu Jana Eyrová

³⁸⁷ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 193.

³⁸⁸ BRONTËOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 37.

³⁸⁹ *Ibid.*, s. 495.

³⁹⁰ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 76.

vyjadřuje touhu najít ve svém novém bydlišti klady města i venkova. *„Toužila jsem se dostat někam, kde je živo a rušno, a Millcote je velké průmyslové město na řece A--. Určitě je tam velký ruch, ale tím líp, aspoň to bude úplná změna. Představa vysokých kouřících komínů mě sice příliš nelákala, ale utěšovala jsem se nadějí, že Thornfield bude nejspíš od toho města dost daleko.“*³⁹¹

Lidé přicházeli z venkova do měst, kde nebyl dostatek zaměstnání, ani místa k životu. Panovalo přesvědčení, že pokud byl člověk chudý, byla to jeho chyba.³⁹² V díle *Shirley* kárá pan Moore v 5. kapitole svého zaměstnance, aby neházel všechnu vinu na druhé a raději více pracoval. *„A nenamlouvej si, že když vždycky nejdou obchody a ty či tobě podobní se občas octnou bez práce a bez chleba, že tvoje třída jsou mučedníci a že celá vláda, pod kterou žijete, je špatná.“*³⁹³ Na chudobu bohatí lidé neodpovídali dobročinností, ale chudobinci. Bylo to jediné místo, kde mohli chudí hledat pomoc, a to v podobě tvrdé práce.³⁹⁴ Pracovat musely dokonce i děti. Běžně pracovaly od šesti či sedmi let, často v textilních továrnách, jaké vlastnil pan Moore. Bylo běžné, že pracovaly od časného rána, a to 15 až 16 hodin denně.³⁹⁵ Tvrdá práce dětí se odráží i v románu *Shirley* v 5. kapitole. *„Za chvíli bude šest, hod' sebou, Joe, a zazvoň na tovární zvon!“* [...] *A už se sbíhaly malé děti. Doufejme, že spěchaly natolik, aby příliš nepocítily štiplavost nevlídného počasí. A možná že se jim to ráno zdálo naopak přívětivé, poněvadž tu zimu často chodily do práce ve sněhových metelicích, v lijácích a tuhých mrazech. Pan Moore stál u vchodu a počítal je, když procházely kolem. [...] Pokutovali*

³⁹¹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 85.

³⁹² *The Victorians: Painting the Town* [BBC dokument online]. [cit. 10.1.2015].

³⁹³ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 9.

³⁹⁴ *The Victorians: Painting the Town* [BBC dokument online]. [cit. 10.1.2015].

³⁹⁵ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 72-73.

provinilce, který se opozdil příliš. Pan Moore od něho vybral penny, než ho pustil dál, a oznámil mu, že příští opakování přestupku ho bude stát dvojnásobek. Pro takové případy jsou nepochybně nutná určitá pravidla a od hrubých a krutých šéfů se dají čekat hrubá a krutá pravidla, která, alespoň v době, o níž mluvíme, prosazovali občas tyransky.³⁹⁶

Vzniklo již zmínění chartistické hnutí s požadavky na větší svobodu (viz strana 10). Brontěová naráží na chartisty například ve 24. kapitole románu *Jana Eyrová*, kde vytvořila diskuzi mezi Janou a panem Rochesterem. *„Budu se připravovat na to, aby se ze mě stala misionářka, která půjde hlásat svobodu zotročeným. Mimo jiné i obyvatelkám vašeho harému. Však se tam dostanu a vyvolám vzpouru. V okamžiku se vás zmocníme, Vy pašo s třemi bunčuky, a spoutáme vás. A já nedovolím, aby vám sundali pouta, dokud nepodepíšete dekret [v originále “charter”], kterým svým poddaným zaručíte takovou svobodu, jako ještě nikdy žádný despota.³⁹⁷* V tomto úryvku se také objevuje narážka na otroctví a despotismus v koloniích. Pro Janu je svoboda velmi důležitá, neboť se jako dítě cítila v rodině Reedových jako otrok, což je zmíněno v 2. kapitole: *Říkala jsem si, že když už si můj akt vzpoury vyžádal speciální trest, tak stejně jako rebelující otrok můžu zoufale zajít, kam až to půjde.³⁹⁸*

Stejně jako na hrdinku díla *Jana Eyrová* se v rodině Reedových pohlíželo jako na problémové dítě, které je nutné tvrdě trestat, aby nezlobila, ve viktoriánské společnosti se na nižší třídy pohlíželo jako na potenciální buřiče, které je lépe držet v podřízenosti.³⁹⁹ Královna Viktorie se naopak snažila pomáhat potřebným a jít příkladem. Například je

³⁹⁶ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 53.

³⁹⁷ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 278. V originále BRONTĚ, Charlotte. *Jane Eyre*, s. 269.

³⁹⁸ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 9.

³⁹⁹ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 77.

známo, že dala při své cestě ve Skotsku zastavit kočár a věnovala teplou spodničku vdově, která žila v horách. Na venkově bylo běžné, že aristokracie pomáhala chudým v sousedství; většinou se jednalo o jídlo. Nicméně Viktoriin vzor v pomáhání „potřebným“ nebyl následován v městských chudinských čtvrtích, kde chudí podle mínění lidí nic nepotřebovali a ani si nezasloužili.⁴⁰⁰

Ve 3. kapitole díla *Jana Eyrová* Jana jako poměrně dobře situované dítě popisuje, jak vnímala chudobu. *„Chudoba připadá zlá dospělým lidem, ale dětem ještě víc. Nemají moc ponětí o pilných, pracovitých, poctivých a chudých lidech. Slovo chudoba je u nich spojené s představou roztrhaných šatů, nedostatku jídla, vyhaslého krbu, hrubých manýrů a neřestných poklesků. Chudoba pro mě byla synonymem hanby.“*⁴⁰¹

Jana později pozná, jaká je situace člověka bez práce a bez všech prostředků. Ve 28. kapitole se ocitá naprosto sama a bez peněz v cizím městě. Žádá místní o práci nebo alespoň o trochu jídla, avšak pomoci se jí nedostane. *Neměla jsem těm lidem za zlé, že mě odmrštili. Tušila jsem, že nic jiného ani nemohu očekávat a že to tak asi musí být. Vždyť i obyčejný žebrák často budí podezření, natož žebrák slušně oblečený. Pravda, prosila jsem o nějaké zaměstnání, ale co bylo komu po tom, aby se o mě staral?*⁴⁰² Jana očividně není překvapená, že se setkala s neochotou. Skutečnost, že panovalo přesvědčení, že se každý musí postarat sám o sebe, vyjadřuje i žena, které se Jana ptá, zda neví o nějakém zaměstnání ve zdejším městě. *„Chudí lidé se musí žít tak, jak dovedou.“*⁴⁰³

⁴⁰⁰ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 77.

⁴⁰¹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 21-22.

⁴⁰² *Ibid.*, s. 342.

⁴⁰³ *Ibid.*, s. 339.

Brontëová pak prostřednictvím Jany ve 29. kapitole vyjadřuje názor, že by lidé neměli na chudé pohlížet tak příkře. *„I ti nejlepší lidé na světě byli někdy v takové nouzi jako já, a pakliže jste křesťanka, neměla byste považovat chudobu za zločin.“*⁴⁰⁴

I v románu *Shirley* Karolína v 6. kapitole vyjadřuje podobný názor. *„Nějak se nemohu zbavit myšlenky, že není spravedlivé označovat všechny chudé pracující lidi tím všeobecným a urážlivým slovem ‚lůza‘ a v jednom kuse o nich smýšlet a jednat s nimi tak zvysoka.“*⁴⁰⁵ Nicméně většina společnosti v tomto díle si o dělnické třídě nemyslí nic dobrého. Například v téže kapitole Hortensie vyjadřuje svůj názor na služebnictvo, který sdílí i její přítelkyně. *„Služebnictvo je ve všech zemích zkažená a vzpurná cháska.“*⁴⁰⁶ Bez zajímavosti není ani názor Shirley, která ve 14. kapitole soucítí s utrpením chudých jen do určité míry. Kdyby se chtěli vzbouřit, neměla by s nimi slitování. *„V Briarfieldu prý několik rodin skoro umírá hladem; někteří z mých vlastních chalupníků jsou na tom bídňě; musím a chci jim pomoci.“* *„Někteří lidé říkají, že se chudým nemají dávat almužny, Shirley.“* [...] *„Nechte mě poslouchat hlas milosrdenství, dokud je mi blízky; jestli ho jednou přehluší křik hulvátské vzpoury, podnítí mě to k odporu a ke snaze potlačit ji. Jestli chudáci povstanou a shluknou se v lůzu, postavím se proti nim jako aristokratka.“*⁴⁰⁷

Brontëová ve svých narážkách na zakořeněné předsudky neopomenula ani pohled Britů na ostatní národy, především na Iry. Britská společnost devatenáctého století byla vůči Irům velmi podezřívavá a pravděpodobně je měla v nelásce více než odvěkého nepřítel Francii. Irové se usazovali především v Londýně, ale také v Manchesteru a jeho

⁴⁰⁴ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 356.

⁴⁰⁵ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 80.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, s. 75.

⁴⁰⁷ *Ibid.*, s. 213.

okolí, což pravděpodobně upoutalo pozornost Brontëové, která si musela povšimnout nevraživosti vůči lidem irského původu.⁴⁰⁸ Tyto předsudky se odrážejí i v jejím díle *Shirley*, kde například v 1. kapitole popisuje hádku mezi kaplany, z nichž pan Malone je Ir. *Vynadal jim na plný rejstřík svého vysokého keltského hlasu, že jsou Sasíci a snobové, kdežto oni ho popichovali, že pochází z porobené země. On jim vyhrožoval „rrebelii“ ve jménu své „rodné vlasti“ a sršel hořkou nenávisť proti anglické nadvládě; oni mluvili o hadrnících, žebrácích a morové nákaze.*⁴⁰⁹ V téže kapitole se k nadávkám připojí i pan Helstone. *„S manýrami dublinských studentů na nás nechodte! Chování, jaké by možná prošlo bez povšimnutí v těch vašich rašelinách a ve vašem Horákově, tady, ve slušné anglické farnosti, dělá jen hanbu.*⁴¹⁰

Román *Shirley* je protkaný výroky souvisejícími s představou společnosti o tom, co je správné, a tedy anglické. Proto se čtenář může setkat například ve 31. kapitole s výtkou k Shirley od jejího strýce, když se odmítá podvolit jeho vůli a prosazuje vlastní názor. *„Čteš francouzsky. Máš duši otrávenou francouzskými romány. Nasála jsi do sebe francouzskou zkaženost.*⁴¹¹ Naopak chování její bývalé vychovatelky je popisováno v 11. kapitole jako vystupování pravé anglické dámy. *Dáma přijala hosty se zcela anglickou směsicí obřadnosti a rozpačitosti: žádná matrána ve středním věku, pokud to není Angličanka, nedokáže to chování přesně napodobit; chování osoby, která si není jistá sama sebou,*

⁴⁰⁸ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 41-42.

⁴⁰⁹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 11.

⁴¹⁰ *Ibid.*, s. 13-14.

⁴¹¹ *Ibid.*, s. 418.

*svými přednostmi a svou schopností zalíbit se, a přece dychtivě touží zachovat se náležitě a pokud možno příjemně.*⁴¹²

6.2 Společenské třídy a konvence

Předchozí podkapitola úzce souvisí se situací nižších společenských tříd, včetně dělnické třídy, a proto je tato část věnována převážně vyšším společenským třídám a pohledu těchto tříd na nižší třídy.

Dále je třeba poznamenat, že v tvorbě Brontëové není kladen takový důraz na společenské vztahy a konvence jako v tvorbě Austenové, a proto se pasáže odrážející společenská pravidla ve vybraných dílech vyskytují pouze řídce. Vedle toho společenská pravidla, která jsou podrobněji představena v podkapitole 4.2, platila pravděpodobně jak v regentském období, tak po celou první polovinu devatenáctého století, ke kterému se váže zkoumaná literatura této práce. Z těchto důvodů tato podkapitola obsahuje pro úplnost úryvky reprezentující obdobné jevy, jaké již byly vysvětleny v podkapitole 4.2, nicméně tato oblast není v dílech Brontëové stěžejní.

6.2.1 Společenské třídy

Na představu „anglickosti“ coby toho jediného správného lze navázat i v této podkapitole, neboť Brontëová v 7. kapitole románu *Shirley* komentuje povýšenost anglických dam v souvislosti s konvencemi. *O anglických venkovských dámách je třeba poznamenat jednu věc. Ať mladé či staré, pěkné či ošklivé, tupé či bujaré, všechny (anebo skoro všechny) jako by měly na obličeji napsáno: „Já vím –*

⁴¹² BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 161.

*nechlubím se tím, ale vím to –, že jsem měřítkem toho, co se sluší a patří; ať si proto každý, kdo se mnou přijde do styku, dá dobrý pozor, poněvadž ve všem, v čem se ode mne liší – buď si to v oblékání, chování, názorech, zásadách nebo zvyklostech –, je samozřejmě vedle.*⁴¹³

Vyšší třídy se zabývaly především svým postavením a velice dbaly na to, aby si ho udržely. Čím více kočárů a služebnictva rodina vlastnila, tím zámožněji vypadala a opovrhovala rodinami, které si kočár najímaly a měly jen ženské služebnictvo.⁴¹⁴ Také pan Donne je v románu *Shirley* pohoršen nad vyšší třídou, která svůj majetek podle něho dostatečně neprezentuje. V 15. kapitole vyjadřuje svůj názor, když dostane od Shirley daleko menší příspěvek na vesnickou školu, než očekával. „*Boháči,*“ *pokračoval zabeďněný a nic nechápající Donne,* „*jsou tady banda škrtilů – nikdy nežijí, jak se na lidi s jejich příjmem sluší; sotva tu najdete rodinu s patřičným kočárem nebo pořádným komorníkem.*“⁴¹⁵

Najmout si alespoň služebnou na výpomoc byla „spodní hranice“, kdy se rodina mohla považovat za součást „slušné“ společnosti. Služebnictvo mělo za úkol zajistit pohodlí svým pánům, avšak nemělo přístup do všech místností a domácnost byla řízena paní domu.⁴¹⁶

V románu *Jana Eyrová* je popsána domácnost pana Rochestera, který Janu najme jako vychovatelku, kde se o blaho pána a jeho domu stará jeho hospodyně, paní Fairfaxová, která je jeho vzdálená příbuzná. V 11. kapitole se s ní Jana seznámí a podle způsobu, jakým paní Fairfaxová vede domácnost, se domnívá, že je paní domu. „*Leo, přineste trochu svařeného vína s cukrem a nějaké obložené chleby. Tady máte*

⁴¹³ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 92.

⁴¹⁴ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 96.

⁴¹⁵ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 229.

⁴¹⁶ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 96.

klíče od spižírny.“ Jako dobrá hospodyně vytáhla z kapsy svazek klíčů a podala jej služebné.⁴¹⁷ Toto nedorozumění je později vysvětleno v téže kapitole a Jana už chápe, proč se k ní paní Fairfaxová nechovala povýšeně, jak by se jistě chovala jí nadřazená „paní domu“. *Tím se mi všechno vysvětlilo: ta přívětivá a laskavá paní tedy není zámožná vdova, ale je tam ve službě zrovna jako já. [...] Jedná tedy se mnou jako se sobě rovnou, protože jsme si skutečně rovny.*⁴¹⁸

Nerovnost mezi jednotlivými společenskými třídami je patrná především v díle *Shirley*, neboť zde vystupují postavy i z dělnické třídy. Úryvek, který odráží tuto nerovnost, lze spatřit v 17. kapitole popisující slavnost. *K těm stolům měla zasednout elita společnosti; přísná pravidla rovnosti byla v Briarfieldu právě tak málo v módě jako všude jinde.*⁴¹⁹

Již bylo zmíněno, že realistická literatura užívala také nářečí, s čímž se čtenář setkává i v tvorbě Brontëové. V díle *Shirley* je navíc patrné, že způsob řeči, a tedy i nářečí, odrážel také společenské postavení, stejně jako se lze s tímto jevem setkávat v tvorbě Austenové. Ve 3. kapitole je například popisována postava pana Yorka. *Čtenář si jistě povšiml, že pan Yorke poněkud měnil svůj slovník: hned mluvil yorkshirským lidovým nářečím a hned zase se vyjadřoval velmi kultivovaně. Jeho chování zřejmě podléhalo stejným proměnám: dokázal být zdvořilý a vlídný právě tak jako drsný a hrubý. Z jeho řeči nebo vystupování se tedy nedalo tak snadno určit jeho společenské postavení.*⁴²⁰ Přesto je pan Yorke ve společnosti velmi vážený, což je patrné z následujícího úryvku. *Rodina páně Yorkova byla nejpřednější a*

⁴¹⁷ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 92.

⁴¹⁸ Ibid., s. 97.

⁴¹⁹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 243.

⁴²⁰ Ibid., s. 38.

*nejstarší v okrese, a on sám, ačkoli nebyl nejzámožnější, patřil k nejvlivnějším mužům.*⁴²¹

Zde lze rovněž sledovat zakořeněný názor společnosti (viz strana 48), že vážený člověk byl ten, kdo se mohl pochlubit především starobylym rodem a ne majetkem. Váženost rodu pana Yorka mu tedy dovoluje být výstřední. *„Yorkshirskej knedlík v hubě“, tvrdíval [pan Yorke], „je vo tolik lepší než londýnský šišlání, voč je lepší bučení bejka než krysí pištění.“*⁴²² Podobně je i vnímána hlavní hrdinka Shirley Keeldarová, se kterou se čtenář setkává v 11. kapitole. *V okrese žily obchodnické rodiny, jež se mohly pochlubit příjmem dvojnásob větším, ale Keeldarovi pro svou starobylost a pro svůj titul zámeckých pánů v něm zaujímali první místo.*⁴²³ Oproti tomu majitel továrny pan Moore a jeho sestra pocházející z Antverp se nacházejí v odlišné situaci než pan Yorke a Shirley, přestože jsou relativně majetní. V 5. kapitole o svém postavení ve společnosti diskutují. *„V Antverpách se mnou vždycky jednali jako s význačnou osobou; kdežto tady by si člověk myslel, že když ve společnosti otevřu pusy, mluvím snad anglicky s komickým přízvukem, třebaže jsem si naprosto jistá, že moje anglická výslovnost je perfektní.“* *„Hortensie, v Antverpách nás znali jako bohaté lidi, ale v Anglii jsme byli vždycky jen chudáci.“*⁴²⁴

Anglická společnost byla zvyklá jednat s lidmi podle přísného třídního rozdělení a nejinak se chová většina společnosti v díle *Shirley*. Například 25. kapitola nabízí příkladný pohled vyšší společnosti na dělnickou třídu. *Paní Pryorová, která se procházela blízko nich, nemohla*

⁴²¹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 44.

⁴²² BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 44. Yorkshirský dialekt z originálu - BRONTĚ, Charlotte. *Shirley* [online]. [cit. 5.4.2015]. Kapitola 4. [nestránkováno]: “A Yorkshire burr,” he affirmed, “was as much better than a cockney’s lisp as a bull’s bellow than a ratton’s squeak.”

⁴²³ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 160.

⁴²⁴ *Ibid.*, s. 57.

*pochopit, jak její dcera může být tak nenucená s „mužem z lidu“. Ona sama s ním nedokázala mluvit jinak nežli škrobeně. Připadalo jí, že mezi její a jeho třídou je hluboká propast a že překlenout ji a sejít se v půli cesty by znamenalo ponížít se.*⁴²⁵

Paní Pryorová takto uvažuje o Vilémovi Farrenovi, který potvrzuje, že propast mezi společenskými třídami je nepřeklenutelná v 18. kapitole, kterou Brontëová ironicky nazvala „Kapitola 18, kterou noblesnímu čtenáři doporučuji přeskočit, protože v ní vystoupí osoby nízkého původu“⁴²⁶. Vilém říká: „*Těm, co se prohlašují za přátele nižší třídy, než z jaký jsou sami, a to z politickéjch důvodů, těm se nedá věřit: koukají dycky na ty nižší jenom jako na svý nástroje.*“⁴²⁷

6.2.2 Způsoby a mravy

Rozlišení tříd bylo zřetelně dané a správné způsoby byly velmi komplikované. Proto se vydávaly knihy, které dávaly rady ohledně etikety. Například bylo dovoleno pozvat svého lékaře na večeři, nikoli však jeho ženu. Nejvíce svázané konvencemi byly dívky a ženy. Dívky se například nesměly účastnit společenských akcí, dokud si nemohly vyčesat vlasy do drdolu a nebyly uvedeny do společnosti.⁴²⁸

V 17. kapitole díla *Jana Eyrová* se Jana jako vychovatelka snaží přesvědčit svou devítiletou žačku Addu, že je nevhodné, aby se připojila ke společnosti, kterou si pan Rochester přivedl. *Adda začala prosit, abych ji pustila dolů, ale vzala jsem ji na klín a vysvětlovala jsem jí, že ji nesmí ani napadnout, aby se dámám ukázala, teď ani jindy, jenom kdyby pan*

⁴²⁵ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 338.

⁴²⁶ Ibid., s. 253.

⁴²⁷ Ibid., s. 257.

⁴²⁸ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 175-176.

Rochester pro ni výslovně vzkázal.⁴²⁹ Podobně v románu Shirley paní Yorková napomíná v 9. kapitole své dcery a vysvětluje jim, jak by se měly dívky chovat. „Rózo, neměj tolik řečí!“ ozvala se paní Yorková svým kazisvětským způsobem. „A Jessy zrovna tak: děti, a obzvláště děvčata, mají ve společnosti dospělých mlčet.“ [...] „A proč obzvláště děvčata, matko?“ „Předně proto, že to tak říkám, a za druhé proto, že mlčenlivost a zdrženlivost jsou pro děvčata to nejmoudřejší.“⁴³⁰ V tomto rozhovoru padne také stížnost Jessy, ve které se odráží fakt, že pro chlapce neplatila stejná pravidla jako pro dívky. „Spousta lidí,“ pokračovala Jessy, „si všímá jen kluků: všichni naši strýcové a tety jako by pokládali synovce za něco lepšího než neteře, a když sem přijdou páni k obědu, mluví vždycky jen s Matoušem, s Markem a s Martinem.“⁴³¹ Brontëová pak ve 34. kapitole nabízí i názor Martina na dívky. „Co je vlastně zač? Nicka, loutka, hračka – zkrátka holka!“⁴³² Toto téma však již souvisí s problematikou postavení žen, které je blíže rozvedeno v podkapitole 6.4.

Neprohřešit se proti společenským pravidlům však nebylo složité jen pro děti. Stejně jako Jana v 17. kapitole románu *Jana Eyrová* poučuje Addu, kdy se smí či nesmí připojit ke společnosti, sama nedlouho poté řeší obdobné dilema. Jako vychovatelka není svým postavením rovnocenná společnosti, k níž se má připojit. Nicméně jako vychovatelka musí doprovodit Addu, kterou chce pan Rochester svým přátelům představit. Paní Fairfaxová jí dává rady jak nezpůsobit prohřešek ohledně správných způsobů. „Ale povím vám, jak to uděláte, abyste se vyhnula obřadnému představování, které by vás zajisté přivedlo do rozpaků a

⁴²⁹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 167.

⁴³⁰ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 129.

⁴³¹ *Ibid.*, s. 129.

⁴³² *Ibid.*, s. 449.

*stejně není příjemné. Půjdete do salónu, dokud tam bude prázdno, než dámy vstanou od stolu, a posadíte se někam do tichého koutku. Až přijdou do salónu pánové, nemusíte tam pak už dlouho zůstat, jestli se vám nebude chtít. Chvilku tam počkejte, dokud pan Rochester neuvidí, že tam jste, a pak se zase vytraťte. Nikdo si vás nevšimne.*⁴³³

Jak již bylo zmíněno v podkapitole 5.2.1, pan Rochester v díle *Jana Eyrová* je byronovským hrdinou, který nedbá na konvence, což představuje například jeho rozhovor s Janou ve 20. kapitole. *„Jak se vlastně lidé loučí? Co při tom dělají, Jano? Poučte mě, já se v těchto věcech příliš nevyznám.“* *„Řeknou si sbohem nebo na shledanou podle toho, co se jim více líbí.“* *„Tak to řekněte.“* *„Sbohem, pane Rochestere. Prozatím.“* *„A co mám říct já?“* *„To samé, jestli chcete.“* *„Sbohem, slečno Eyrová. Prozatím.“* *„A to je vše?“* *„Ano.“* *„Mně se to zdá strohé, chladné a nepřívětivé. Mně by se líbilo něco jiného. Měl by se k tomu přidat nějaký malý obřad. Například by si lidé mohli podat ruku. Ale ne, ani to by mě neuspokojilo. Vy mi tedy jen řeknete sbohem, Jano, a nic víc?“*⁴³⁴

Mezi panem Rochesterem a Janou vzniká milostný vztah stejně jako v díle *Shirley* mezi panem Moorem a Karolínou, při jejichž loučení je patrné podobné napětí v 10. kapitole. Karolínin strýc pan Helstone je sleduje a jeho reakce odráží, do jaké míry byli mladí lidé a obzvláště ženy svázány konvencemi. *Jen jednou viděl, jak se jejich oči setkaly – jen jednou. [...] Moore se lehounce usmál a Karolína se stejně lehounce začervenala. Pan Helstone by je byl nejraději na místě vyplísnil: šli mu na nervy, bůhsámví proč. [...] Byl by spustil tirádu proti flirtování a miliskování a zapřísáhl by se, že pod svou střechou takové hlouposti trpět*

⁴³³ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 170.

⁴³⁴ *Ibid.*, s. 230.

nebude. [...] *Byl přesvědčen, že je na ně [ženy] třeba pořád dávat pozor.*⁴³⁵

Čtenář románu *Shirley* se v 11. kapitole dozvídá, že Karolína zamýšlela panu Moorovi napsat dopis, nicméně z důvodů již vysvětlených (viz strana 66) se rozhodne dopis neposlat. Na rozdíl od Marianny z díla *Rozum a cit* nepodlehne citům a poslechne rozum. *Jeden či dva takové dopisy skutečně sesmolila, ale nikdy je neposlala: zabránil jí v tom stud a zdravý rozum.*⁴³⁶ V tvorbě Brontëové se vyskytuje více obdobných situací řešících správné chování jako v tvorbě Austenové. Například v 15. kapitole díla *Shirley* se pan Malone prohřeší proti uznaným společenským způsobům ohledně vstupování do místnosti, které jsou představeny v podkapitole 4.2.2 (viz strana 54). *Zapomínaje ve svém vzteku na zdvořilost, vrazil Malone do salónu před slečnou Keeldarovou.*⁴³⁷

Brontëová ve své tvorbě nezmiňuje mnoho příkladů konvencí, avšak výstižně je shrnuje ve 31. kapitole románu *Shirley*. *Co je divné, musí být špatné; co je nezvyklé, musí být nepatřičné.*⁴³⁸

6.3 Role majetku

Brontëová v díle *Shirley* ostře kritizuje společnost, která má za cíl jen hromadit peníze na úkor druhých, a to především obchodníky a živnostníky. Na začátku 10. kapitoly popisuje tuto společenskou třídu či třídy. *Všichni lidé jako jednotlivci jsou víceméně sobečtí; a ve společenských skupinách tím výrazněji. Britský obchodník není žádnou*

⁴³⁵ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 141.

⁴³⁶ *Ibid.*, s. 153.

⁴³⁷ *Ibid.*, s. 222.

⁴³⁸ *Ibid.*, s. 414.

výjimkou z tohoto pravidla: kupecká třída to pádně dokazuje. Tahle třída myslí příliš výlučně jenom na hromadění peněz: příliš zapomíná na každý jiný národní zájem kromě toho, jak rozšířit anglický (to jest svůj vlastní) obchod. [...] Mnozí z nich [živnostníků] jsou krajně omezení a bez srdce, necítí s nikým než se svou vlastní třídou a ke všem ostatním jsou rezervovaní, ba přímo nepřátelští: považují je za neužitečné; div nepopírají jejich právo na existenci; div jim nezávidí i ten vzduch, co dýchají; a to, že druzí také jedí, pijí a slušně bydlí, pokládají za zhola neospravedlnitelné. [...] Kéž ještě dlouho nepřijde čas, kdy se Anglie opravdu stane národem kramářů!⁴³⁹

Možná z tohoto důvodu se Brontëová příliš nevyjadřuje ve svých dílech k penězům ani k právům, která se k nim váží. Nicméně v románu *Jana Eyrová* představuje peníze jako podmínku svobody. Jana je téměř po celý román chudá a musí pracovat jako vychovatelka, přičemž vydělává relativně hodně peněz s ohledem na běžný plat vychovatelek, přesto však nemůže prosadit svou touhu po nezávislosti. Tuto nezávislost jí pak poskytnou zděděné peníze ve 33. kapitole. Její štěstí však nespočívá v získaném majetku, ale právě v nezávislosti, což potvrzuje její přání se o majetek podělit s bratrancem a sestřenicemi, a umožnit jim tak také nezávislost získat. *Mohla jsem je osvobodit! Žili odloučení a já jsem je mohla zase spojit! Ta nezávislost a hojnost, kterých se mi dostalo, by mohly patřit i jim. Copak teď nejsme čtyři? Dvacet tisíc liber, rozděleno na stejné části znamená pět tisíc pro každého z nás. Je to až dost! Spravedlnosti bude učiněno zadost a všichni budeme šťastni.*⁴⁴⁰

Ani v manželství Jany a pana Rochestera nehrají roli peníze. Chtějí se vzít z lásky, přestože hospodyně pana Rochestera paní Fairfaxová s ohledem na zvyky viktoriánské společnosti pochybuje o úmyslech pana

⁴³⁹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 138-139.

⁴⁴⁰ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 402.

Rochestera a poznamenává ve 24. kapitole, že takové případy se nestávají. *„To mi nejde na rozum!“ pokračovala. „Ale když to říkáte, je to určitě pravda. Nejsem schopná říct, jak to nakonec dopadne. Opravdu nevím. V takových případech je často radno, aby si muž a žena byli rovni, pokud jde o společenské postavení a majetek.“* [...] *„Dejte si na něho i na sebe pozor. Páni v jeho postavení nemají ve zvyku ženit se s vychovatelkami.“*⁴⁴¹

Na druhou stranu v románu *Shirley* je často představováno téma manželství coby způsobu, jak si vylepšit majetkové poměry. Například pan Yorke radí v 9. kapitole panu Moorovi, který by potřeboval zaplatit dluhy, které brání prosperitě jeho továrny, aby se výhodně oženil. *„Na vašem místě bych se na to tak nedíval; doufal bych, že velmi pravděpodobně najdu ženu s pár tisícovkami věna, které přijde vhod mně i mému podniku.“* [...] *„Jestli máte v pořádku hlavu i srdce, nemáte, proč byste nevyužil vhodné příležitosti, kdyby se naskytla.“*⁴⁴² Jak již bylo zmíněno v podkapitole 4.3, věno bylo pravděpodobně nejlákavějším důvodem k ženitbě, čehož si všímá i Karolína v 15. kapitole románu *Shirley*. *Připadalo jí poučné, jak se jeho dvoření náhle a naprosto obrátilo od ní k dědičce: těch pět tisíc liber, které měla podle jeho očekávání jednou zdědit Karolína, se nedalo porovnat s panstvím a zámečkem slečny Keeldarové. [...]* *Otevřeně se přestal ucházet o menší jmění kvůli většímu.*⁴⁴³

⁴⁴¹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 272-273.

⁴⁴² BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 136-137.

⁴⁴³ *Ibid.*, s.223.

6.4 Manželství a postavení žen

Již bylo zmíněno v souvislosti s pohledem na ženskou literaturu, že ženy byly vnímány jako podřadné bytosti. Obzvláště v devatenáctém století nebylo postavení žen jednoduché. Pam Morrisová cituje Simone de Beauvoirovou, autorku knihy *Druhé pohlaví* (1949), která poukazovala na fakt, že muži měli odedávna tendenci ženy mytizovat, a tedy že ženám byla vždy přiřazována jakási dvojí identita – ztělesnění krásy a dobra a zároveň kouzel a zla. Identita žen byla nahlížena ve smyslu opaku k mužům. Proto byly například ženy považovány za emocionální a ne racionální. Představy o ženách byly ze strany mužů mnohdy vyhrocené.⁴⁴⁴

Touto problematikou se zabývá i Brontëová a v díle *Shirley* se čtenář často setkává s mužským pohledem na ženskost, jak si ho pravděpodobně Brontëová představovala. Například pan Malone ženy nenávidí a ve 2. kapitole je zřejmé, jak viděl ženy. *Nebyla to zrovna hlava bohyně – takovou domněnku zcela vylučovaly už papírové natáčky na obou skráních – ale taky to nebyla hlava Gorgony, třebaže Malone ji zřejmě tak nějak viděl. Jak byl hromotlucky, při pohledu na ni bázně vycouval zpátky do deště.*⁴⁴⁵

Bible nabízela výklad, který opravňoval muže zacházet se ženami jako s podřadnými bytostmi. Žena byla stvořena prakticky dodatečně z Adamova žebra a její existence tedy pochází od něho. Adam je předurčen být aktivní, Eva pasivní. Eva však svede Adama k hříchu, a proto je žena hrozbou, pokud odmítá svou podřízenost muži.⁴⁴⁶ Také v díle *Shirley* se Joe Scott odkazuje na Bibli, když chce v 18. kapitole

⁴⁴⁴ MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*, s. 25-27.

⁴⁴⁵ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 20.

⁴⁴⁶ MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*, s. 32-35.

podpořit svůj názor, že ženy nedokážou pochopit témata jako je politika či obchod. *„Myslím, že ženský jsou křehotinky a zbrklý famfrnidla; moc si vážím ponaučení druhý kapitoly v první epištole svatýho Pavla Timotejovi.“* „Jakého to ponaučení, Joe?“ *„Žena ať se učí mlčet, ve vši poddanosti. Ženě nedopouštím učit ani vládnout nad mužem, ale aby mlčela. Adam zajisté prvé jest stvořen, potom Eva.“*⁴⁴⁷

Brontěová se pravděpodobně snaží tento běžný argument vyvrátit a hrdinka románu *Shirley* Karolína na Joeovu řeč reaguje. *„Pavel tu kapitolu napsal pro určitou křesťanskou obec za určitých okolností; a kromě toho si troufám říct, že kdybych uměla číst řecký originál, zjistila bych, že mnoho slov bylo špatně přeloženo, možná vůbec překrouceno.“*⁴⁴⁸

Problematika postavení žen je v tvorbě Brontěové velkým tématem. Brontěová kritizuje společnost za přístup k ženám a vyzývá ke změně. Následující úryvek z 22. kapitoly románu *Shirley* stručně vyjadřuje celé sdělení, které je nastíněno v této podkapitole věnující se postavení žen. *„Myslím, že by neprovdané ženy měly mít víc co dělat – lepší příležitost k zajímavým a výnosným zaměstnáním, než mají dnes. Bratři těch děvčat mají všichni nějaký podnik nebo profesi, mají co dělat; kdežto jejich sestry nemají na práci nic jiného nežli domácnost a šití; neznají žádnou jinou zábavu než zbůhdarmé návštěvy, a pro celý život nemají žádnou naději na něco lepšího. [...] Veliké přání – jediný cíl každé z nich je vdát se, ale většina se nikdy nevdá: umřou tak, jak teď žijí. [...] Co od nich [muži] čekají, že budou doma dělat? Když se jich zeptáte, odpovědí, že šít a vařit. Čekají od nich, že budou dělat jenom to, spokojeně, v jednom kuse, bez postesknutí a po celý život, jako by neměly zárodky schopností k něčemu jinému. [...] A to je nejhorší, jsou nuceny usilovat pramálo*

⁴⁴⁷ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 259.

⁴⁴⁸ *Ibid.*, s. 260.

*mravnou koketérií a ponižujícími triky, aby získaly manželstvím to postavení a vážnost, které jsou svobodné ženě odepřeny. Otcové! Nemůžete to změnit?*⁴⁴⁹

6.4.1 Výchova a vzdělání žen

Děti měly poměrně dost volnosti, přestože výchova dětí v mladé muže a ženy byla odlišná. Jakmile dívky vyrostly v mladé slečny, s volností se musely rozloučit. Musely si osvojit vybrané chování, vkus v oblékání, správné držení těla atd. Neustále byly pod dozorem gardedámy a rozhovory s mladými muži mezi čtyřma očima nebyly možné. Přesto jejich hlavním úkolem bylo zaujmout budoucího manžela a k tomu musely být vzdělané. Vzdělanost žen ve viktoriánském období však neznamovala inteligenci, která muže spíše odrazovala, ale talent v malování, hudbě a šití, vzezření ztělesněné nevinnosti a uhlazené chování.⁴⁵⁰

Vystupování mladé dámy popisuje Jana například v 17. kapitole díla *Jana Eyrová*. *Slečna Ingramová zatím zaujala hrdou a půvabnou pózu na stoličce u klavíru. V tom bohatě nařaseném sněhobílém rouchu, jenž měla rozprostřené kolem sebe, vypadala skutečně jako královna. Zahrála skvěle předeheru, i když přitom mluvila. Jako by měla pocit, že je ten večer na výši, jako by svým chováním a svými řečmi chtěla budit nejenom obdiv ale i úžas všech přítomných.*⁴⁵¹

V románu *Shirley* je také popisována dokonalá dáma, a to v 9. kapitole. *„Je milá a hezká, [...] mluví tiše a jasně; nikdy není zbrklá v pohybech; často nosí šedé hedvábné šaty a je vždycky jako ze škatulky, všechno jí sluší: šaty, střevíce i rukavice. Zkrátka tak si*

⁴⁴⁹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 303-304.

⁴⁵⁰ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 99-100.

⁴⁵¹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 180.

*představuju dámu, a až budu velká jako ona, chtěla bych vypadat zrovna tak.*⁴⁵² Dokonalé dámy, jak je popisuje Brontëová ve 26. kapitole, jsou představeny s nádechem posměchu. *Dcery byly vzory svého pohlaví. Byly vysoké, každá s římským nosem. Jejich výchova byla bezvadná. Všechno, co dělaly, dělaly, jak se sluší a patří. Jejich duch byl zušlechtěn dějepisem a těmi nejsolidnějšími knihami. Jejich zásady a názory nebylo už možno vylepšit. Těžko by se někde hledal pečlivěji uspořádaný způsob života, cítění, mravů a návyků. Znaly nazpaměť kodex určitých škol pro mladé dámy, jako předpisy jak mluvit, jak se chovat atd. Samy se od těch podivných puntičkářských pravidel nikdy neodchýlily, a když se od nich odchýlil někdo jiný, tajně a s hrůzou si o tom špitaly.*⁴⁵³

Téma dívčích škol již bylo rozvedeno v kapitole 5.1 (viz strana 81). Dále s výchovou dívek souvisí také povolání vychovatelky či guvernanky, které je představeno v podkapitole 6.4.3.

6.4.2 Manželství

Ideálem viktoriánské rodiny byla žena obklopená dětmi v pohodlí domova a muž coby hlava rodiny. Jakákoli odchylka od uznávaného modelu manželství byla nepřijatelná. Na rozvod, který byl téměř nemožný, se pohlíželo jako na nevhodné chování, ne-li přestupek. Uzavřít manželství znamenalo přijmout uznávaný model a setrvat v něm do konce života, ať už manželství bylo šťastné či nikoli.⁴⁵⁴

Církevní soud mohl prohlásit manželství za neplatné, po čemž následovalo vydání nařízení parlamentu, které manžele rozdělilo. Takový proces byl však velmi nákladný, a to byl jeden z důvodů, proč pouze

⁴⁵² BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 131.

⁴⁵³ *Ibid.*, s. 344.

⁴⁵⁴ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 116.

minimum žen požádalo o toto soudní řízení. Dalším důvodem byl pravděpodobně fakt, že žena po odloučení od manžela ztrácela právo pečovat o své děti a obvykle s nimi nemohla být ani v kontaktu. V průběhu více než 150 let před přijetím zákona o rozvodu bylo „rozvedeno“ přibližně 300 manželství, v nichž jako žalobci vystupovali téměř výhradně muži. Zákon umožňující rozvod byl v Británii zaveden až roku 1857.⁴⁵⁵

Sňatek tedy představoval spojení muže a ženy doslova, dokud je smrt nerozdělí. V románu *Jana Eyrová* pan Rochester ve 27. kapitole hovoří o svém nešťastném svazku. *„Byl jsem připoután k nejsprostší, nejnecudnější, nejzhýralejší ženě, jakou jsem v životě poznal, a ta žena podle zákona a v očích společnosti byla mojí manželkou! Nemohl jsem se jí zbavit zákonnou cestou, protože lékaři mezitím zjistili, že má žena je šílená.“* [...] *„Přitom jsem si uvědomoval, že dokud ona bude naživu, nemohu se stát manželem jiné a lepší ženy.“*⁴⁵⁶ Svou situaci řeší pan Rochester mimomanželským poměrem. *„Ale nemohl jsem žít osaměle, a tak jsem to zkoušel s vydržovanými milenkami.“*⁴⁵⁷

Žena ve viktoriánském období musela přijmout přesvědčení, že Bůh zamýšlel, že muži budou promiskuitní, a v případě nevěry nesměla dát nic najevo. Významnost postavení manželky byla jediná náhrada za potlačení jakýchkoli citů. Žena měla pouze plnit povinnosti, podříditi se manželovi a přivést na svět co nejvíce dětí, aniž by si mohla na cokoli stěžovat. Lidé a obzvláště vyšší třídy se řídily spíše rozumem než citem

⁴⁵⁵ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 16.

⁴⁵⁶ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 317-318.

⁴⁵⁷ *Ibid.*, s. 322.

při uzavírání sňatků. Šance na šťastné manželství byla tedy pravděpodobně velmi mizivá.⁴⁵⁸

Odraz smýšlení o svatbě z lásky či z rozumu lze nalézt také v díle *Shirley* ve 2. kapitole, kde pan Malone přemítá o manželství. *„Jestli se mi nějaká představa protiví hůř než všechno ostatní, tak je to manželství. Myslím manželství v tom běžném slabošském smyslu jako pouhou sentimentální záležitostí – dva blázni bez groše se domluví, že svou bídu spojí nějakým fantastickým poutem citu. Nesmysl! Ale výhodný sňatek, jaký se dá uzavřít na základě souladu důstojných názorů a trvalosti solidních zájmů, to snad není tak špatné – co?“*⁴⁵⁹

Obdobné pohnutky pana Rochestera a slečny Ingramové k uzavření sňatku popisuje Jana v 18. kapitole románu *Jana Eyrová*. *Až doposud jsem pana Rochestera neodsuzovala za to, že chce uzavřít sňatek z vypočítavosti a kvůli společenským stykům. [...] Čím víc jsem přemýšlela o tom, jaké mají oba společenské postavení, jaké se jim dostalo výchovy, tím méně jsem se cítila oprávněna odsuzovat pana Rochestera a slečnu Ingramovou za to, že se řídí názory a zásadami, jaké jim byly bezpochyby už od dětství vštěpovány. Všichni příslušníci jejich třídy se řídili takovými zásadami.*⁴⁶⁰

Hlavní hrdince románu *Jana Eyrová* se přesto dostane dokonalého manželství, o jakém většina žen ve viktoriánském období mohla jen snít. Své štěstí popisuje ve 38. kapitole: *Jsem vdaná už deset let. Víím, co to je, žít jen pro člověka a s člověkem, kterého miluji nade vše ostatní tady na zemi. Pokládám to za nesmírné požehnání, že můj manžel žije jen pro mě, tak jako já žiju pouze pro něho. Je to požehnání, jaké se nedá vyjádřit slovy. Žádná žena na světě nikdy nebyla svému muži tak blízká,*

⁴⁵⁸ MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*, s. 120-121.

⁴⁵⁹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 23.

⁴⁶⁰ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 189.

*jako jsem já, nikdy nebyla natolik kostí z jeho kostí a tělem z jeho těla. Edwardova společnost mě nikdy nemůže omrzet, stejně jako má společnost nemůže nikdy omrzet jeho. Nikdy nám nepřestanou v prsou bít naše srdce v dokonalém souznění.*⁴⁶¹

Viktoriánský ideál manželství a rodiny byl šťastný pohodlný domov, kde se lidé mohli ukrýt před chaotickým světem tohoto období. Panoval názor, že čím dříve se mladí lidé vzali, založili domov a rodinu, tím lépe. Umělci té doby vyobrazovali rodiny tak, jak měl vypadat ideální život. Na obrazech nechyběl muž coby hlava rodiny, žena coby zajišťovatelka lásky a pohodlí a smějící se děti kolem. Za ideálem se však pro ženy skrývalo vězení, předepsaný život, kdy se měly starat jen o domácnost a děti, jak již bylo zmíněno. Muži mohli dělat vše a bylo běžné, že udržovali mimomanželský poměr. Stejně tak prostituce byla na denním pořádku. Za oponou se tedy skrývaly nemanželské děti, ale také nemoci, především syfilis, jíž muži často své manželky nakazili. Výskyt nemocí všeho druhu byl nadmíru častý a děti často umíraly v raném věku.⁴⁶² Většina rodin se nevyhnula smrti alespoň jednoho dítěte.⁴⁶³

Vysoká dětská úmrtnost se odrazila také ve 4. kapitole díla *Jana Eyrová*, kde pan Brocklehurst promlouvá k desetileté Janě. „*Copak se můžeš uchránit před nemocí? Děti tvého věku umírají denně. Před jedním či dvěma dny jsem pohřbil pětileté dítě.*“⁴⁶⁴

Přestože Brontëová nechává své hrdinky dojít štěstí a vdát se z lásky, naznačuje, že ideál viktoriánské rodiny a manželství nebyl běžnou záležitostí. Například v díle *Shirley* popisuje ve 4. kapitole

⁴⁶¹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 471.

⁴⁶² *The Victorians: Home Sweet Home* [BBC dokument online]. [cit. 10.1.2015].

⁴⁶³ ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, s. 38.

⁴⁶⁴ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 29.

manželství pana a paní Helstonových, kde zároveň popisuje nepochopení žen muži. *Netvářil se, že ženám rozumí, ani je nesrovnával s muži. Představovaly mu odlišnou, patrně velmi podřadnou odrůdu tvorstva. [...] Jeho střízlivý zármutek se suchýma očima pobouřil starou hospodyni stejně jako pomocnici, která paní Helstonovou ošetřovala v nemoci a měla možná příležitost poznat povahu zesnulé i její schopnost citu a lásky lépe než její manžel. [...] Paní Helstonová byla sotva pod drnem, když se v okolí začaly šířit pověsti, že jí puklo srdce žalem, rychle pak narůstaly do řečí o drsném zacházení a nakonec do podrobností o surovém nakládání z manželovy strany.*⁴⁶⁵ Brontëová sice čtenáři předkládá, že tyto řeči byly nepravdivé, nicméně se čtenář později dozvídá, že jeho bratr byl velmi krutým manželem a lze se domnívat, že podobná manželství nebyla výjimkou. Sám pan Helstone v 7. kapitole prohlašuje: *„Milióny manželství jsou nešťastných; kdyby každý přiznal pravdu, snad víceméně všechna.*“⁴⁶⁶

Karolína v téže kapitole vzpomíná na svého otce, bratra pana Helstona. *Každé ráno brzy odcházel a často se zapomněl vrátit během dne a dát jí najíst, a v noci, když se vracel, choval se jako šílenec, zuřivý a strašný, nebo – což bylo ještě horší – jako idiot, imbecilní a beze smyslů. Věděla, že tam onemocněla a že jednou v noci, kdy jí bylo strašně zle, vrazil rozzuřeně dovnitř a řval, že ji zabije, protože je mu na obtíž. [...] Její matka byla tedy manželkou opilce; jaké asi bylo jejich manželství?*⁴⁶⁷ Na tuto otázku jí odpoví matka ve 24. kapitole, která od manžela utekla a změnila si jméno. *„Moje nové jméno mě chránilo; pod jeho záštitou jsem zase začala vyučovat. Zpočátku jsem se tím sotva užívala; ale jak mi chutnal hlad, když jsem se postila v klidu! Jak bezpečný*

⁴⁶⁵ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 46-47.

⁴⁶⁶ *Ibid.*, s. 86.

⁴⁶⁷ *Ibid.*, s. 87-88.

*mi připadal tmavý a studený krb, když na jeho opuštěnost nepadal žádný sinalý odlesk hrůzy! Jak jasná byla samota, když jsem se nebála vpádu násilí a neřesti!*⁴⁶⁸

Brontěová tedy předkládá, že v některých případech by bylo pro ženu lepší se nevdát. Co však znamenalo pro ženu ve viktoriánském období zůstat svobodná, o tom pojednává následující podkapitola.

6.4.3 Osud neprovdaných žen

Pokud se ženy neprovdaly a nepřijaly uznávanou roli manželky a matky, nacházely se v beznadějně situaci. Nespravedlnost a předsudky uvrhly ženu, která vybočila z „normálu“, mimo společnost. Zatímco nevěrný muž a jeho nemanželské děti představovali téma, o kterém se nemluvalo, ale jinak nebylo ničím výjimečným, neprovdaná matka, či nevěrná manželka musela žít na ulici. Za nevěru byly ženy trestané ztrátou domu, majetku i dětí. Mnoho žen v té době spáchalo sebevraždu.⁴⁶⁹

Fakt, že mimomanželský poměr byl u mužů přijímán s chladnou hlavou, se odráží i v díle *Shirley*. Ve 21. kapitole vzpomíná paní Pryorová na výrok své žačky pocházející z aristokratické rodiny, který zároveň vyjadřuje povýšenost nad nižšími třídami. „*MY,*“ říkávala, *MY potřebujeme nerozvážnost, výstřednost, chyby i zločiny některých otců, aby zasily sémě, ze kterého MY sklízíme žeň guvernanteček. Dcery řemeslníků, třeba sebevzdělanější, nejsou nikdy dost distingované, takže není vhodné, aby bydlely v NAŠICH domech a pečovaly o myslí a osoby NAŠICH dětí. Vždycky NAŠE potomky svěříme raději těm, které se*

⁴⁶⁸ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 332.

⁴⁶⁹ *The Victorians: Home Sweet Home* [BBC dokument online]. [cit. 10.1.2015].

*narodily a byly vychovány v alespoň trochu stejně kultivovaném prostředí jako MY.*⁴⁷⁰

Přesvědčení, že žena by naopak měla být ztělesněním ctnosti, se odráží ve 27. kapitole románu *Jana Eyrová* v promluvě pana Rochestera, v níž opovrhuje milenkami, které měl. *„Vydržovat si milenku je skoro taková špatnost, jako kdyby si člověk koupil otroka. Často to bývají od přírody a vždycky svým postavením méněcenní tvorové a důvěrný styk s takovými osobami člověka zneuctuje.*⁴⁷¹ Pan Rochester přesto Janu žádá, aby s ním žila, přestože je ženatý. Jana si uvědomuje, že kdyby mu podlehla, vzpomínal by na ni jednou stejně tak opovržlivě, jako nyní vzpomíná na předchozí milenky. Rozhodne se, že se neprohřeší proti mravním zásadám a pana Rochestera opustí. *„Mně samé na mně záleží. Čím budu osamělejší a opuštěnější, čím víc budu bez pomoci, tím víc si budu sama sebe vážit. Neprohřeším se proti zákonu danému Bohem a stvrzenému člověkem. Budu se držet zásad, které jsem přijala. [...] V tuto chvíli nemám jinou oporu než přijaté zásady a hotová rozhodnutí.*⁴⁷²

Jak již bylo zmíněno v podkapitole 4.3, zatímco muži získali majetek dědictvím či si zvolili výnosné a vážené zaměstnání, ženy byly zcela závislé na svých otcích a později manželích. Brontëová apeluje na společnost, aby tuto situaci změnila (viz strana 118). Stejně tak je s touto situací nespokojená hrdinka románu *Shirley* Karolína a v mnoha pasážích rozjímá nad tím, do jaké míry je odlišná situace žen a mužů. Například v 5. kapitole vyjadřuje svou nespokojenost s nečinností, se kterou by se nemusela potýkat, kdyby byla muž. *„Ano, ráda bych měla nějaké zaměstnání, a kdybych byla chlapec, nebylo by tak těžké najít je. Viděla bych před sebou lehkou a příjemnou cestu něco pořádného se naučit a*

⁴⁷⁰ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 293.

⁴⁷¹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 323.

⁴⁷² *Ibid.*, s. 329.

*někam to dotáhnout.*⁴⁷³ V 6. kapitole dokonce vyjadřuje touhu, aby se bývala narodila jako muž. *Touživala po tom, aby ji byla příroda stvořila jako chlapce a ne děvče, protože pak by mohla Roberta požádat, aby jí dovolil stát se jeho pomocníkem.*⁴⁷⁴ Ve 12. kapitole se pak svěřuje Shirley se svou sklíčeností nad rozdílem v situaci mužů a žen. *„Shirley, muži a ženy jsou tak rozdílní: jsou v docela odlišné situaci. Ženy toho mají tak málo, o čem by přemýšlely – a muži tak mnoho: vy třeba cítíte k nějakému muži přátelství, kdežto on je k vám skoro lhostejný. Mnoho z toho, co je radostí vašeho života, může záviset na něm; kdežto vás se možná netýká ani chvilkový pocit či zájem, který mu zasvitne v očích.*⁴⁷⁵

Role manželky a matky byla cílem naprosté většiny žen z důvodů již představených, a to získání váženosti ve společnosti a finančního zajištění. V díle *Shirley* se odráží fakt, že tato role byla uznávanou natolik, že ženy ji vnímaly téměř jako jedinou možnou. Proto Karolína v 10. kapitole nešťastně přemítá nad svou budoucností, pokud se nemá provdat, v což do té doby doufala. *„Podle všeho se už nevdám,“* pokračovala. *„Protože Robert o mne nestojí, nebudu nejspíš mít nikdy manžela, kterého bych milovala, ani malé děti, o které bych se starala. Ještě donedávna jsem bezpečně počítala s tím, že můj život vyplní povinnosti i láska manželky a matky. Pokládala jsem nějak za samozřejmé, že dorostu k tomu obvyklému údělu, a nikdy jsem se nenamáhala pít se po něčem jiném; ale teď vidím jasně, že jsem asi byla na omylu. Pravděpodobně zůstanu starou pannou. Dožiju se toho, že se Robert ožení s jinou, s nějakou bohatou dámou, ale já se nevdám*

⁴⁷³ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 61.

⁴⁷⁴ *Ibid.*, s. 67.

⁴⁷⁵ *Ibid.*, s. 183.

*nikdy. K čemu jsem vlastně byla stvořena? Kde je moje místo ve světě?*⁴⁷⁶

Možnost pro neprovdanou ženu, jak si zajistit slušný život, byla stát se učitelkou nebo vychovatelkou. Vychovatelka žila v domě rodiny, kde vyučovala děti a starala se o ně. Nepatřila však ani do rodiny, ani mezi služebnictvo a její osamělý svět nebyl alternativou, kterou by si ženy v té době zvolily dobrovolně.⁴⁷⁷

Zajímavý pohled na vychovatelky nabízí Brontëová v 17. kapitole románu *Jana Eyrová*. Bohatí lidé se baví o vychovatelkách, přestože je s nimi Jana v jedné místnosti. *„Má drahá, nehovoř se mnou o vychovatelkách! Už jen to slovo mi jde na nervy! Div mě neumučily svojí neschopností a svými vrtochy!“* [...] *„Stačí, když se o celém tom plemeni vyjádřím jen jediným slovem. Jsou jednoduše nesnesitelné. [...] Ale chudinka madam Joubertová! Vidím ji ještě dneska, jak se vztekle rozzuřila, když jsme ji vyprovokovali až do krajnosti. Když jsme rozlili čaj nebo rozdrobili chléb s máslem, když jsme vyhazovali knihy až ke stropu a tloukli pravítkem do stolu nebo pohrabáčem do mřížky u krbu. Tede, pamatuješ se ještě na ty veselé doby?“*⁴⁷⁸ Tento úryvek odráží nelehký úděl vychovatelek, který Brontëová dobře znala, jak již bylo zmíněno. Nicméně Jana má to štěstí být vychovatelkou v domácnosti, která ji přijímá nad poměry laskavě, což je patrné z jejího opětovného shledání se členy domácnosti ve 22. kapitole. *Adda byla radostí bez sebe, když mě spatřila. Paní Fairfaxová mě uvítala prostě a přátelsky, tak jak měla ve zvyku. Lea se usmála, a dokonce i Sofie mě radostně pozdravila „bon*

⁴⁷⁶ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 144.

⁴⁷⁷ *The Victorians: Home Sweet Home* [BBC dokument online]. [cit. 10.1.2015].

⁴⁷⁸ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 179.

soir“. Bylo to velmi milé. Není většího štěstí, než když nás naši bližní mají rádi a když máme pocit, že je naše přítomnost trochu těší.⁴⁷⁹

Přestože tedy hlavní hrdinka díla *Jana Eyrová* je vychovatelkou, pravděpodobně nejlépe vystižený osud guvernantek lze nalézt v románu *Shirley*, kde ve 21. kapitole paní Pryorová vzpomíná na nelehká léta, která strávila u aristokratické rodiny jako vychovatelka. *„Bylo mi souzeno dostat se do rodiny, která se velice pyšnila svou urozeností a duševní nadřazeností. [...] Brzy mi dali na srozuměnou, že ‚jelikož jim nejsem rovna‘, nemohu od nich čekat, že se budu ‚těšit jejich sympatiím‘. Nijak se mi netajili, že mě pokládají za ‚břemeno a překážku ve společnosti‘. Pánové, jak jsem zjistila, se na mě dívali, jako bych byla ‚tabu ženská, které nesmějí poskytovat obvyklé výhody slabšího pohlaví‘, ale která jim přesto je ‚na obtíž, poněvadž se jim často plete do cesty‘. I dámy mně dávaly najevo, že mě ‚nemůžou vystát‘. Služebnictvo, jak mi naznačovali, si mě ‚ošklivilo‘ – nikdy jsem jasně nepochopila proč. Moje žačky, řekly mi, ‚i kdyby si mě sebevíc zamilovaly a i kdybych já o ně projevila sebehlubší zájem, nikdy nemohou být mými přítelkyněmi‘. Naznačili mi, že musím ‚žít osaměle a nikdy nepřekročit neviditelnou, ale přísnou hranici mezi mnou a mými chlebovárci‘.⁴⁸⁰*

6.5 Atmosféra viktoriánské společnosti

Viktoriánská společnost se musela vyrovnat se spoustou problémů, které již byly zmíněny, je však třeba představit také změnu, která lidi ve viktoriánském období duševně zasáhla, a to v podobě rozvíjející se vědy.

⁴⁷⁹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 251-252.

⁴⁸⁰ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 291-292.

Viktoriánská společnost nacházela ve vědě zálibu.⁴⁸¹ Věda se v devatenáctém století značně rozvíjela, vybízela k naslouchání rozumu a odkláněla lidi od víry v Boha. Kromě seriózních studií geologie, evoluce a jiných oblastí se také rozvíjel zájem o lidskou psychologii a přirozenost, ale také o pseudovědy. Velmi významnou byla v tomto ohledu frenologie, která přikládala význam stavbě lebky, přičemž tvar různých částí lebky podle frenologie odrážel lidskou povahu.⁴⁸²

V díle *Shirley* je patrné, že frenologie je postavami pokládána za věrohodný a všeobecně známý obor. Například ve 12. kapitole Karolína s paní Pryorovou porovnávají portrét dvou bratrů. „*Jsou si dost podobní,*“ řekla paní Pryorová, „*ale z rozdílného tvaru čela a úst se dá poznat rozdíl povahy.*“ [...] „*Má drahá, váš strýc je zásadový člověk: má vyhraněné čelo a rty a pevný pohled.*“⁴⁸³ Také v románu *Jana Eyrová* hlavní hrdinka často odhaduje povahu lidí na základě rysů jejich tváře jako například ve 14. kapitole. *Odhrnul zvlněné černé vlasy a ukázal mi mohutné čelo, svědčící o hodně vyvinutém mozku, ale úplně rovné, bez toho zaoblení, které je známkou dobrosrdečnosti.*⁴⁸⁴

Do poloviny devatenáctého století lidé věřili, že svět byl stvořen Bohem a že je zhruba 6000 let starý. Četli Bibli doslovně jako historický pramen. Toto přesvědčení však bylo vědou vyvráceno. Například Charles Darwin svým dílem *O původu druhů* způsobil značný šok, když tvrdil, že lidé mají za své předky opice. Geologové nacházeli fosílie a vědci zkoumali vývoj Země a života na Zemi. Lidé ve viktoriánském období náhle nevěděli, čemu mohou věřit. Bible slibovala posmrtný život, avšak nyní přišla nejistota ohledně toho, co se děje po smrti. Toho využili

⁴⁸¹ WILSON, A. N. *The Victorians*, s. 49.

⁴⁸² *Ibid.*, s. 54.

⁴⁸³ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 178.

⁴⁸⁴ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 130-131.

šarlatáni a tvrdili, že se dokážou spojit s mrtvými. Značně vzrostl zájem o nadpřirozeno.⁴⁸⁵

Úryvek ze 4. kapitoly díla *Jana Eyrová* nabízí humorný přístup k životu a smrti. „Víš, kam odcházejí hříšníci po smrti?“ „Jdou do pekla,“ byla moje rychlá odpověď. „A copak je to peklo? Můžeš mi to říci?“ „Jána plná ohně.“ [...] „A co musíš udělat, aby ses tomu vyhnula?“ Na chvíli jsem zaváhala. Když ode mě přišla odpověď, byla poněkud neuspokojivá. „Musím se udržovat při dobrém zdraví a nezemřít.“⁴⁸⁶

V 9. kapitole románu *Jana Eyrová* však umírá Janina přítelkyně Helena a Jana pak začne o smrti uvažovat vážněji, což reflektuje nejistotu, která se zrodila ve viktoriánském období. „Je to tak smutné, když někdo leží nemocný a může každou chvílí zemřít! Svět je tak krásný. Bylo by to strašlivé, kdyby člověk musel odtud odejít, kdo ví kam!“ A začala jsem se poprvé vážně snažit, abych si ujasnila, co mi bylo odedávna vštěpováno o nebi a pekle. Poprvé se má duše začala těm představám vylekaně bránit a poprvé se mi vzadu a vpředu a všude kolem dokola zjevila nezměřitelná propast. [...] Moje duše se chvěla hrůzou při pomyslení, že by se mohla zapotácet a utonout v tom chaosu. [...] Jasně jsem pochopila, že Heleniny dny na tomto světě jsou sečteny a že odejde do říše duchů, jestli taková říše někde existuje.⁴⁸⁷

Skutečnost, že lidé ve viktoriánském období věřili ve svět duchů, se odráží například v úryvku z 11. kapitoly díla *Jana Eyrová*. „Člověk by málem řekl, že kdybychom měli v Thornfieldu nějaké strašidlo, jistě by se prohánělo těmito pokoji.“ „To ano! Vy tady ale nemáte strašidlo?“ [...] „Ani se tu o žádném nevypráví? Neslyšela jste nějaké staré pověsti a báje o

⁴⁸⁵ *The Victorians: Dreams and Nightmares* [BBC dokument online]. [cit. 10.1.2015].

⁴⁸⁶ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 29.

⁴⁸⁷ *Ibid.*, s. 75-76.

*zdejších duších?*⁴⁸⁸ Také pan Rochester často přirovnává Janu k bytostem z jiného světa jako například ve 22. kapitole. *„Přichází z jiného světa, z říše mrtvých! A klidně mi to oznámí, ačkoliv jsem tu docela sám a skoro už se stmívá! Kdybych měl odvahu, sáhl bych si na vás, abych se přesvědčil, jestli jste z masa a krve, nebo jenom pouhý stín, vy skřítku!*⁴⁸⁹

Lidé potřebovali v něco věřit, proto věřili dokonce v pohádkové bytosti. Potřebovali věřit, že existuje i jiná realita, kde jsou víly a skřítkové. Cítili, že se vzdalují přírodě.⁴⁹⁰

Aluze na pohádkové bytosti se objevuje ve 13. kapitole románu *Jana Eyrová* v promluvě pana Rochesterera. *„Když jsem se s vámi včera večer potkal na cestě z Hay, mimoděk jsem si vzpomněl na všemožná zjevení z pohádek, a už jsem se vás chtěl zeptat, jestli jste mého koně nějak neočarovala. [...] Čekala jste tam u cesty asi na svoje lidi, ne?“* *„Na koho, pane Rochesterere?“* *„Na skřítky! Vždyť svítil měsíc, ten večer byl pro ně jako stvořený.“*⁴⁹¹ Také v díle *Shirley* se ve 13. kapitole objevuje narážka na existenci pohádkových bytostí. *„Když jsem byla malá, pane Moore, vyprávěla mi chůva, že jsou v Dolině víly.“*⁴⁹²

Pocit, že se lidé vzdalují přírodě, byl pravděpodobně vyvolán průmyslovou revolucí. Pokrok s sebou nesl i otázku, zda vede ke šťastnějšímu životu či nikoli.⁴⁹³ O této problematice přemítají i hlavní hrdinky románu *Shirley*, což vyjadřují ve 12. kapitole. *„V první řadě zapomínáme na přírodu.“* *„A pak příroda zapomene na nás; zahalí si své*

⁴⁸⁸ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 103.

⁴⁸⁹ Ibid., s. 250.

⁴⁹⁰ *The Victorians: Dreams and Nightmares* [BBC dokument online]. [cit. 10.1.2015].

⁴⁹¹ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 121.

⁴⁹² BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 190.

⁴⁹³ CHRIST, Carol T. (ed); ROBSON, Catherine (ed). *The Norton Anthology of English Literature: The Victorian Age*. Svazek E, s. 1556.

*nesmírné klidné čelo závojem, zastře si tvář a vezme nám tu pokojnou radost, kterou by nás jinak naplnila, kdybychom se spokojily jenom s jejím uctíváním.*⁴⁹⁴

Lidé hledali útěk do minulosti, kdy nebyla věda ani Darwin se svými „nevhodnými“ otázkami. Umělci se tedy zaměřili především na staré Řecko a Řím, ve kterých spatřovali ideál krásy. Viktoriánská společnost se utěšovala uměním.⁴⁹⁵ Také hrdinka románu *Jana Eyrová* nacházela útěchu v malbě obrazů. Její kresby jsou plné fantazie. Pan Rochester je ve 13. kapitole komentuje: *„Ty představy jsou fantastické. Ty oči Večernice jste asi viděla v nějakém snu.*“⁴⁹⁶

V díle *Jana Eyrová* lze nacházet odraz jak běžných oblastí každodenního života ve viktoriánském období, tak představu o jiné realitě snů a nadpřirozených bytostí a úvahy o životě a smrti. Zde se projevují romantické prvky, jako například obdiv k umění a přírodě, nebo zájem o nadpřirozeno. Oproti románu *Shirley* je dílo *Jana Eyrová* více subjektivní a méně realistické. Jana ve 24. kapitole vyjadřuje nedůvěru, že by mohla mít takové štěstí, což naznačuje, že podobné příběhy se šťastným koncem se v reálném životě prakticky neodehrávaly, avšak Brontëová svou hrdinku nechává tohoto štěstí nakonec dosáhnout. *„To se nemůže splnit. Zní to tak nepravděpodobně! Tady na světě nemohou být lidé nikdy dokonale šťastní. A mně jistě není souzen jiný úděl než ostatním mým bližním! Když si představím, že by mě mohl čekat takový osud. Je to jako v pohádce. Je to jako snění za bílého dne.*“⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*, s. 172.

⁴⁹⁵ *The Victorians: Dreams and Nightmares* [BBC dokument online]. [cit. 10.1.2015].

⁴⁹⁶ BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*, s. 125.

⁴⁹⁷ *Ibid.*, s. 265.

Realističnost zkoumaných románů je daná převážně výroky postav, které vyjadřují kritiku společnosti i politického dění, což je představeno výrazněji v díle *Shirley*. Obě díla však odráží aktuální problematiku postavení žen, která je stěžejním tématem Brontëové vedle problematiky narůstající chudoby a propasti mezi společenskými třídami. Fiktivní příběhy vybraných románů tak nabízí kritický vhled do reálné viktoriánské společnosti očima Charlotte Brontëové.

7 ZÁVĚR

Cílem této práce je představit obraz britské regentské a viktoriánské společnosti ve vybraných dílech soudobých autorek Jane Austenové (1775-1817) a Charlotte Brontëové (1816-1855). Teoretická část představuje tvorbu vybraných autorek v souvislosti s vlivem historického pozadí a literárně-historického období v 19. století. Praktická část se zabývá interpretací děl orientovanou na významné aspekty textu a souvislost s kulturně-historickým kontextem doby.

V teoretické části se práce soustřeďuje na dva významné celky – historický kontext a literární prostředí. První podkapitola tedy nabízí vhled do historického pozadí. Chronologicky je nejprve představeno regentské období spojené s vládou prince regenta Jiřího IV. (1811-1820). Za života Austenové proběhlo několik válek a revolucí (například francouzská revoluce či napoleonské války), které se v její tvorbě odrazily počínající změnou ve společnosti. Počátek devatenáctého století byl poznamenán také nastupující průmyslovou revolucí, avšak zde počínajícím problémům dělnické třídy, chudoby a narůstající populace se dostane pozornosti až později, v době kritického realismu. Dále je uvedeno viktoriánské období spojené s vládou královny Viktorie (1837-1901). Období vlády královny Viktorie bylo obdobím velkých sociálních rozdílů. Právě v této době vzniklo chartistické hnutí, požadující hnutí za lidská práva, které vzbudilo nepokoje, které měla Brontëová příležitost sledovat v okolí svého rodiště a které se odrážejí i v její tvorbě.

Druhá podkapitola věnovaná literárnímu prostředí nastiňuje ženskou literární tradici v 19. století a také románovou tvorbu. Prvním zmíněným aspektem je v tomto ohledu nevelké zastoupení žen v literatuře, které bylo způsobeno předsudky. Spisovatelská dráha byla u žen považována za skandální, a proto spisovatelky často užívaly pseudonymů, aby byly kritiky posuzovány objektivně, k čemuž se zprvu

přiklonily i vybrané autorky. Na druhou stranu ženské autorky vynikaly v psychologickém realismu a kritickém zobrazení společnosti, přestože anebo možná protože většinou popisovaly důvěrně známé každodenní záležitosti, domácí život a vztahy. Druhým tématem této podkapitoly je představení románu jako obrazu společnosti a jako fiktivní reality odrážející skutečnost. Rodinný román reprezentovaný Jane Austenovou vznikl v době romantismu, nicméně Austenová se k romantismu stavěla odmítavě a k životu realisticky. Důrazem na zdravý rozum, sebeovládání a plnění povinností, stejně jako častým kladením postav do neromantického světa plného překážek, i střetem kontrastů vystižených odlišným chováním postav rozličných povah tvorba Austenové směřuje k realistické tvorbě. Realismus či kritický realismus byl nejvýznamnějším směrem viktoriánské literatury představované v této práci Charlotte Brontëovou. Kritický realismus usiloval o pravdivé zachycení skutečnosti. Realistická literatura se tak stala zrcadlem společnosti. Poukazováním na soudobé problémy a vliv prostředí se spisovatelé a spisovatelky snažili podnítit změnu ve společnosti, což je patrné i z tvorby Brontëové.

Následující kapitola je spíše teoreticko-praktická, neboť se v první části věnuje životu Jane Austenové s ohledem na možné vlivy na její tvorbu a v druhé části usiluje o vlastní interpretaci vybraných románů *Rozum a cit* a *Emma* a jejich charakteristiku se zaměřením na hlavní témata a motivy, které se v dílech objevují. Zajímavé jsou paralely i odchylky, které lze spatřovat v biografiích Austenové a Brontëové. Zatímco život Austenové je obecně popisován jako klidný a bezstarostný, Brontëová prožila mnoho bolestných událostí převážně v podobě úmrtí většiny členů své nejbližší rodiny. Obě však získaly negativní zkušenosti se vzdělávacími institucemi, jejichž prostředí je ohrozilo na zdraví. Není také bez zajímavosti, že svá nejúspěšnější díla obě autorky napsaly poté, co prožily zklamání v lásce. Zásadní rozdíl mezi oběma spisovatelkami však tkví v míře inspirace jejich literárních děl skutečným životem, neboť

zatímco Brontëová často vkládala do románu osudy i povahy reálných lidí, Austenová plně využívala při vytváření svých postav i příběhů fantazii.

Druhá část této kapitoly se soustřeďuje na díla *Rozum a cit* a *Emma*, která jsou uvedena s cílem nabídnout vhled do románové tvorby odrážející regentskou společnost, jejíž reflexe je vystižena v navazující kapitole. Hlavním tématem, které se vyskytuje ve stěžejních dílech Austenové, je nespravedlnost v nerovných možnostech mužů a žen. Autorka se zabývá také mravními otázkami, které jsou představené prostřednictvím postav a jejich chování. Neméně důležitou problematikou jsou rovněž rozdíly mezi společenskými třídami, spolu s jejich konvencemi a předsudky. Dále je třeba uvést, že Austenová nabízí čtenáři spíše pohled do mezilidských vztahů a lidského nitra než kritický náhled na svou dobu. Přesto zobrazováním situací každodenní reality předkládá obraz regentské společnosti a implicitně zanechává vzkaz, že by lidé měli jednat čestně, vždy dostát svým povinnostem a chovat se slušně i k lidem, kteří mají nižší společenské postavení, což lze vnímat jako jemnou kritiku společnosti.

První kapitola praktické části se zabývá reflexí regentské společnosti v tvorbě Jane Austenové. Jednotlivé podkapitoly analyzují zkoumaná témata, jež dokládají konkrétními úryvky z vybraných děl. Problematika je vždy podpořena sekundární literaturou, která vysvětluje dané jevy vyskytující se v dílech. Jednotlivé podkapitoly se prostřednictvím konkrétních úryvků ze zvolených děl zaměřují na politické a historické pozadí, společenské třídy a konvence, roli majetku, manželství a postavení žen a celkovou atmosféru regentského období. Tato témata jsou nastavena s ohledem na románovou tvorbu vybraných autorek a následnou komparaci obrazů společnosti vylíčených dvěma spisovatelkami reprezentujícími dvě odlišná, avšak bezprostředně navazující historická období. U Austenové je patrný větší důraz na třídní

rozdělení společnosti a s ním souvisejícími způsoby a mravy, ale také na problematiku vztahů a pohnutky k uzavírání sňatků za účelem finančního zajištění. Oproti tomu u Brontëové lze sledovat výraznější zaměření na politickou situaci a stejně naléhavé poukazování na postavení žen a s tím spojený alternativní způsob života k všeobecně uznávané roli manželky a matky. Také atmosféra viktoriánské společnosti představená v dílech Brontëové, která více popisovala negativní aspekty, je jakýmsi protikladem ke spíše idyličtěji podané atmosféře regentské společnosti, která se pro vyšší společenské třídy, kterými se Austenová zabývá, nesla v duchu zábavy.

Následující kapitola je opět teoreticko-praktická, neboť je paralelní k předchozí teoreticko-praktické části. První část kapitoly je věnována životu Charlotte Brontëové a možnému vlivu na její tvorbu. Druhá část představuje vlastní interpretaci vybraných románů, a to *Jana Eyrová* a *Shirley*. Obdobně je zde uvedena jejich charakteristika se zaměřením na hlavní témata, motivy a prvky. Tato charakteristika předchází vlastní interpretaci díla reflektujícího viktoriánskou společnost, čemuž je věnována navazující kapitola. Stěžejním tématem, které prostupuje díly Brontëové, je nespravedlnost ve společenském postavení, a to především v postavení žen. Z tohoto úhlu pohledu můžeme její tvorbu označit za raně feministickou. Zajímavé jsou především románové postavy. Nápadným motivem je například kontrast mezi hlavní hrdinkou Janou Eyrovou, jejíž mravnost odráží hodnoty viktoriánské Anglie a představuje tak realistický prvek, a postavou pana Rochestera, u něhož převládají city a touha po potěšení a ztělesňuje tak byronovského hrdinu. Na rozdíl od Austenové je tedy v tomto díle patrný i vliv romantismu. Hlavní hrdinka druhého zkoumaného románu *Shirley* je také výjimečná, a to svou mužskou rolí, kterou jí Brontëová vkládá a kterou tak pravděpodobně naznačuje, že žena může zastávat mužské povinnosti stejně dobře jako muži, což představuje naléhavé sdělení románu, že by

ženy měly dostat více příležitostí, jak se uplatnit v nějakém zaměstnání, a získat tak nezávislost.

Druhá kapitola praktické části se zabývá reflexí viktoriánské společnosti v tvorbě Charlotte Brontëové. Jednotlivé podkapitoly představují jednotlivá zkoumaná témata a uvádí konkrétní pasáže z vybraných románů. Tato témata korespondují s kapitolou zaměřenou na reflexi regentské společnosti, jak již bylo naznačeno (viz strana 137). V této kapitole je třeba vysvětlit, že román *Shirley* se odehrává na konci napoleonských válek, a proto datací spadá do regentského období. Na druhou stranu pohled Brontëové je ovlivněn viktoriánským obdobím a také, jak naznačuje zakončení díla nabízející pohled do budoucnosti vzdálené několik desítek let, se autorka pravděpodobně snažila zachytit počátky problémů britské společnosti počínající na začátku 19. století a vyúsťující v chartistické hnutí ve viktoriánském období. Navíc v tomto díle předkládá témata, která byla ve viktoriánském období stále aktuální. Zaměření na jednotlivá témata této kapitoly byla již představena výše (viz strana 137). Lze však dodat, že Brontëová ve své kritice společnosti nevynechává ani nevraživost Angličanů vůči jiným národům, ba dokonce ani zištnost obchodníků a živnostníků. Celková atmosféra viktoriánské společnosti nazíraná očima Brontëové je poznamenána dobou nezadržitelného pokroku vědy a proměňujícího se prostředí v Anglii, čemuž Angličané stejně jako postavy románů Brontëové vzdorovali touhou uchýlit se k umění, do minulosti a zpátky k přírodě. Také hrdinka díla *Jana Eyrová* obdivuje umění a přírodu. Toto dílo je více subjektivní s prvky fantazie a mystiky. Oproti tomu dílo *Shirley* je velmi kritické a realistické.

Tato práce by mohla být dále rozšířena o hlubší studii s ohledem na širší škálu románů Jane Austenové a Charlotte Brontëové či jejich detailnější komparaci, popřípadě o komparaci s mužskými autory.

8 SEZNAM PRAMENŮ A POUŽITÉ LITERATURY

8.1 Tištěné zdroje

ADKINS, Roy; ADKINS, Lesley. *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*. London: Little, Brown, 2013. ISBN 978-1-4087-0396-0.

AUSTENOVÁ, Jane. *Emma*. Praha: Rozmluvy, 2009. ISBN 978-80-85336-88-7.

AUSTENOVÁ, Jane. *Rozum a cit*. Praha: Rozmluvy, 2009. ISBN 978-80-85336-85-6.

AUSTEN, Jane. *The Complete Novels of Jane Austen: Emma*. Ware, Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2007, s. 771-1071. ISBN 978 184022 556 3.

BARNARD, Robert. *Stručné dějiny anglické literatury*. Praha: Brána, 1997. ISBN 80-85946-83-1.

BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Jana Eyrová*. Edice Omega. Praha: Dobrovský, 2013. ISBN 978-80-7390-008-3.

BRONTĚ, Charlotte. *Jane Eyre*. Nová edice. New York: Oxford University Press, 2000. ISBN 978-0-19-953559-0.

BRONTĚOVÁ, Charlotte. *Shirley*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1975.

GRMELA, Josef; HILSKÝ, Martin; MAREK, Jiří; OLIVERIUSOVÁ, Eva. *Dějiny anglické literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

GRUNEWALDOVÁ, Ulrike. *Prokletí rodu Windsorů*. Praha: Práh, 2009. ISBN 978-80-7252-253-8.

IVINS, Holly. *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*. Richmond, Surrey: Crimson Publishing, 2010. ISBN 978 1907087 09 7.

CHRIST, Carol T. (ed); ROBSON, Catherine (ed). *The Norton Anthology of English Literature: The Victorian Age*. Svazek E, 8. vydání. New York: W. W. Norton & Company, 2006. ISBN 0-393-92721-0.

CHRIST, Carol T.; ROBSON, Catherine. The Victorian Age. In: *The Norton Anthology of English Literature: The Major Authors*. ABRAMS, M. H. (ed); GREENBLATT, Stephen (ed.). 8. vydání. New York: W. W. Norton & Company, 2006, s. 1885-2291. ISBN 0-393-92829-2.

LAMONT, Claire. The Romantic Period (1780-1830). In: ROGERS, Pad (ed.). *The Oxford Illustrated History of English Literature*. Oxford: Oxford University Press, 1990, s. 274-325. ISBN 0-19-282728-6.

LEAVIS, Q. D. Introduction by Q.D.Leavis. In: BRONTËOVÁ, Charlotte. *Jane Eyre*. London: Penguin Classics, 1985, s. 7-29. ISBN 0-14-043011-3.

MARGETSON, Stella. *Leisure & Pleasure in the 19th Century*. London: Cassell&Company, 1969.

MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*. Brno: Host – vydavatelství, 2000. 80-86055-90-6.

OLIVERIUSOVÁ, Eva. *A Survey of English Literature (Part 1): History of English Literature*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

SANDERS, Andrew. High Victorian Literature (1830-1880). In: ROGERS, Pad (ed.). *The Oxford Illustrated History of English Literature*. Oxford: Oxford University Press, 1990, s. 326-378. ISBN 0-19-282728-6.

SOCHROVÁ, Marie. *Kompletní přehled české a světové literatury*. Praha: Fragment, 2007. ISBN: 978-80-253-0311-5.

STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury*. 2. svazek. Praha: Academia, 1987.

TAYLOR, Miles. Britské impérium v období národního uvědomování (1815-1871). In: HANUŠ, Jiří (ed.). *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. století*. Edice Dějiny a kultura, svazek č. 5. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002, s. 173-186. ISBN 80-7325-006-3.

TOMALIN, Claire. *Jane Austen: A Life*. 3. vydání. London: Penguin Books, 2012. ISBN 978-0-241-96327-2.

WILSON, A. N. *The Victorians*. Ilustrovaná edice. Londýn: Hutchinson, 2007. ISBN 9780091796228.

8.2 Internetové zdroje

AUSTEN, Henry. *Preface to Persuasion and Northanger Abbey: Biographical Notice of the Author* [online]. London, 1817. © 1999, 2000 [cit. 27.2.2015]. Dostupné z: <http://www.austen.com/persuade/preface.htm>

AUSTEN, Jane. *Letter to Cassandra, 18 December 1798* [online]. Letters of Jane Austen. Brabourne Edition. © 2004 - 2011 [cit. 15.2.2015]. Dostupné z: <http://www.pemberley.com/janeinfo/brablet2.html#letter8>

Book Choice: The Victorians: Britain Through the Pictures of the Age. *Derby Telegraph* [online]. Derby Telegraph, © 2015. Poslední aktualizace 1.4.2009 [cit. 20.1.2015]. Dostupné z: <http://www.derbytelegraph.co.uk/BOOK-CHOICE-Victorians-Britain-Paintings-Age/story-11639999-detail/story.html>

EVANS, Eric. Overview: Victorian Britain, 1837-1901. *BBC* [online]. BBC, © 2014. Poslední aktualizace 29.3.2011 [cit. 8.1.2015]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/overview_victorians_01.shtml

Charlotte Brontë's lost love letters revealed. *The Telegraph* [online]. Telegraph Media Group Limited, © 2015. Poslední aktualizace 27.1.2012 [cit. 9.1.2015]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/culture/books/booknews/9043265/Charlotte-Brontes-lost-love-letters-revealed.html>

LEWES, George Henry. *Recent Novels: French and English* [online]. *Fraser's Magazine* 36 (prosinec 1847): 689-95. Brontë Texts, Sources, and Criticism, © 1999-2002. Poslední aktualizace 10.2.2000 [cit. 17.1.2015]. Dostupné z: <http://faculty.plattsburgh.edu/peter.friesen/default.asp?go=247>

8.3 Ostatní zdroje

8.3.1 Publikace dostupné online

AUSTEN-LEIGH, James Edward. *A Memoir of Jane Austen by her nephew* [online]. Second edition, 1871. © 2001 by P.J. LaBrocca [cit. 15.2.2015]. Dostupné z: <http://labrocca.com/ja/index.html#download>

BRONTË, Charlotte. *Shirley* [online]. © Jalic Inc. 2000 – 2015 [cit. 5.4.2015]. Dostupné z The Literature Network: <http://www.online-literature.com/brontec/shirley/>

GASKELL, Elizabeth. *The Life of Charlotte Brontë* [online]. První vydání Smith, Elder & Co., 1857. © Jalic Inc. 2000 – 2015 [cit. 1.1.2015]. Dostupné z The Literature Network: http://www.online-literature.com/elizabeth_gaskell/charlotte_bronte/

LOCKHART, John Gibson. *Memoirs of the Life of Sir Walter Scott* [online]. 6. svazek. Edinburgh: Robert Cadell, 1837. [cit. 2.3.2015]. Dostupné z: <http://lordbyron.cath.lib.vt.edu/monograph.php?doc=JoLockh.Scott&select=VI.ch7>

8.3.2 Dokumenty

The Victorians: Dreams and Nightmares [BBC dokument online]. Režie Jeremy PAXMAN. Online editor Ben HEATHER. Filmoví editoři Enda MULLEN; Michael NOLLET. Youtube © 2015 [cit. 10.1.2015]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=fLvJA7KKuP4>

The Victorians: Home Sweet Home [BBC dokument online]. Režie Jeremy PAXMAN. Online editor Ben HEATHER. Filmový editor Andrea CARNEVALI. Youtube © 2015 [cit. 10.1.2015]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=jBNFdP2xr7c>

The Victorians: Painting the Town [BBC dokument online]. Režie Jeremy PAXMAN. Online editor Chris CLARK. Filmový editor Damian LEASK. Youtube © 2015 [cit. 10.1.2015]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=gnRB18lpOhA>

9 RESUMÉ

This diploma thesis deals with the reflection of the Regency and Victorian society as seen through the eyes of contemporary authoresses, Jane Austen (1775-1817) and Charlotte Brontë (1816-1855). One of the objectives of this thesis is to present selected novels by Jane Austen, *Sense and Sensibility* and *Emma*, and selected novels by Charlotte Brontë, *Jane Eyre* and *Shirley*, as literary works of realism. The theoretical part of this thesis is concerned with the historical context and the literary environment during the first half of the nineteenth century. This thesis also provides information related to the lives of Jane Austen and Charlotte Brontë in order to depict probable inspirations which appeared in their novels. The practical part endeavours to analyse the selected novels by introducing major themes presented by the authoresses and by interpreting particular extracts from these novels. The interpretation is supported by secondary sources related to the history and culture of the nineteenth century, and focuses on the following themes – political and historical background, social classes and manners, role of property, marriage and women's position, and atmosphere of the Regency and Victorian period.

10 PŘÍLOHY

10.1 Jane Austenová

Zdroj:

AUSTENOVÁ, Cassandra. *Jane Austen* – akvarel, kolem roku 1810. National Portrait Gallery in London [online]. © National Portrait Gallery, London 2015 [cit. 12.4.2015]. Dostupné z: <http://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw00230/Jane-Austen>

10.2 Charlotte Brontëová

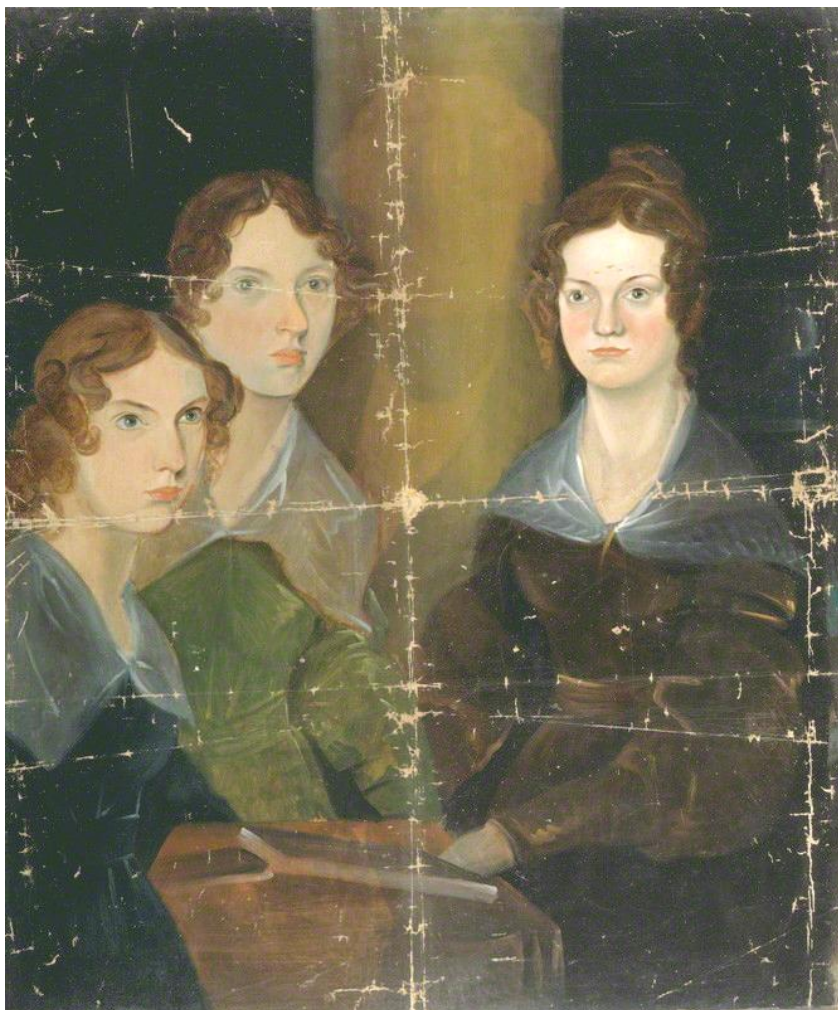

Zdroj:

RICHMOND, George. *Charlotte Brontë* – křída, 1850. National Portrait Gallery in London [online]. © National Portrait Gallery, London 2015 [cit. 12.4.2015]. Dostupné z:

<http://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw00798/Charlotte-Bront?LinkID=mp00572&search=sas&sText=bronte&role=sit&rNo=1>

10.3 Sestry Brontëovy

Zdroj:

BRONTĚ, Patrick Branwell. *The Brontë Sisters (Anne Brontë; Emily Brontë; Charlotte Brontë)* – olejomalba, kolem roku 1834. National Portrait Gallery in London [online]. © National Portrait Gallery, London 2015 [cit. 12.4.2015]. Dostupné z:

<http://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw00797/The-Brontë-Sisters-Anne-Bront-Emily-Bront-Charlotte-Bront?LinkID=mp00572&search=sas&sText=bronte&role=sit&rNo=0>